B. PETRICEÏCU-HASDEŬ.

DIN
ISTORIA LIMBEÏ ROMÂNE

I. «Ghiocŭ» și «sglăvocŭ». Unŭ dubletŭ greco-latinŭ în limba română.
II. «Doïna». Originea poesieĭ poporane la Românĭ.
III. «Doïna» restórnă pe Rœsler.
IV. «Zglobiŭ» cu unŭ respunsŭ luĭ Miklosich.
V. «Voïnicame» și «mișelame». Istoria unuĭ sufixŭ romanicŭ despărutŭ din limba română.
VI. «Domname» și «turcame». Sufixulŭ romanicŭ -AME la Macedo-românĭ.
VII. «Crescetŭ» și «urdiĉă». Etimologia poporană din epoca formațiuniĭ limbeĭ române.
VIII. «Șugubĕțŭ» și «șugubină». Unŭ restŭ din influința juridică a Slavilorŭ asupra limbeĭ române.
IX. «Ghiógă». O pagină din istoria armatureĭ române.
X. «Nu e în tóte ḑilele Pascile». Originea creștinismuluĭ la Românĭ.

BUCURESCI
TIPOGRAFIA ACADEMIEĬ ROMÂNE (LABORATORIĬ ROMÂNĬ).
No. 26. — STRADA ACADEMIEĬ. — No. 26.
1883

B. P. HASDEŬ.

DIN ISTORIA LIMBEĬ ROMÂNE.

B. PETRICEĬCU-HASDEŬ.

DIN
ISTORIA LIMBEĬ ROMÂNE

I. «Ghiocŭ» și «sglăvocŭ». Unŭ dubletŭ greco-latinŭ în limba română.

II. «Doĭna». Originea poesieĭ poporane la Românĭ.

III. «Doĭna» restórnă pe Rœsler.

IV. «Zglobiŭ» cu unŭ respunsŭ luĭ Miklosich.

V. «Voĭnicame» și «mișelame». Istoria unuĭ sufixŭ romanicŭ despărutŭ din limba română.

VI. «Domname» și «turcame». Sufixulŭ romanicŭ -AME la Macedo-românĭ.

VII. «Crescetŭ» și «urdică». Etimologia poporană din epoca formațiuniĭ limbeĭ române.

VIII. «Șugubĕțŭ» și «șugubină». Unŭ restŭ din influința juridică a Slavilorŭ asupra limbeĭ române.

IX. «Ghiógă». O pagină din istoria armatureĭ române.

X. «Nu e în tóte dilele Pascile». Originea creștinismuluĭ la Românĭ.

BUCURESCI
TIPOGRAFIA ACADEMIEĬ ROMÂNE (LABORATORIĬ ROMÂNĬ).
No. 26. — STRADA ACADEMIEI. — No. 26.
1883

Sprachforschung der ich anhänge und von der ich ausgehe, hat mich doch nie in der weise befriedigen können, dass ich nicht immer gern von den wörtern zu den sachen gelangt wäre; ich wollte nicht bloss häuser bauen, sondern auch darin wohnen...

J. Grimm.

ILUSTRILORŬ MEĬ AMICĬ ȘI MAGISTRI

G. J. ASCOLI

ȘI

HUGO SCHUCHARDT

B. P. H.

D. Titŭ Maiorescu, vechiulŭ meŭ adversarŭ literarŭ, pe care tocmaĭ de aceĭa îlŭ citezŭ maĭ de preferinţă, de óră ce numaĭ de părtenire pentru mine nu póte fi bănuitŭ; d. Titŭ Maiorescu, într'unŭ studiŭ publicatŭ în *Convorbirĭ literare* pe 1882, pag. 407, îmĭ adreséză următorulŭ apelŭ :

«Fie ca d-lŭ Hasdeŭ, ajunsŭ astădĭ la înălţimea sciinţeĭ şi «vĕdêndŭ luarea a-minte şi laudele Europeĭ culte, cu dreptŭ «cuvîntŭ atrase asupră'şĭ, să-şĭ aducă a-minte că *noblesse «oblige* şi, părăsindŭ violenţele personale din publicările «de maĭ nainte şi descurcându-se maĭ curândŭ din princi«piele generale de linguistică, să ne dea în sfîrşitŭ din co«móra cunoscinţelorŭ sale opera cea adevĕratŭ însemnată şi «adevĕratŭ naţională, ce dintre toţĭ Româniĭ de astădĭ nu«maĭ d-sa ne-o póte da : *Istoria limbeĭ ro«mâne*».

De o cam dată, pentru a arĕta că amŭ audit'o, mĕ grăbescŭ a respunde măcarŭ în parte la acéstă măgulitóre dorinţă. Aprópe tóte cestiunile esenţiale din «Istoria limbeĭ române» se află aci, dar se află aşa dicêndŭ condensate fie-care în câte unŭ singurŭ specimenŭ.

Astădĭ maĭ alesŭ, cândŭ d. Cihac, fără ca să maĭ vorbimŭ de alţĭ maĭ mărunţeĭ, se sbuciumă nu numaĭ a întări teoria luĭ

Rösler, dar încă—ceĭa ce este multŭ maĭ gravŭ—a înfăţişa în lumina cea maĭ falsă tóte elementele constitutive ale naţionalităţiĭ române, m'amŭ credutŭ datorŭ a da cu o di înainte aceste câte-va fragmente «Din istoria limbeĭ române».

Ş'apoĭ o «Istoriă a limbeĭ române» ce alta póte şi trebuĭ ea să cuprindă, decâtŭ paralelismulŭ între desvoltarea la noĭ şi desvoltarea în Occidentŭ a latinităţiĭ d'asupra substraturilorŭ indigene? ce alta, decâtŭ stabilirea raporturilorŭ de filiaţiune între dialectulŭ daco-românŭ şi dialectulŭ macedo-românŭ, de unde va resulta dela sine posiţiunea dialectuluĭ istriano-romanŭ? ce alta, decâtŭ precisarea diferitelorŭ influinţe etnice post-latine asupra limbeĭ române, ĭar maĭ cu sémă definirea epoceĭ cândŭ ne-a surprinsŭ curentulŭ slavicŭ şi a natureĭ acestuĭ curentŭ?

Eĭ bine, tóte aceste probleme sunt deja sgândărite în volumulŭ de faţă.

20 decembre 1882.

I.

GHIOCŬ (DIOCŬ) şi SGLĂVOCŬ (SGLĂVOGŬ, SCLĂVOCŬ, SGLĂVOCĬU)

UNŬ DUBLETŬ GRECO-LATINŬ ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

Există unŭ fenomenŭ fórte interesantŭ, pe care unŭ Francesŭ îlŭ întrevĕḍuse de pe la finea secoluluĭ alŭ XVII, apoĭ toțĭ l'aŭ uĭtatŭ în cursŭ de aprópe doĕ-sute de anĭ, pînă ce în ḍilele nóstre, limba devenindŭ obiectulŭ uneĭ adevĕrate sciințe, elŭ a reapărutŭ la lumină, căpĕtândŭ în Linguistică unŭ locŭ de onóre, maĭ cu sémă însă în studiulŭ graĭurilorŭ neolatine.

Iată o indicațiune bibliografică :

N. Catherinot, Les doublets de la langue française. Bourges, 1683, in-4;

A. Fuchs, Die romanischen Sprachen in ihrem Verhältnisse zum Lateinischen. Halle, 1849, in-8, pag. 124—34;

A. Brachet, Dictionnaire des doublets ou doubles formes de la langue française. Paris, 1868—71, in-8:

A. Coelho, Formes divergentes de mots portugais, în «Romania» t. 2 (1873), pag. 281—94;

M. Bréal, Les doublets latins, în «Mémoires de la Société de Linguistique» t. 1 (1869), pag. 162—70;

Carolina Michaëlis, Studien zur romanischen Wortschöpfung. Leipzig, 1876, in-8;

U. Canello, Gli allótropi italiani. în Archivio glottologico» t. 3 (1879), pag. 285—419.

Chïarŭ din acéstă listă se vede deja, că fenomenulŭ ce ne preocupă a fostŭ botezatŭ pînă acumŭ în diferite modurĭ : dublete, forme duble, forme divergințĭ, allotropĭ; calificațiunĭ pe lîngă carĭ noĭ maĭ putemŭ adăuga dittologie (*Heyse,* System der Sprachwissenschaft, p. 210) și polimorfie (*A. Tobler* în Literar. Centralblatt 1876 p. 1086). Din tóte acestea, termenulŭ «dubletŭ», deși nu e perfectŭ, totușĭ merită a fi preferitŭ, ca celŭ maĭ scurtŭ și celŭ maĭ respânditŭ.

Este unŭ dubletŭ atuncĭ, cândŭ unŭ singurŭ cuvîntŭ pĕtrunde într'o limbă pe doĕ saŭ maĭ multe căĭ, fie-care cale dându-ĭ o altă formă saŭ unŭ altŭ sensŭ, maĭ adesea unŭ altŭ sensŭ și o altă formă totŭ-o-dată, saŭ celŭ puținŭ o altă nuanță de semnificațiune.

Câte-va exemple :

Din latinulŭ *captivus* la Francesĭ :	{	*captif,* *chétif;*
» » *clamare* la Spaniolĭ :	{	*clamar,* *llamar;*
» *christianus* la Retoromanĭ :	{	*christiaun,* *carstiaun;*
» » *silvaticus* la Italianĭ :	{	*selvaggio, salvaggio;* *selvatico, salvatico;*
» » *pallidus* la Portugesĭ :	{	*pardo,* *pallido...*

Din latinulŭ *Romanus,* noĭ amŭ formatŭ pe calea poporană pe *Românŭ* saŭ *Rumânŭ,* ïar pe calea literară pe *Romanŭ;* ba încă totŭ aci aparține numele propriŭ *Ròmanŭ,* luatŭ din calendarulŭ slavo-bizantinŭ, precumŭ și *romànŭ* «poveste», căpĕtatŭ din Occidinte și care însemna acolo în evulŭ mediŭ ce-va scrisŭ nu latinesce, adecă nu în limba învĕțațilorŭ, ci în graïulŭ vulgarŭ : «en *roman*».

În scurtŭ, din *Romanus* s'aŭ născutŭ la noĭ :

1°. *Rumânŭ,* cu schimbarea vocalismuluĭ, prin viața organică a limbeĭ;

2°. *Ròmanŭ,* cu mutarea accentuluĭ, prin influința religiósă;

3°. *Romanŭ,* prin acțiunea literară internă ;

4⁰. *romanŭ,* prin acţiunea literară externă.

Unŭ altŭ exemplu.

Din paleo-slaviculŭ връста «aetas» şi «stadium», Ruşiĭ aŭ moştenitŭ верста «stadium», ĭar Româniĭ aŭ împrumutatŭ *vîrstă* «aetas». In secolulŭ trecutŭ, prin succesivele ocupaţiunĭ ruse militare şi chĭarŭ administrative ale Românieĭ, părinţiĭ noştri aŭ făcutŭ cunoscinţă cu variantulŭ rusescŭ alŭ «vîrsteĭ» pe lîngă celŭ căpĕtatŭ de maĭ 'nainte. Ce a urmatŭ atuncĭ? Ieromonaculŭ Macarie, în Lexiconulŭ Slavo-românŭ din 1778, conservatŭ manuscriptŭ în Biblioteca Centrală din Bucurescĭ, ne dâ următorulŭ dubletŭ: «*vîrsta* (вѫрста) cătăţimea locululĭ, ĭară *vrîsta* (врѫста) statulŭ şi crescetulŭ omuluĭ.» Cu alte cuvinte, din acelaşĭ paleo-slavicŭ връста cu doĕ sensurĭ începuse a se bifurca la Românĭ doĕ forme cu câte unŭ singurŭ sensŭ: *vîrstă* şi *vrîstă*. In Basarabia, graţiă dominaţiuniĭ rusescĭ perpetuate, o asemenea bifurcare s'a şi înrădăcinatŭ în limbă, poporulŭ ḑicêndŭ *vîrstă* la «etate» şi *verstă* la «distanţă».

Iată dară ce este dubletŭ.

In unele limbĭ acestŭ fenomenŭ e desŭ, ca în francesa saŭ în italiana; într'o sémă e rarŭ, precumŭ este la Românĭ; în tóte însă, fie neo-latine saŭ altele, e fórte instructivŭ a'lŭ urmări, fiindŭ-că cele doĕ saŭ maĭ multe căĭ prin carĭ se formézǎ «dubletulŭ» desvălescŭ totŭ atâtea curenturĭ diverse, din carĭ se stratifică cultura uneĭ naţiunĭ.

Dar să venimŭ în speciă la dubletulŭ greco-latinŭ, căruĭ e consacrată notiţa de faţă.

In Dicţionarulŭ d-luĭ Cihac, t. 2 pag. 342, ne întimpină următórea etimologiă, asupra căriĭ atragemŭ tótă atenţiunea lectorilorŭ, căcĭ nemicŭ nu caracterisă maĭ bine, ca lipsă de metodă şi chĭarŭ ca lipsă de consciinţă, întréga operă a d-luĭ Cihac:

«*Sglăbóg,* (pour *sclăbóc, clăbóc),* s., motte de terre, crotte, (Ion. C. 187: «alţii lămuresc vravul cu felezăul de pleavă, baligă, burueni, *sglă-*

«*bogi* şi altele); *vsl.* клѫбо, клѫбъко, *glomus*; nsl. klôbko, klôpka, klôpko, «klupko, *cr. serb.* klubko, klupko, kluko *pelote* etc.»

Aşa dară, d. Cihac a datŭ în «Calendarŭ pentru bunulŭ gospodarŭ» (Iaşĭ, 1845, p..187) alŭ venerabiluluĭ nostru agronomŭ Ionŭ Ionescu peste o frasă, în care după «plévă, baligă, *buruenĭ*» figuréză «sglăbogĭ», şi pe aceştĭ nenorociţĭ *sglăbogĭ*, alŭ cărora locŭ — maĭ repetâmŭ încă o dată — este după buruenĭ, ceĭa ce arŭ fi trebuitŭ deja să-ĭ serve ca unŭ indice, d-sa îĭ botéză «motte de terre, crotte», adică «grunḑĭ» saŭ «bulgărĭ», numaĭ şi numaĭ pentru ca să pótă ajunge astŭ-felŭ la paleo-slaviculŭ клѫбо sau клѫбъко.

Multŭ va maĭ rîde d. Ionescu, cândŭ va afla modulŭ cumŭ îlŭ înţelege d. Cihac.

Sglăvogŭ, *sglăvocŭ*, *sclăvocŭ*, nicĭ o dată *sglăbogŭ*, este o plantă, ĭar nicĭ decumŭ unŭ «grunḑŭ» saŭ «bulgărŭ».

Ḑicŭ «nicĭ o dată *sglăbogŭ*», căcĭ d. Cihac nu s'a mărginitŭ a falsifica sensulŭ, dar a falsificatŭ în acelaşĭ timpŭ şi forma cuvîntuluĭ, atribuindŭ d-luĭ Ionescu ceĭa ce în cartea d-luĭ Ionescu nu se află.

In adevĕrŭ, pasagĭulŭ citatŭ sună aşa :

«Pe un vînt lin, uniĭ vîntură vravul cu lopata, alţiĭ îl lămurescŭ pe «cel picat din vînt cu felezău de plévă, baligă. buruenĭ, sglăvogĭ «сглъвоџї)...»

D. Ionescu dară ḑice «sglă*v*ogĭ», cu *v*, ĭar d. Cihac îlŭ citéză cu *b*: «sglă*b*ogĭ».

Din *v* în *b* şi din «plantă» în «bulgărŭ», tóte acestea unicamente pentru hatîrulŭ paleo-slaviculuĭ клѫбъко!

In «Botanica română» a d-luĭ G. Baronzi (Limba română, Braila, 1872, p. 144) noĭ găsimŭ *sglăvocĭu*, dar fără vre-o explicaţiune. D. Dr. Brândză însă, prima nóstră autoritate în ce se atinge de «limba botanică a ţeranuluĭ românŭ», ne lămuresce anume că *sglăvocŭ* saŭ *sclăvocŭ* (Columna luĭ Traianŭ, III, p. 74, 229) este unŭ felŭ de «Centaurea , «Centaurée», o plantă cunoscută în botanică în peste 200 de varietăţĭ şi care

se bucură în graĭulŭ nostru de o mulţime de sinonimĭ, precumŭ : *Pesmă*, *Corobăţică*, *Flórea-grâuluĭ*, *Smocŭ*, *Diocŭ*...

Să ne oprimŭ unŭ momentŭ asupra ultimuluĭ sinonimŭ : *diocŭ*.

In «Flora română» a reposatuluĭ Costache Negruzzi ne întimpină forma cea organică a acestuĭ termenŭ în următorulŭ pasagĭu (Scrierile, ed. Şocecŭ, t. I, p. 100) :

«Orchestrulŭ era gata Cintiţele şi merlele din copacĭ, grieriĭ şi bro-«tăceiĭ din érbă făceaŭ o musică — originală. Cavalerĭ şi dame nu lip-«sĭaŭ; adunarea era numĕrósă. Crinulŭ, bujorulŭ *paeonia* şi trandafi-«rulŭ invitară cameliĭ, fuchsiĭ şi azalee, digitarulŭ, clopoţelulŭ *campa-«nula*, macŭ *papaver* şi g h i o c u l ŭ *centaurea*....»

D. Cihac nu cunósce nicĭ pe *ghiocŭ*, nicĭ pe *diocŭ;* d-sa aduce însă, între elementele latine ale limbeĭ române (Dict. t. I p. 109), unŭ altŭ termenŭ botanicŭ, care nu este decâtŭ unŭ simplu deminutivŭ din *ghiocŭ* saŭ *diocŭ*, şi anume :

«*Ghiocel*, *diocel*, Galanthus nivalis, Aster chinensis, Leucojum vernum....»

D. Cihac trage pe acestŭ *ghiocelŭ* saŭ *diocelŭ :* «d'un type latin *glaucellus*».

Nu cunóscemŭ nicĭ o probă cumŭ-că unŭ *glaucellus* va fi existatŭ vre-o dată în limba latină ; şi nu numaĭ atâtŭ, dar nu e nicĭ o nevoiă de a construĭ unŭ asemenea «type latin». Alŭ nostru *ghiocelŭ* saŭ *diocelŭ*, deşi datoritŭ sufixuluĭ romanicŭ *-ellus*, totuşĭ este o formaţiune deminutivală românéscă din *ghiocŭ* saŭ *diocŭ*. Intru câtŭ la noĭ romaniculŭ *-ellus* se póte acăţa la totŭ felulŭ de tulpine, fie ele slavice, turce, maghiare etc., de ex. *voĭnic-elŭ*, *ibric-elŭ*, *papuc-elŭ* şi altele nenumĕrate, nu urméză dară că acăţarea luĭ la o tulpină latină datéză neapĕratŭ din epoca romană. Pe câtŭ timpŭ avemŭ noĭ *ghiocŭ* saŭ *diocŭ*, de aci şi numaĭ de aci, ĭar nu din ipoteticulŭ *glaucellus*, derivă *ghiocelŭ* saŭ *diocelŭ*.

D. Cihac însă este pe deplinŭ corectŭ cândŭ dă prioritate formeĭ *ghioc-* asupra luĭ *dioc-* şi cândŭ pe acestŭ *ghioc-* din *ghiocelŭ* îlŭ identifică cu latinulŭ *glauc-*.

Latinulŭ *gl-* din *glauc-* trebuĭa să trécă la Româniĭ din Dacia în *ghi-* întocmaĭ ca în *ghindă* din *glandem* = ital. *ghianda* saŭ în *ghiaţă* din *glaciem* = ital. *ghiaccia;* ĭar latinulŭ *-auc-* din *glauc-* a pututŭ la noĭ să devină *-oc-* întocmaĭ ca în *socŭ* din romaniculŭ *saucus* pentru *sambucus* = sp. *sauco* = provenţ. *sauc.* In fine, pe *ghioc-* din *glauc-* fonetica română l'a modificatŭ în *dioc-*, cu *di-* din *ghi-* întocmaĭ ca în *dibuescŭ* din *ghibuescŭ*, cu care se alătură ital. *diaccio* din *ghiaccio.*

Aşa dară românulŭ *ghiocŭ* saŭ *diocŭ* represintă din punctŭ în punctŭ pe latinulŭ *glaucus* «albastru».

Acésta ne aduce a-minte, că fórte multe varietăţĭ ale «flóreĭ-grâuluĭ» sunt în adevĕrŭ de culórea albastră, ceĭa ce a şi făcutŭ ca epitetulŭ de «albăstrime» să figureze în nomenclatura lorŭ la diferite popóre, precumŭ:

Fr. *bluet* saŭ *bleuet*, cfr. *bleu* «albastru»;
Engl. *blue-bottle*, cfr. *blue* «albastru»;
Ital. *blaveolo*, cfr. *biavo*=*blavo* «albastru»;
Sp. *azulejo*, *flor azul*, cfr. *azul* «albastru»;
Germ. *blaue Kornblume*, cfr. *blau* «albastru»;
Russ. *sinĭucha*, cfr. *siniĭ* «albastru»;
Polon. *modrak*, *modrzeniec*, cfr. *modry* «albastru»;
Ung. *kék-virág*, cfr. *kék* «albastru» etc.

Chĭarŭ românesce una din varietăţile se chĭamă *albăstriţă*, celŭ puţinŭ în Bucovina: «Kornblume, florea graului oder albestrica» (*Alth*, Hauptbericht für Bukovina, Czernovitz, 1862, p. 87).

Dar cuvîntulŭ *glaucus* nu este latinŭ de origine, ci împrumutatŭ din greculŭ γλαυκός. Dacă Româniĭ l'arŭ fi luatŭ d'adreptulŭ dela Grecĭ, precumŭ aŭ luatŭ pe *trandafirŭ*, pe *crinŭ*, pe *garófă* şi alţĭ câţĭ-va termenĭ botanicĭ, atuncĭ γλ- nu s'arŭ fi muĭatŭ în *ghi-*, ci arŭ fi rĕmasŭ totŭ *gl-*, după cumŭ a rĕmasŭ în *glastră* «pot à fleurs» din neo-gr. γλάστρα. Din γλαυκ- s'arŭ fi născutŭ dar o formă fórte apropiată de *sglăvocŭ* sinonimŭ cu *ghĭocŭ.*

Elenişti̇ĭ aŭ constatatŭ că υ în γλαυκός nu represintă pe *u*,

ci pe digamma : γλαFκός (*Brugman* în *Curtius*, Stud. z. griech. Gramm. t. 4, p. 144). Nu este însă necesarŭ de a ne urca pînă acolo pentru a justifica pe *-v-* din românulŭ *sglăvocŭ,* de vreme ce pronunța grécă vulgară este *glavkos* saŭ *glafkos*, ĭar nu *glaukos*, încâtŭ elenŭlŭ γλαυκός nu se putea contrage la noĭ în *glocŭ* după cumŭ s'a contrasŭ în *ghĭocŭ* latinulŭ *glaucus*, în care nu e *-af-* saŭ *-av-*, ci *-au-*.

Proteticulŭ *s* în *sglăvocŭ* este curatŭ românescŭ, ca și în *sgripsorŭ* din γρόψ; n'arŭ fi imposibilŭ totușĭ ca să'lŭ fi avutŭ deja vre-unŭ dialectŭ elenŭ, căcĭ îlŭ găsimŭ fórte desŭ la Neo-grecĭ : σβῶλος=βῶλος, σγουρός=γυρός, σκόνι=κόνις, σκορδαλός=κορυδαλός, σκύβω=κύπτω, στραγάλια=τρωγάλια etc. (*Foy*, Lautsystem d. griech. Vulgärsprache, Leipzig, 1879, p. 74-5), încâtŭ arŭ fi fórte legitimŭ și unŭ σγλαυκός din γλαυκός.

Maĭ greŭ arŭ fi a ne da sémă de finalulŭ *-ocŭ* în *sglăvocŭ*, dacă n'arŭ fi învederată aci acțiunea de analogiă a sinonimilorŭ *ghiocŭ* și *smocŭ*, póte și a luĭ *busuĭocŭ* saŭ *siminocŭ*, ajutată prin dificultatea de a se pronunța *sglavcŭ*.

Decĭ., precumŭ românulŭ *ghiocŭ* este din literă în literă latinulŭ *glaucus,* totŭ așa românulŭ *sglăvocŭ* corespunde pe deplinŭ greculuĭ γλαυκός.

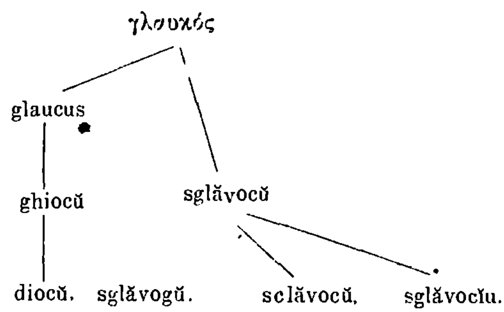
Forma provincială *sclăvocŭ* lesne se explică prin acomodațiunea fisiologică, consónele nevibratóre *s*, *v* și *c* din *sglăvocŭ* prefăcêndŭ în nevibrătorulŭ *c* pe vibrătorulŭ *g*. Grațiă acestuĭ procesŭ acomodativŭ, în *sclăvocŭ* tóte consónele și consonovocalele sunt nevibrătóre, tóte fără excepțiune, pînă și ambiguulŭ *l,* la rostirea căruĭa córdele vocale potŭ să vibreze saŭ să nu vibreze.

Forma provincială *sglăvogŭ,* pe care ne-o presintă d. Ionescu, se distinge prin scăderea finaleĭ tenue *-k* la media *-g,* nu însă ca în *aprigŭ* = lat. *apricus* saŭ *vitregŭ* = lat. *vĭtricus,* ci maĭ alesŭ sub influința asimilatrice a luĭ *g* din prima silabă.

Forma provincială *sglăvocĭu,* pe care ne-o dâ d. Baronzi, ne amintesce pe *mèlcĭŭ* alăturĭ cu *melcŭ.* In ambele casurĭ, palatalisarea guturaleĭ finale ni se pare a avé aceĭașĭ

causă morfologică, și anume maĭ désa întrebuințare a pluraluluĭ decâtŭ a singularuluĭ : «amŭ mâncatŭ *melcĭ*», «amŭ culesŭ *sglăvocĭ*», astŭ-felŭ că forma pluraluluĭ a ajunsŭ a se impune și singularuluĭ, unŭ fenomenŭ nu tocmaĭ rarŭ în Linguistică și căruĭa — între cele-l'alte — noĭ datorimŭ pe romănulŭ singularŭ *fóiă*, fr. *feuille*, span. *hoja*, port. *folha* etc., tóte din latinulŭ pluralŭ *folia*.

Putemŭ dară cu o perfectă certitudine a stabili următórea genealogiă :

Este óre vre-o asemĕnare între *diocŭ* și *sglăvogŭ?* Și totușĭ ambele sunt unulŭ și acelașĭ γλαυκός, pĕtrunsŭ la Românĭ pe doĕ căĭ în doĕ epoce diverse.

II.

DOĬNA.

ORIGINEA POESIEĬ POPORANE LA ROMÂNI.

Ce este *doïnă ?*

«Doïnele — ḑice Alexandri (*Poesiĭ popul.* ed. 2, p. 223) — sunt «cântece de iubire, de jale și de dorŭ, plângerĭ duióse ale inimeĭ «Românuluĭ în tóte împregĭurările vieţeĭ sale.»

Şi maĭ expresivŭ o descrie reposatulŭ Costache Negruzzi (*Scrierĭ*, ed. Socec, t. 2 p. 26) :

«De cândŭ eramŭ încă micŭ,
«Doïna sciŭ şi doïna ḑicŭ,
«Căcĭ Românulŭ câtŭ trăesce
«Totŭ cu doïna se mândresce.
«Eŭ cu doïna mĕ plătescŭ
«De birŭ şi de boerescŭ ;
«Boiĭ meĭ cândŭ audŭ doïnă,
«Ară ţelină şi moïnă,
«Şi îmĭ sémĕnŭ celŭ ogorŭ
«Căntândŭ doïnele de dorŭ ;
«Iarŭ de-audŭ vre-o fetiţă
«Cântândŭ doïna 'n poeniţă,
«Alergŭ fuga de-o găsescŭ
«Şi de doïna îĭ vorbescŭ ;
«Ea m' ascultă bucurósă,
«Căcĭ e mândră şi frumósă,
«Şi'mĭ ḑice că m'a ĭubi
«Dacă doïna ĭ-oiŭ vorbi.
«Vĕ spunŭ dreptŭ, orĭ-ce mi'ţĭ face :
«Doïna sciŭ şi doïna 'mĭ place.. !»

«Doina» nu este melancolica elegiă, dela ἔλεγος «plângere». Ea nu pórtă haină lungă şi nu geme pe morminte ca :

La plaintive élégie en longs habits de deuil..

Scurtă ca şi simţimîntulŭ, ea este simţimîntŭ sub orĭ-ce formă : tristeţă şi bucuriă, amorŭ şi ură, entusiasmŭ şi desperare, pace şi resboiŭ.

Darŭ de unde vine cuvîntulŭ *doĭnă?*

Scriitoriĭ noştri aŭ emisŭ pînă acumŭ în acéstă privinţă o mulţime de păreri deosebite.

După Lexiconulŭ Budanŭ (pag. 163), *doĭna* se datoresce Grecilorŭ din forma dorică δην saŭ δαν «Jupiter». Δην saŭ δαν se întrebuinţaŭ în adevĕrŭ în Beoţia şi pe insula Creta ca variante din δευς, precumŭ şi alăturĭ cu ζευς exista variantulŭ ζαν; darŭ în ce modŭ părintele Olimpuluĭ din Teba luĭ Cadmŭ saŭ dela Cnosulŭ celŭ cu labirintulŭ luĭ Dedalŭ va fi trecutŭ în Dacia, pentru a se metamorfosa acì într'unŭ «cântecŭ», acésta este o ghicitóre, pe care nicĭ chiarŭ Beoţianulŭ Edipŭ n'arŭ fi fostŭ în stare s'o deslege.

Şi maĭ ciudată e opiniunea reposatuluĭ boierŭ Iordache Mălinescu din Moldova, carele ḑicea în *Fóia pentru minte* dela Braşovŭ (1842, p. 98), că *doĭna* derivă saŭ din «donativum», o sumă de banĭ ce primiaŭ ostaşiĭ romanĭ în darŭ dela împĕraţĭ după o biruinţă, saŭ din numele «Dunăriĭ», saŭ în fine dela ḑeiţa «Diana» ; o triplă etimologiă de treĭ orĭ inadmisibilă.

Dicţionarulŭ Laurianŭ-Massimŭ aduce pe *doĭnă* din latinulŭ «doleo», de unde, după unŭ articolŭ publicatŭ în ḑiarulŭ *Familia* dela Pesta din 1869, ea va fi decursŭ printr'o formă ipotetică «dolina», ca şi *moĭnă* dintr'o «mollina» dela «mollis». Din nenorocire, nu numaĭ *dolina* şi *mollina* nu ne întîmpină nicăirĭ în vre-unŭ felŭ de latinitate şi nicĭ într'unŭ dialectŭ romanicŭ vechiŭ saŭ noŭ, darŭ e greşitŭ pînă şi terminulŭ de comparaţiune, căcĭ *moĭnă* la Românĭ este unŭ curatŭ slavismŭ, însemnândŭ locŭ spĕlăcitŭ, dela rădăcina slavică *my-* «a spĕla», de unde masculinulŭ *moĭnŭ* şi femininulŭ *moĭna* «ce-va de spĕlatŭ», litvanesce *maiva* «baltă». Decĭ, nicĭ *moĭnă*

din *mollina*, nicĭ *doĭnă* din *dolina*, deşi ambele rimézĕ chiarŭ în poesia luĭ Negruzzi.

Din tóte etimologiele însĕ, cea maĭ extravagantă este cea propusă de d. Cihac (t. 2 p. 98), care, după ce afirmă că rolulŭ fundamentalŭ alŭ «doĭneĭ» este de a fi cântată «sur des flutes», conchide apoĭ că *doĭnă* derivă din serbulŭ *dvoĭnitza* «flute double» dela slaviculŭ *dvoĭnŭ* «double». Dar atuncĭ, în locŭ de a alerga la slaviculŭ *dvoĭ-*, de ce óre să nu preferimŭ o derivaţiune din românulŭ *doĭ*, sub pretextŭ că rolulŭ fundamentalŭ alŭ «doĭneĭ» arŭ fi fostŭ de a fi cântată de *doĭ:* de unŭ flăcăŭ şi de o fétă? Este o glumă, dar o glumă maĭ potrivită, în orĭ-ce casŭ, decâtŭ gluma pe care nĭ-o dă d. Cihac fără a avé aerulŭ de a glumi.

Ca să isprăvimŭ o dată cu acestŭ registru de părerĭ, maĭ adaugŭ pe a bĕtrânuluĭ Cantemirŭ. Elŭ credea (*Descript. Mold.* ed. Papiŭ, p. 141) că *Doĭnă* se va fi chiămatŭ la Dacĭ ḑeulŭ saŭ ḑîna resboiuluĭ, fiind-că acestŭ cuvîntŭ — ḑice elŭ — începe totŭ-d'a-una la Românĭ cântecele lorŭ de luptă: «praeponitur enim cunctis quae fortiter în bello referunt canticis».

Opiniunea luĭ Cantemirŭ, orĭ-câtŭ de arbitrară, are unŭ meritŭ. Ea deşteptă o întrebare fórte seriósă: părinţiĭ noştri moştenit'aŭ eĭ puternica lorŭ inspiraţiune poetică dela Romanĭ orĭ dela Dacĭ?

Istoria a constatatŭ de-multŭ, că nemicŭ n'a fostŭ maĭ prozaicŭ ca severa naţiune de soldaţĭ şi jurisconsulţĭ, crescută de sĕlbateca lupóică pe ţermiĭ Tibruluĭ. «Peu de nations — ḑice Michelet — me «semblent s'être trouvées dans des circonstances moins favorables à «la poésie. Des populations hétérogènes, enfermées dans les mêmes «murs, empruntant aux nations voisines leurs usages, leurs arts et «leurs dieux; une société tout artificielle, récente et sans passé; la «guerre continuelle, mais une guerre de cupidité plus que d'enthou«siasme; un génie avide et avare. Le Clephte, après le combat, «chante sur le mont solitaire. Le Romain, rentré dans sa ville avec «son butin, chicane le sénat, prête à usure, plaide et dispute. Ses «habitudes sont celles du jurisconsulte, il interroge grammaticale«ment la lettre de la loi, ou la torture par la dialectique, pour en «tirer son avantage. Rien de moins poétique que tout cela. La poésie

«ne commença pas dans Rome par les patriciens, enfants ou disciples «de la muette Etrurie, qui dans les fêtes sacrées défendaient le chant «et ne permettaient que la pantomime. Magistrats et pontifes, les «*pères* devaient porter dans leur langage cette concision solemnelle «des oracles, que nous admirerons dans leurs inscriptions. Quant «aux plébéiens, ils représentent dans la cité le principe d'opposition, «de lutte, de négation. Ce n'est pas encore là que nous trouverons «le génie poétique.» (*Hist. romaine*, t. II ch. 6).

Poesia poporană a Romeĭ se póte judeca destulŭ de bine după următorulŭ non-sensŭ, reprodusŭ de Flavius Vopiscus şi pe care legionariĭ îlŭ cântaŭ luĭ Aurelianŭ :

«Mille, mille, mille, mille, mille, mille decollavimus.
«Unus homo mille, mille, mille, mille decollavimus.
«Mille, mille, mille, vivat, qui mille, mille occidit.
«Tantum vini habet nemo, quantum fudit sanguinis...

Alte bucăţĭ analóge a se vedé în colecţiunea luĭ Edelstand du Méril a poesielorŭ poporane latine anterióre seculuiuĭ XII; ĭar despre cea maĭ veche fasă veḑĭ disertaţiunea celebruluĭ Corssen (*Origines poësis romanae*, Berl. 1846), unde se constată (pag. 7) că Roma : «adversaria erat incrementis popularis poesis.»

Fost'aŭ totŭ atâtŭ de prozaicĭ Daciĭ? Lasŭ la o parte pe Orfeŭ, pe Museŭ, pe Tamiris, miticiĭ fundatorĭ aĭ poesieĭ şi musiceĭ grece, pe carĭ înşişĭ Eleniĭ ĭĭ recunosceaŭ a fi fostŭ toţĭ din marea ginte tracică, de unde eraŭ şi Daciĭ. Mĕ mărginescŭ a cita o singură autoritate, dar care se referă directamente la Traciĭ dela Dunăre. Teopompŭ, scriindŭ pe la anulŭ 350 înainte de Cristŭ, ne spune că Geţiĭ mergŭ în ambasadă ţinêndŭ harpe şi sbârnâindŭ din ele : Γέτας κιθάρας ἔχοντες καὶ κιθαρίζοντες τὰς ἐπικηρυκείας ποιοῦνται (Theopomp. Fragm. 244, ed. Didot p. 319).

Dacă vomŭ pune dară în cumpĕnă natura prozaică a Romanilorŭ şi geniulŭ poeticŭ alŭ Dacilorŭ, va fi legĭtimŭ a conchide că admirabilele nóstre «doĭne», negreşitŭ ca genŭ, nu ca materiă, sunt moştenite dela aceştĭ din urmă.

Ast-felŭ Cantemirŭ avea dreptate de a căuta pe *doĭnĕ* la Dacĭ.

Maĭ întâĭu însă, care este forma cea primitivă a acestuĭ cuvîntŭ?

In Transilvania, alăturĭ cu *doĭnă*, se aude pînă astădĭ *daĭnă*, după cumŭ atestă d. Bariţŭ în *Fóia pentru minte*, 1842, p. 101. Acésta e fórte importantŭ. Limbile ario-europee admitŭ trecerea sonuluĭ maĭ înaltŭ *a* la sonulŭ maĭ scădutŭ *o*, nicĭ o dată însă nu se justifică casulŭ contrariŭ de urcarea luĭ *o* la *a*, afară de unele excepţiunĭ explicabile şi câte o dată numaĭ părute, bună óră românesce chiarŭ în cuvîntulŭ pe care l'amŭ întrebuinţatŭ acuma : „afară". *Afară* vine din „ad-foras" prin intermediulŭ emfaticuluĭ „af*oa*ră", ca şi *masă* din «mensa» prin intermediulŭ emfaticuluĭ „m*ea*să". In *afară* din «afoară» nu s'a schimbatŭ *o* în *a*, ci s'a supresŭ *o* celŭ vrimitivŭ, remănêndŭ numaĭ *a* din emfasă. Forma cea veche a vorbeĭ *doĭnă* este dară acea conservată în Transilvania : *daĭnă.*

O dată restabilitŭ acestŭ prototipŭ, ne împedecămŭ în *daĭnă* de diftongulŭ *ai*, asupra căruĭa cade tonulŭ. In graĭurile din familia ario-europeă diftongulŭ *ai* este maĭ adesea o emfasă saŭ aşa numita gunificaţiune din *i;* însă póte fi şi altŭ ce-va. De'ntâiŭ, póte să fie unŭ *i* strămutatŭ de aĭurĭ, ca în metatesa *aibă* în locŭ de *abiă* din latinulŭ «habeat». Alŭ doilea, póte să fie ceia ce gramaticele nóstre numescŭ unŭ *i* epenteticŭ, ca în *mâine* din «mane». Dacă e gunificaţiune, cuvîntulŭ se reduce la *dina;* dacă e metatesă, la *dania;* dacă e epentesă, la *dana*. Pe care să alegemŭ? Cumŭ vomŭ descoperi adevĕrulŭ? Trebuĭ să plecâmŭ prin lume, înarmaţĭ cu tótă rigurositatea metodeĭ comparative, căutândŭ pretutindenĭ pe surorile *daĭneĭ*, fără carĭ dînsa arŭ remâné în vecĭ unŭ misterŭ.

Vomŭ începe prin a înlătura ipotesa cea metatetică, de vreme ce „dania", din care să se pótă deduce *daĭnă* prin strămutarea luĭ *i*, nu se găsesce nicăirĭ. Chĭarŭ de s'arŭ găsi, «dan-ia» n'arŭ diferi de «dan-a» prin rădăcină, ci prin sufixŭ. Ne maĭ remânŭ dară cele-l'alte doue: «dana» şi «dina». Ambele oferă multe probabilităţĭ; însă numaĭ una din ele resistă pînă 'n fine la tóte operaţiunile analiseĭ critice.

Amŭ spusŭ că *i* în *daĭnă* póte fi o epentesă din «dana». In adevĕrŭ, în dialectulŭ celto-irlandesŭ *dán* este «cântecŭ» saŭ «poemă»; ĭar la capĕtulŭ opusŭ alŭ lumiĭ ario-europee, în limba persiană *danah* însemnéză, printre maĭ multe altele, o arià cântată de unŭ corŭ de

femeĭ: «vox mulierum concentum edentium» (Vullers, *Lex. pers.* t. I p. 914). Ambele forme presupunŭ o temă *dana* «cântecŭ», din care arŭ veni directamente prin epentesă daciculŭ *daĭna*. Celticulŭ *d* şi persianulŭ *d* corespunḑêndŭ într'unŭ modŭ regulatŭ sanscritului *dh*, acéstă temă ne conduce la rădăcina *dhan* «a suna», de unde «cântecŭ» în sensŭ de sunetŭ, întocmaĭ ca vechiulŭ francesŭ *sonet*, italianulŭ *sonetto* «cântecŭ» din latinulŭ «sonus». Nemicŭ nu póte fi maĭ normalŭ ca acéstă etimologiă a *daĭneĭ*.

Admiţêndu-se însă ca prototipŭ forma *dina*, noĭ găsimŭ în limba zendică *daênâ* (=*daina*), gunificaţiune din *dina* dela rădăcina *di* «a vedé», însemnândŭ «lege», de unde prin o transiţiune logică posterióră persianulŭ *din* şi arménulŭ *den* «religiune». Dela l e g e pînă la c â n t e c ŭ distanţa se pare a fi cam mare, deşi în aniĭ trecuţĭ nu sciŭ cine dela Iaşĭ într'o bună diminéţă s'a apucatŭ a versifica codulŭ nostru civilŭ, eramŭ să ḑicŭ Codulŭ luĭ Napoleon. Ceia ce e ridicolŭ în secolulŭ XIX, a fostŭ însă fórte seriosŭ în anticitate. Strabone (III. I. § 6) ne spune că Turdetaniĭ în Spania aveaŭ legĭ în versurĭ, νόμους ἐμμέτρους, cu maĭ multe miĭ de anĭ anterióre luĭ Cristŭ. Chĭarŭ aci la noĭ, în aurifera Olteniă, înainte de stabilirea Dacilorŭ locuĭa poporulŭ Agatirsiĭ, care avea de asemenea legĭ în versurĭ, după cumŭ ne asigură Aristotele (*Problem.* 28). Este dară legitimŭ de a conchide că zendiculŭ *daênâ* (=*daina*) însemna întâiŭ «cântecŭ», maĭ în urmă «lege». Acésta se potrivesce şi cu derivaţiunea sa din rădăcina *di* «a vedé», căcĭ totŭ aşa eleniculŭ ἀοιδός şi sanscritulŭ *kavi*, ambele cu accepţiune posterióră de «cântăreţŭ», însemnéză propriamente pe «vĕḑĕtorŭ». Ce-va maĭ multŭ. In texturile zendice citate de Justi (*Handb.* p. 143) *daênâ* nu figuréză nicăirĭ cu sensulŭ de «cântecŭ»; din fericire însă acéstă semnificaţiune, ba încă anume acea de «cântecŭ consacratŭ prin tradiţiune», o constată Haug în alte texturĭ zendice, dintre carĭ unulŭ, anume din Vendidâd, codulŭ moralŭ alŭ religiuniĭ zoroastrice, îndémnă pe fete de a învĕţa «daine». Cu acéstă ocasiune, Haug observă (*Zeitschr. d. d morgenländ. Gesellsch.* t. 9, 1855, d. 692): «Merkwürdigerweise hat sich dieses *daênâ in* «*seiner ältern Bedeutung Lied* noch in dem Litthanischen *daina*,

«womit gewöhnlich die schönen Volkslieder der Litthauer bezeich-«net werden, erhalten».

Pas' acumŭ de maĭ alege una din doue! *Daĭna* este ea epentesă din *dana*, de unde celto-irlandesulŭ *dán* şi persianulŭ *danah*? orĭ fi-va ea o gunificaţiune din *dina*, de unde zendiculŭ *daênâ*, persianulŭ *din* şi arménulŭ *den*? Care să fie criteriulŭ de preferinţă?

Există câte unŭ argumentŭ pentru fie-care din ambele ipotese.

In limba maghiară *danolni* însemnéză a cânta. Dacă Unguriĭ vorŭ fi împrumutatŭ cuvîntulŭ dela Românĭ, atuncĭ l'aŭ primitŭ sub forma *dana*, şi prin urmare *i* în *daĭnă* arŭ fi o epentesă posterióră secoluluĭ IX. Filologia comparativă probézā însă prin maghiarulŭ *dal* «cântecŭ» că verbulŭ *danolni* este unŭ denominativŭ, a căruĭ formă corectă e *dalolni*, de unde *danolni* prin dissimilaţiune, pentru a înlătura vecinătatea a doĭ *l* în «*dalolni*» (cfr. Boller în *Sitzungsber. d. wien. Akad.* hist. Kl. 1857, t. 23 p. 409). Intre alŭ nostru *daĭnă* şi maghiarulŭ *danolni* resultă dară o asemĕnare de azardŭ.

Ipotesa de gunificaţiune se susţine printr'unŭ argumentŭ multŭ maĭ solidŭ. La Litvanĭ cântecụlŭ poporanŭ, după cumŭ amŭ vĕḑut'o deja maĭ susŭ din cele ḑise de Haug, se chiamă *daina*, de unde *dainoti* —a cânta cântece poporane, *dainojis*—cântăreţŭ, *daininkas*—poetŭ, etc. Orĭ-câtŭ de tare arŭ pretinde d. Cihac (t. 2 p. 98) că «ces mots ne paraissent pas identiques», identitatea de formă şi de semnificaţiune între românulŭ *daĭnă* şi litvanulŭ *daina*, ca şi acea între litvanulŭ *daina* şi zendiculŭ *daênâ*, e perfectă. In limba litvană însă nu există de locŭ epenteticulŭ *i*, astfelŭ că prototipulŭ *dana* pentru *daina* arŭ fi acolo o imposibilitate, afară numaĭ cândŭ Litvaniĭ vorŭ fi împrumutatŭ cuvîntulŭ gata dela Românĭ. Acestŭ împrumutŭ s'arŭ justifica prin următórele doue împregĭurărĭ: 1. vorba *daina* nu se află în limbile slavice, cu caĭ Litvaniĭ sînt în cea maĭ strînsă încuscrire; 2. Româniĭ şi Litvaniĭ cată să fi trăitŭ o dată în vecinătate, deşi în relaţiunĭ ostile uniĭ cu alţiĭ, de vreme ce limba nóstră exprimă pînă astăḑĭ ideia de inimicŭ şi de păgânŭ prin «litfă rea», «litfă păgână», «litfă spurcată» etc., după cumŭ o scie şi d. Cihac (t. 2, p. 173). Dacă însă *i* în *daina* nu e epentesă, ci gunificaţiune, atuncĭ motivele de a admite împrumutulŭ

devinŭ slabe. Dacil şi Litvanil puteaŭ să fi conservatŭ vorba, fie-care pe o cale independinte, din zestrea comună ario-europeă, cu atâtŭ maĭ multŭ că numirile poporane de cântecŭ nu pré se ĭeaŭ dela străinĭ: orĭ-câtŭ de îndelungată a fostŭ vecinătatea nóstră cu Slaviĭ, noĭ n'amŭ primitŭ dela dînşiĭ · niciĭ unŭ termenŭ de acéstă natură. Vedeţĭ dară, că argumentele pentru şi contra între *dana* şi *dina* remânŭ pînă aci aprópe de forţă egală, deşi cumpĕna începe deja a se pleca în favórea luĭ *dina*.

Filologiĭ n'aŭ cunoscutŭ vorba română *daĭnă*. Eĭ s'aŭ mărginitŭ, prin urmare, a cerceta originea *daineĭ* litvane. Johannes Schmidt (ap. Fick, *Vergl. Wörterb.* ed. 2. p. 96) bănuesce formaţiunea eĭ din le-ticulŭ *di-t* «a danţa». Schleicher (*Litauische Gramm.* p. 120) ḑice că ea póte să derive din litvanulŭ *deja* «plângere», *dejouti* «a se plânge». Ambele aceste păreri, nesusţinute prin nemicŭ, isoléză cu totulŭ pe *daina* de restulŭ limbilorŭ ario-europee. Pictet (*Origines*, t. 2 p. 487) o înrudesce cu celto-irlandesulŭ *dán* şi cu persianulŭ *danah*, darŭ nu explică pe *i* din «da*i*na», ceia-ce răpesce acesteĭ etimologie orĭ-ce valóre. Albert Weber, unŭ indianistŭ de prima ordine, combate pe Pictet, identificândŭ pe *daina* cu zendiculŭ *daênâ*. Elŭ maĭ adaugă (Kuhn, *Beiträge*, t. 4 p. 278) unŭ faptŭ fórte ponderosŭ. Deşi în sanscrita clasică lipsesce corespondintele regulatŭ alŭ zendiculuĭ *daênâ*, se află totuşĭ în dialectulŭ maĭ vechiŭ din imnele vedice, unde figu-réză sub forma *dhainâ*. Fick (loc. cit.) se pronunţă şi elŭ pentru i-dentitatea litvanuluĭ *daina* cu zendiculŭ *daênâ*, admiţêndŭ ca prototipŭ comunŭ forma *dainâ*. Étă dară că érăşĭ nu maĭ sciĭ cuĭ să daĭ prefe-rinţă! gunificaţiuniĭ saŭ epenteseĭ?

Dosarulŭ trebue revĕḑutŭ. Amŭ comisŭ, póte, vr'o scăpare din vedere. Este adevĕratŭ că *i* în *mâine* din «mane» e epenteticŭ; darŭ acestŭ *i* să fie óre comparabilŭ cu *i* din *daină?* In *mâine*, *câine*, *pâine* etc. *i* se intercaléză înainte de *n*, acestŭ *n* fiindŭ însă urmatŭ de o vocală móle, nu de unŭ *a* saŭ *ă* ca în «*daină*». Apoĭ *i* se intercaléză acolo după unŭ *ă* saŭ *â*, nu după unŭ *a* clarŭ. Ore se află în limba română unŭ singurŭ exemplu de *i* epenteticŭ precesŭ de unŭ *a* clarŭ şi succesŭ de unŭ *na* saŭ *nă?* Nu se află. Din contra, una singură din aceste două clausule ajunge pentru a împedeca na-

scerea epenteticuluĭ *i*. Ast-felŭ în *mână* din «manus» vocala ce precede e obscură, darŭ epentesa totuşĭ nu intervine din causa finaluluĭ *ă*, pe cândŭ la pluralŭ ea îşĭ face locŭ în *mâinile*, fiind-că după *n* urméză de astă dată o vocală móle. Chĭarŭ de 'naintea nasaleĭ labiale *m* în *faĭmă* din latinulŭ «fama» *i* nu este epenteticŭ, ci metateticŭ, furişându-se prin analogiă din *defaĭmă* în locŭ de *defamiă* din «diffamia». Aşa dară *i* în *daĭnă* nu póte fi epentesă. Gunificaţiunea a căştigatŭ procesulŭ.

Acumŭ să formulămŭ sentinţa. Radicala *dhi* însemnéză în limba sanscrită «a cugeta»; în zendica *dî* şi în perso-achemenidica *dhi* «a vedé»; persianulŭ *didan*. Forma participială este *dhîna* saŭ *dîna* «cugetatŭ, vĕḑutŭ». De aci femininulŭ cu gunificaţiune *dhaină*, *daênâ*, *daina* «ce-va cugetatŭ saŭ vĕḑutŭ», ĭea înţelesulŭ de «cântecŭ» deja în acea epocă pre-istorică, în care familia ario-europeă nu se trunchĭase încă în diverse ramure. Gintea tracică, adecă fracţiunea sa dacică, căcĭ cuvîntulŭ nu se găsesce la Albanesĭ, conservă acéstă antică semnificaţiune, transmiţênd'o apoĭ Românilorŭ. Pe de altă parte, o conservă şi Litvaniĭ. Gintea persică, din contra, modifică sensulŭ primitivŭ alŭ cuvîntuluĭ, schimbândŭ pe «cântecŭ» în «lege», după cumŭ şi latinesce *carmen* «cântecŭ» a căpĕtatŭ cu timpulŭ înţelesulŭ de formulă judiciară: «cruciatus carmina» saŭ «rogationis carmen», pe cândŭ exemple contrare de trecerea logică dela «lege» spre «cântecŭ» nu ne întîmpină nicăirĭ. Daciĭ şi Litvaniĭ aŭ fostŭ dară, dintre tóte némurile congenere, singurĭ carĭ aŭ păstratŭ intactă în fondŭ şi în formă pe *daina*, una din moştenirile cele maĭ frumóse ale primordialeĭ limbĭ ario-europee, care ne arétă pe străbuniĭ noştri comunĭ, cu multŭ înainte de cele maĭ vechĭ inscripţiunĭ monumentale, numindŭ poesia «cugetare» şi «visiune», după cumŭ numaĭ pe Dumneḑeŭ «luminosŭ».

Dar resultatulŭ studiuluĭ de faţă, constatândŭ originea nelatină a «doĭneĭ» române, presintă unŭ altŭ interesŭ maĭ immediatŭ, maĭ specialŭ, mărginitŭ în sfera familieĭ romanice.

Dacă poesia poporană la noĭ, şi anume acea lirică, nu este de proveninţă latină, atuncĭ ea nu póte fi de proveninţă latină nicĭ la fraţiĭ nostri din Occidinte, de óră ce Romaniĭ aŭ fostŭ o naţiune de

o potrivă prozaică pretutindenĭ. Acolo însă substratulŭ etnicŭ ante-latinŭ n'a fostŭ tracicŭ, ca la Dunăre, ci a fostŭ parte ibericŭ, parte nedeterminatŭ încă, dar maĭ cu sémă celticŭ. În Galia şi 'n-tr'o regiune întinsă din Spania şi Italia, Latiniĭ s'aŭ impusŭ Celţilorŭ întocmaĭ după cumŭ în Carpaţĭ eĭ s'aŭ suprapusŭ Dacilorŭ. Decĭ poesia poporană lirică în Francia aprópe peste totŭ, acea spaniolă şi italiană maĭ-maĭ pe jumătate, negreşitŭ nu ca limbă, ci ca inspiraţiune, ca genŭ şi ca spiritŭ, trebuĭ să fie de provenință celtică. Cercetărĭ serióse în acestŭ sensŭ s'aŭ începutŭ deja de câtŭ-va timpŭ, dintre carĭ vomŭ indica aci remarcabilulŭ studiŭ alŭ luĭ Nigra: «La poesia popolare italiana» (*Romania*, t. 5, 1876, p. 417-52), unde dovedesce că muza lirică a poporuluĭ din Italia nordică este de o natură eminamente celtică. A se vedé de asemenea articlulŭ luĭ Bartsch: «Ein keltisches Versmass im Provenzalischen und Französischen» (*Zeitschr. f. roman. Philologie*, t. 2, 1878, p. 195—219).

Aşa dară, la toţĭ Neo-latiniĭ d o ĭ n a e autoctonă: la Apusŭ — celtică, la Resăritŭ — dacică...

III.

DOĬNA

RESTÓRNA PE RÖSLER.

In studiulŭ despre «Doĭnă», publicatŭ maĭ susŭ (pag. 11-12), amŭ lăsatŭ cu desăvîrşire la o parte pe reposatulŭ Rösler. Ţinta nóstră fundamentală era de a demonstra paralelismulŭ în originea ante-romană a poesieĭ poporane neo-latine: la apusŭ prin Celţĭ, la rĕsăritŭ prin Tracĭ. Ne-amŭ feritŭ dară de a atinge măcarŭ în trécĕtŭ o altă cestiune totŭ atâtŭ de importantă, dar cu totulŭ diferită : ne'ntrerupta continuitate a elementuluĭ românescŭ între Carpaţĭ şi Dunăre. In adevĕrŭ, acolo ne interesa, în tesă generală, sorgintea muzeĭ lirice la Românĭ, ĭar nicĭ decumŭ migraţiunile curatŭ politice, cis- şi trans-danubiane, ale străbunilorŭ noştri în cursŭ de unŭ mileniŭ şi jumĕtate.

Din fericire, cuvîntulŭ d o ĭ n ă, după ce a revĕrsatŭ o adă asupra începuturilorŭ poetice ale naţiuniĭ romăne, póte să maĭ concurgă acuma, într'unŭ chipŭ neaşteptatŭ, la deslegarea ce leĭ-l'alte probleme.

După Rösler, coloniĭ romanĭ, aduşĭ de Traianŭ în cucerita Daciă, nu vorŭ fi avutŭ timpŭ de a se fusiona cu indigeniĭ, căcĭ Aurelianŭ, după maĭ puţinŭ de doĭ secolĭ, ĭ-a strămutatŭ peste Dunăre, de unde o parte din posteritatea lorŭ se'va fi întorsŭ în Carpaţĭ tărḑiŭ, fórte tărḑiŭ, abia în secolulŭ XII saŭ chĭarŭ XIII. Maĭ pe scurtŭ, noĭ suntemŭ o ruptură medievală din actualiĭ Macedo-românĭ.

In oposițiune cu acéstă teoriă, eŭ m'amŭ încercatŭ a dovedi în *Istoria critică a Românilorŭ*, cumcă regiunea destulŭ de întinsă «dela Severinŭ pînă 'n Hațegŭ, dela munții Temeșianeĭ pînă 'n Oltŭ» (t. 1, ed. 2, p. 306), adecă întrégа Olteniă cu fâșiele învecinate din Banatŭ și din Transilvania, n'a încetatŭ nicĭ o dată, dar nicĭ o dată, de a fi românéscă. Acelașĭ resultatŭ l'amŭ dobânditŭ apoĭ în studiulŭ meŭ : «Dîna Filma» (Bucur. 1877).

Pentru a decide într'unŭ modŭ definitivŭ între ambele direcțiunĭ, trebuĭa unŭ textŭ positivŭ, pe care l'a și descoperitŭ de curêndŭ profesorulŭ Vasilievski în biblioteca Sinodală dela Moscva. Este unŭ «Στρατηγικὸν», scrisŭ în a doua jumĕtate a secoluluĭ XI de cătră unŭ mare boerŭ bizantinŭ Kekaumenos, amestecatŭ personalmente în tóte afacerile de atuncĭ ale Bulgarieĭ. Intre cele-l'alte pasage din acestŭ manuscriptŭ, ĭată anume acela, care ni se pare a fi categoricŭ contra luĭ Rösler și aprópe în acelașĭ mĕsură favorabilŭ teorieĭ mele :

Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν τοῦτο· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστόν τε παντελῶς [ἐστι] καὶ διεστραμμένον, μήτε εἰς Θεὸν ἔχον πίστιν ὀρθὴν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγγενῆ, ἢ φίλον, ἀλλὰ ἀγονιζόμενον πάντας καταπραγματεύεσθαι ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάνυ· ὀμνύμενον καθ' ἑκάστην ὅρκους φρικωδεστάτους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀθετοῦν ῥαδίως· ποιοῦντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεκνίας καὶ σοφιζόμενοι διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἁπλουστέρους· οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξεν πίστιν πρός τινα, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς τῶν 'Ρωμαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραιανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες ἑάλωσαν, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δόρατος ἀναρτηθέντος ἐν μέσῃ τῇ πό-

Să sciţĭ dela mine, voĭ și nepoţiĭ voștri, că alŭ Vlachilorŭ némŭ e necredincĭosŭ la culme și stricatŭ, nicĭ luĭ Dumnedeŭ ţinêndŭ credinţă dréptă, nicĭ împĕratuluĭ, nicĭ rudeĭ saŭ amiculuĭ, ci silindu-se a-ĭ amăgi pe toţĭ. Marĭ mincĭunoșĭ și tâlharĭ vestiţĭ, eĭ sunt pururea gata a jura prietenilorŭ cele maĭ grozave jurăminte, și a le călca apoĭ cu ușurinţă, făcêndŭ frăţiĭ de cruce și cumetriĭ, meșterĭ de a înșela prin cle pe ceĭ proștĭ. Nicĭ o dată n'aŭ fostŭ eĭ cuĭ-va cu credinţă, nicĭ chiarŭ vechilorŭ împĕraţĭ aĭ Romanilorŭ. Impĕratulŭ Traianŭ iĭ atacase, ĭ-a strivitŭ de totŭ și ĭ-a robitŭ, ucidêndŭ pe împĕratulŭ lorŭ Decebalŭ, alŭ căruĭa capŭ a fostŭ înfiptŭ într'o suliţă în mijloculŭ orașuluĭ Roma. Eĭ sunt așa numiţiĭ

λει 'Ρωμαίων. Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ λεγόμενοι Δάκαι καὶ Βέσσοι; ᾤκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὃν νῦν ποταμὸν Σάβαν καλοῦμεν, ἔνθα Σέρβοι ἀρτίως οἰκοῦσιν, ἐν ὀχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις. Τούτοις θαρροῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δούλωσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὀχυρωμάτων ἐλῄζοντο τὰς χώρας τῶν 'Ρωμαίων· ὅθεν ἀγανακτήσαντες κατ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτούς. Οἱ καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ 'Ηπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ᾤκησαν τὴν 'Ελλάδα...

Dacĭ și Besĭ. De 'ntâiŭ locuiseră în vecinătatea Dunăriĭ și a fluviuluĭ Saŭ, numitŭ astădĭ Sava, unde acumŭ locuescŭ Serbiĭ, în locurĭ tarĭ și grele de străbătutŭ, pe carĭ rădemându-se, fățăriaŭ iubire și supunere către vechiĭ împěrațĭ, pe cândŭ din întăririle lorŭ năvăliaŭ și pustiiaŭ provinciele Romanilorŭ, încâtŭ aceștiia, perdêndŭ rěbdarea, precumŭ amŭ spus'o, ĭ-aŭ strivitŭ. Atuncĭ fugindŭ de acolo, eĭ s'aŭ respăndițŭ în totŭ Epirulŭ și Macedonia, ceĭ maĭ mulțĭ s'aŭ așeḑatŭ în Elada...

(Vasilievski, Совѣты и разказы византійскаго боярина XI вѣка, Petersb., 1881, p. 106—2, 169.)

In acestŭ pasagiŭ cată să distingemŭ treĭ elemente diverse :

1⁰. Caracteristica Românuluĭ din punctulŭ de vedere alŭ inamicilorŭ seĭ trans-danubianĭ, cărora le venĭa fórte la socotélă, negreșitŭ, de a ḑice că străbuniĭ noștri îĭ invingeaŭ tălhăresce, ĭar nu voĭnicesce; ce-va analogŭ cu chipulŭ cumŭ ne-aŭ zugrăvitŭ totŭ-d'a-una și ne maĭ zugrăvescŭ Unguriĭ, ba nu tocmaĭ departe și de opiniunea medievală a Bulgarilorŭ despre «Românŭ — pisică» (cfr. Hasdeŭ, *Cuventi den bătrâni*, t. 2 p. 185).

2⁰. Confuse reminiscințe literare : pare-se din Constantinŭ Porfirogenetŭ despre rîulŭ Sava în legătură cu Dunărea (*De administr. imp.* XLII); din Dione Cassiŭ despre tăiarea capuluĭ luĭ Decebalŭ (ed. Gros, IX, 419); apoĭ nu maĭ scimŭ de unde despre Bessĭ, probabilmente din Strabone, unde acestŭ poporŭ tracicŭ din Balcanĭ figuréză ca «tălharĭ peste tălharĭ» : Βέσσοι «δὲ οἵπερ τὸ πλέον τοῦ ὄρους νέμονται τοῦ Αἵμου, καὶ ὑ π ὸ τ ῶ ν λ η- «σ τ ῶ ν λ η σ τ α ὶ π ρ ο σ α γ ο ρ ε ύ ο ν τ α ι... (Strab. VII. 5 § 12), ceĭa ce va fi îndemnatŭ pe Kekaumenos de a-ĭ înrudi cu Româniĭ, caracterisațĭ de către dînsulŭ în acelașĭ modŭ : «ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάνυ».

3°. Tradițiunea despre venirea Macedo-românilorŭ din regiunea serbéscă a Dunăriĭ.

Numaĭ acestŭ din urmă elementŭ oferă o adevĕrată însemnătate. Este învederatŭ că Bulgariĭ, cu carĭ Kekaumenos era amicŭ, și Româniĭ, în mijloculŭ cărora elŭ trăia în Tesalia, ĭ-aŭ povestitŭ că: «légănulŭ Vlachilorŭ, de unde eĭ s'aŭ respăn-«ditŭ apoĭ în Epirŭ, în Macedonia, în Elada, a fostŭ la Dunăre, «fiindŭ goniți de acolo prin năvălirea Serbilorŭ.» Acesta este fondulŭ tradițiuniĭ. Restulŭ, unde însușĭ împĕratulŭ Traĭanŭ ni se represintă ca strivindŭ și alungândŭ pe Românĭ și cele-l'alte, aparține cu deplinătate lecturelorŭ celorŭ nerumegate ale luĭ Kekaumenos în Dione Cassiŭ și pe aĭurĭ. In acea tradițiune nu este nemicŭ despre Aurelianŭ. E vorba de unŭ șirŭ de migrațiunĭ cu multŭ posteriόre, prόspete încă pe atuncĭ în memoriă, tόte dela nordŭ spre sudŭ, dela Dunăre pînă 'n fundulŭ Greciei, nicĭ cumŭ în linia diametralmente opusă, pe care și-o închipuĭa Rösler. Și să se observe bine că aceĭ Românĭ veniaŭ din Serbia, adecă anume din direcțiunea Banatuluĭ și a Olteniei. Serbiĭ năvălindŭ dela crivățŭ, trebuiaŭ să împingă spre méḑă-ḑi pe orĭ-câțĭ Românĭ aŭ găsitŭ în calea lorŭ; dar orĭ-câțĭ n'aŭ fostŭ în drumulŭ invasiuniĭ, care nu s'a atinsŭ de Oltenia și de laturea orientală a Banatuluĭ, aceĭa toțĭ aŭ remasŭ neclintițĭ pe locŭ: «dela Severinŭ pînă'n Hațegŭ, dela munțiĭ Temeșianeĭ pînă'n Oltŭ». Aceștiĭa însă, străinĭ luptelorŭ din Bulgaria, nu interesaŭ pe Kekaumenos, după cumŭ nu'lŭ interesaŭ nicĭ Unguriĭ saŭ Nemțiĭ.

Iată în ce modŭ descoperirea profesoruluĭ Vasilievski aruncă lumină asupra așa numiteĭ probleme rösleriane. Și totușĭ noĭ persistămŭ a crede, că studiulŭ metodicŭ alŭ limbeĭ române, în tόte fasele eĭ și după tόte dialectele, limpeḑesce și nu va înceta de a limpeḑi acéstă cestiune maĭ bine decâtŭ orĭ-ce textŭ curatŭ istoricŭ, fie chiarŭ atâtŭ de prețiosŭ ca celŭ de maĭ susŭ din Kekaumenos.

In opera sa capitală «Romänische Studien», apărută la 1871, Rösler nu vorbesce nicăirĭ despre *doĭnă*. In orĭ-ce

casŭ, pe atuncĭ elŭ n'arŭ fi fostŭ dispusŭ de a atribui acestcĭ vorbe o origine dacică, de vreme ce într'unŭ pasagiŭ de a- colo (pag. 127) abia admite, ca unŭ dubiosŭ «póte», amestecul colonilorŭ romanĭ cu «óre-care» sânge dacicŭ: «die «vielleicht mit einigem dacischen Blute vermischten «römischen Provincialen». Celŭ multŭ, moștenitorŭ alŭ ideelorŭ luĭ Sulzer, elŭ arŭ fi repetatŭ după acesta, că la Românĭ *doi-na* pentru cântecele lumescĭ corespunde luĭ *te-ri-rem* pentru cânturĭ religióse, și că Slovaciĭ, de câte orĭ fredonéză fără textŭ, o facŭ «mit dem fast gleichlautenden Worte», pe cândŭ Nemțiĭ în asemenĭ ocasiunĭ preferă pe *ti-di-ri-tall-tam* (Sulzer, *Gesch. d. transalpin. Daciens*, t. 2, p. 322-3); o minunată combinațiune, pe care pĕcatŭ că n'a cunoscut'o d. Cihac. Eĭ bine, departe de a re'mprospĕta pe *te-ri-rem* alŭ magistruluĭ seŭ Sulzer, Rösler apare, peste doĭ anĭ după desvoltarea cea laboriósă și multŭ meșteșugită a sistemeĭ sale, cu unŭ articolŭ întitulatŭ «Ce-va despre limba tracică» (*Einiges über das Thrakische* în *Zeitschr. f. die österreich. Gymnasien*, 1873, p. 106), în care iată ce dice:

«Wenn das walach. *doĭnă* Lied alt ist, so könnte es leicht «aus dem Dakischen, oder dem Getisch-Thrakischen (Moesi- «ens) stammen, denn von den Nachbarsprachen des Romä- «nischen kennt es keine und das entfernte Litauisch (*dàinà* «Volkslied) stand niemals mit ihm in Berührung...»

Adecă:

«Dacă vorba română *doĭnă* «cântecŭ» e veche, atuncĭ ea «póte lesne să derive din limba dacică saŭ geto-tracică din «Mesia, fiind-ca din graĭurile învecinate n'o cunósce nicĭ u- «nulŭ, ĭar depărtațiĭ Litvanĭ cu *dàinà* «cântecŭ poporanŭ» «n'aŭ statŭ nicĭ o dată în contactŭ cu Româniĭ...»

Sunt curióse cele doue reserve, pe carĭ le stabilesce aci Rösler:

1⁰ «dacă vorba română *doĭnă* e veche...»

2⁰ «din limba dacică saŭ geto-tracică din Mesia..»

Câtŭ pentru prima reservă, vechimea cuvîntuluĭ *doĭnă* la Românĭ e maĭ pe susŭ de orĭ-ce îndoélă. Elŭ resună de secolĭ pretutindenĭ pe tótă întinderea Dacieĭ luĭ Traĭanŭ, și maĭ alesŭ în creeriĭ Carpaţilorŭ, ast-felŭ că popa Sava Bărcianu îlŭ și traduce fórte bine prin «cântecŭ de munte»: «*doĭna*, ein Gebirgslied» (*Roman.-deutsches Wörterb.* p. 72). Resultă dară, chĭarŭ după Rösler, că noĭ amŭ luatŭ pe *doĭna* dela Dacĭ. Fiindŭ însă că acésta l'arŭ fi pusŭ în contradicţiune cu cele spuse altă dată despre pré-puţinulŭ amestecŭ alŭ colonilorŭ romanĭ cu Daciĭ, elŭ se grăbesce a adăoga: «saŭ din limba geto-tracică din Mesia».

Ramura nordică a Tracilorŭ pare a fi diferitŭ prin limbă de ramura sudică aprópe totŭ așa precumŭ diferă cele doue ramure ale familieĭ linguistice leto-slavice. Litvaniĭ aŭ pe *daina* «cântecŭ poporanŭ»; Slaviĭ n'o aŭ de locŭ. In acelașĭ modŭ e posibilŭ ca să fi avutŭ Daciĭ pe a nóstră *doĭnă*, fără s'o aĭbă în acelașĭ timpŭ fraţiĭ lorŭ de peste Dunăre. La Albanesĭ, uniculŭ restŭ directŭ din ramura tracică sudică, nu există nicĭ o urmă de *doĭnă* în nicĭ unulŭ din sub-dialectele celorŭ doue marĭ dialecte albanese. Albanesce «cântecŭ» se chiamă *kângă* saŭ *kanăkă*, adăogându-se către celŭ «de amorŭ» epitetulŭ *dașurie*, către celŭ «voĭnicescŭ» *haidutărie*. Pe de altă parte Bulgariĭ, la prima venire a cărora în Mesia se maĭ găsĭaŭ încă acolo pînă în secululŭ VII unele remășiţe de Tracĭ, după cumŭ a demonstrat'o însușĭ Rösler într'unŭ studiŭ specialŭ (*Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der unteren Donau*, Wien, 1873, p. 42), n'aŭ moștenitŭ dela acestea nemicŭ măcarŭ înruditŭ cu *doĭnă*. Bulgăresce «cântecŭ» se ḑice cu termenulŭ generalŭ pan-slavicŭ *pĭasnĭa* saŭ *pĭasenĭ*. Prin urmare, pînă la probă contrară, se înlătură și a doua reservă a luĭ Rösler: «din limba geto-tracică din Mesia».

Urmézã dară că Româniĭ din Carpaţĭ aŭ pe *doĭna* anume dela Dacĭ. Cumŭ remâne însă atuncĭ cu teoria despre eșirea cea pré-timpuriă peste Dunăre și re'ntórcerea cea pré-târḑiă

de acolo a străbunilorŭ noștri? In aparință, cestiunea e fórte simplă. Româniĭ — arŭ fi putută respunde Rösler — aŭ luatŭ cu sine la plecare pe *doĭna*, aŭ colindatŭ cu *doĭna* în cursŭ de vr'o mie de anĭ pe unde maĭ trăescŭ pînă astădĭ Macedo-româniĭ, și apoĭ deslipindu-se de aceștiĭa, cu carĭ formaŭ înainte unŭ singurŭ corpŭ în intervalŭ de aprópe ḑece secolĭ, s'aŭ întorsŭ în Dacia luĭ Traianŭ ducêndŭ ĭarășĭ cu sine pe *doĭna*. In realitate însă cestiunea e departe de a fi atâtŭ de simplă. Dacă în cursŭ de o mie de anĭ noĭ amŭ fostŭ una cu Macedo-româniĭ în Balcanĭ și la Rodopŭ, cumŭ dară Macedo-româniĭ nu cunoscŭ și eĭ pe *doĭna*? Faptulŭ positivŭ este că eĭ n'o cunoscŭ, întocmaĭ după cumŭ n'o cunoscŭ Albanesiĭ și n'o cunoscŭ Bulgariĭ. Peste Dunăre, afară numaĭ dóră d'a-lungulŭ eĭ pe la coloniele moderne daco-române, *doĭna* nu se află nicăirĭ.

Să aplicâmŭ acumŭ acestŭ fenomenŭ către ambele ipotese în luptă: de'ntâiŭ, către ipotesa ne'ntrerupteĭ continuitățĭ a Românilorŭ în Carpațĭ, și anume în Banatŭ și'n Oltenia, precumŭ amŭ susținut'o eŭ și precumŭ o confirmă textulŭ luĭ Kekaumenos; apoĭ către ipotesa cea opusă a luĭ Rösler.

Dacă Româniĭ n'aŭ deșertatŭ nicĭ o dată Dacia, ci numaĭ din timpŭ în timpŭ, în totŭ cursulŭ véculuĭ de mijlocŭ, revĕrsaŭ peste Dunăre stolurĭ, din carĭ descindŭ în mare parte actualiĭ Macedo-românĭ și actualiĭ Istro-românĭ, atuncĭ e fórte naturalŭ ca *doĭna*, deși se conservă în cuĭbulŭ seŭ, unde nemicŭ n'o sdruncină, totușĭ să se fi perdutŭ la acele depărtate colonie, puse în alte condițiunĭ teritoriale, culturale și etnice.

Dacă, din contra, totalitatea elementuluĭ românescŭ a părăsitŭ Dacia sub Aurelianŭ pe la 270, remănêndŭ de aci în Balcanĭ și la Rodopŭ pînă pe la 1200, după cumŭ susține Rösler, adecă celŭ puținŭ vr'o noue secolĭ, la expirarea cărora abia o parte s'aŭ întorsŭ la Dunăre, atuncĭ este învederatŭ că în cursŭ de aceĭ noue secolĭ toțĭ Româniĭ aveaŭ pe *doĭna*, de vreme ce uniĭ din eĭ aŭ pututŭ s'o readucă în Dacia, și decĭ pînă pe la 1200 o cunosceaŭ și actualiĭ Macedo-românĭ,

fără ca să maĭ vorbimŭ de ceĭ din Istria. Ce minune dară că de o dată, mănţinêndu-se în aceleaşĭ condiţiunĭ teritoriale, culturale şi etnice, tocmaĭ Macedo-româniĭ o perdŭ cu desăvîrşire după anulŭ 1200, pe cândŭ noĭ ăştia o strecurâmŭ intactă prin atâtea şi atâtea schimbărĭ de posiţiune geografică, de desvoltare socială, de contacte cu diferite popóre străine? E peste putinţă!

Prin cuvîntulŭ *doĭnă,* însuşĭ Rösler îşĭ restórnă întréga teoriă.

IV.

«ZGLOBIŬ»

CU UNŬ RESPUNSŬ LUĬ MIKLOSICH

În Glosariulŭ reposaţilorŭ Laurianŭ şi Maximŭ, la pagina 534, cuvîntulŭ *sglobiŭ* se explică prin «nestîmpĕratŭ, nebunatecŭ, petulante, resfĕţatŭ», şi se maĭ adaugă că : «nu sună a românesce», dar fără a se propune vre-o etimologiă.

In Lexiconulŭ Budanŭ dela 1825, la pag. 641-2, *sglobiŭ* se traduce prin :

«1°. întreculŭ, reŭ, schlimm, muthwillig;

«2°. brudiŭ, prostacŭ, einfältig» ;

însă iarăşĭ fără nicĭ o derivaţiune.

In Dictionarulŭ români-francesŭ alŭ luĭ Costinescu, la pag. 513, se aducŭ *sglobiŭ, sglobire, sglobélă, a se sglobi,* explicându-se prin «nebunatecŭ, sburdalnicŭ, jocurĭ, a se juca», şi adăugându-se că : «se ḑice de copiĭ.»

Cea maĭ bogată exegesă a cuvîntuluĭ, totŭ fără etimologiă, ne întîmpină în Dicţionarulŭ d-luĭ Raoul de Pontbriant la pag. 675 : «*sglobiŭ,* espiègle, folâtre, mièvre, sémillant, pétulant, mutin, badin, «éveillé, joyeux à l'excès» ; apoĭ : «*sglobeniă,* espièglerie, malice, «joie folle, extravagance» ; de aci : «*a se sglobi,* être espiègle, fo«lâtre etc.» ; în fine derivatele : «*sglobiciune*» şi «*sglobire*».

Scrierea cu *z* o găsimŭ în vechea gramatică a luĭ Molnar dela 1788, la pag. 54 : «ѕгловіȣ, *ſglobiŭ,* der Unbesonnene», unde se aduce între exemplele cu *-iŭ,* alăturĭ cu : «вецїȣ».

În Arone Pumnulŭ, pe care 'lŭ vomŭ cita maĭ josŭ, în locŭ de finalulŭ *-iŭ* vedemŭ *-ivŭ*: «sglobivŭ», «sglobivă».

Orĭ-care arŭ fi originea cuvîntuluĭ, romanică saŭ neromanică, elŭ este la noĭ nu numaĭ fórte popularŭ, dar încă de o energiă aprópe onomatopoetică. Arŭ fi culmea de reŭ gustŭ de a'lŭ înlocui prin vre-unŭ romanismŭ al-de «petulante», de exemplu în următorulŭ portretŭ alŭ uneĭ *Oltence* din «Domnulŭ Tudorŭ» alŭ luĭ Boliacŭ :

«Glasu 'ĭ unŭ timbru ce înfióră,
«Unŭ òrganŭ dulce ca de vióră,
«Ş'o frunte naltă de cheruvimŭ.
«D'erà tăcută şi gânditóre,
«Părea unŭ ângerŭ în meditare;
«D'erà s g l o b i e şi vorbitóre,
«Erà speranţa căriĭ zîmbimŭ ..»

Pentru a stabili acumŭ sorgintea luĭ *sglobiŭ*, să constatămŭ maĭ întâiŭ de tóte că :

1°, Scrierea cea corectă e *zglobiŭ*, ca în Molnar, în Radu Tîmpea şi 'n gura poporuluĭ;

2°. Finalulŭ *-iŭ*, ca în *beţiŭ*, *târḑiŭ*, *timpuriŭ* etc , provine aci din *-ivŭ*, conservatŭ de Pumnulŭ;

3°. Sensulŭ fundamentalŭ, indicatŭ maĭ alesŭ în Lexiconulŭ Budanŭ, este «reutăciosŭ».

Vomŭ avé dară pe *zglobivŭ* «reutăciosŭ», care derivă d'a-dreptulŭ din paleo-slaviculŭ *zlobivŭ* (ꙁлобивъ) «reutăciosŭ» dela *zloba* (ꙁлоба) «maliţiă».

Este curiosŭ că acéstă etimologiă, atâtŭ de uşóră şi atâtŭ de învederată, n'aŭ nemerit'o nicĭ Miklosich, care omite pe *zglobiŭ* între slavismele limbeĭ române; nicĭ d. Cihac, care face unŭ adevĕratŭ saltŭ mortalŭ ideologicŭ pentru a trage pe *zglobiŭ* din neo-slaviculŭ *sgloba*, *sglob* «articulation, joint, jointure» (*Dict. d'étym. daco-rom.* II. 342); nicĭ d. Wilhelm Schmidt, într'unŭ studiŭ de totŭ necunoscutŭ despre elementele slavice la Românĭ, publicatŭ unguresce în *Az Erdélyi Muzeum-egylet évkönivei*, 1867, p. 26, unde derivă pe *zglobiŭ* din slaviculŭ *glupŭ* (глоупъ) «prostŭ».

D. Cihac traduce cuvîntulŭ prin: «relâché, turbulent, effréné,

fringant, folâtre, gaillard», şi citéză treĭ exemple de întrebuinţarea luĭ, doue din *Lepturariulŭ* luĭ Pumnu: «gură s g l o b i v ă» şi «fără de ispravă s g l o b i v ĭ», celŭ de alŭ treilea din Antonŭ Panu: «z g l o b i ŭ la fire». D-sa scie, prin urmare, că *sglobiŭ* este *zglobivŭ*· şi totuşĭ nu ĭ-a venitŭ în minte de a se gândi la paleo-slaviculŭ *zlobivŭ* «reutăciosŭ».

Ce-va maĭ multŭ. Într'unŭ altŭ locŭ alŭ opereĭ sale, la pag. 141, d. Cihac ne spune că în «Pravila Vasilie Vodă 32» se află cuvîntulŭ *zlob* «malfaiteur, voleur», anume în pasagiulŭ: «oamenii cei domneşti incă de se vor prileji să fie z l o b i şi vor face asupreale», şi pe acestŭ *zlob* d-sa îlŭ crede — minunea minunilorŭ — a fi fórte înruditŭ tocmaĭ cu *hoţŭ;* ĭar despre *zglobiŭ* nicĭ o vorbă. Să observâmŭ în parentesĭ, că reproducerea pasagĭuluĭ din «Pravila Vasilie Vodă 32» de către d. Cihac e greşită. D-sa s'a luatŭ după ediţiunea cea fórte viciósă dela Botoşanĭ din 1875, unde furnică erorĭ peste erorĭ. Să vedemŭ, dacă totŭ aşa este *editio princeps*. În acea «Pravilă», tipărită în Iaşĭ la 1646, se află pe fóia 38 verso pasagĭulŭ în cestiune, sunândŭ aşa: ѿамеnіи чей дómнещь ꙟкъ де съ вор прилежѝ съ «фїе ѯлобиви ши вор фáче ꙟсѹпрѣле, ши вор ꙟпресѹрà сърáчїи фъръ «де щѝра домнїѐи...» Cine a cititŭ *zlobi* în locŭ de *zlobivi*, n'a băgatŭ de sémă că d'asupra luĭ *i* este unŭ *v*, şi arŭ fi pututŭ să citéscă totŭ astŭ-felŭ *vo* în locŭ de *vor* saŭ *doniei* în locŭ de *domniei*, căcĭ şi acolo *r* şi *m* sunt scrişĭ d'asupra. Să maĭ adăogămŭ, că în acestŭ pasagiŭ, în care se vorbesce de funcţionarĭ domnescĭ, *zlobivŭ* nu însemnéză «malfaiteur, voleur», ci numaĭ: «de mauvaise foi».

Afară de Pravila luĭ Vasile-vodă, cuvîntulŭ *zlobivŭ* se întrebuinţéză nu o dată în vechile tipăriture române.

Iată patru exemple numaĭ din «Parimiile» mitropolituluĭ Dosofteĭu dela 1683: 1°. «ca unŭ mĭelŭ n e z l o b i v ŭ (ка ѹн' мıель неѯлобивь)», f. 40 retro şi 45 verso; 2°. «cu féţe de prunci n e- z l o b i v i (кѹ фаце де прѹнчї неѯлобиви)», f. 77 verso; 3°. «ca să-ĭ cunoştemŭ blândéţé cé milosă a luĭ şi să-ĭ iscodimŭ n e z l o b i v i é luĭ (съй искодимь неѯлобивиа лѹй)», f. 12.

Amŭ maĭ puté aduce altele din «Invăţătura» mitropolituluĭ Var-

lamŭ dela 1643, bună óră f. 273 retro : «câtă z l o b â are omulŭ (кѫтѫ ȝлобѫ аре омѹлѣ)» ; din «Divanulŭ lumiĭ» alŭ luĭ Cantemirŭ, f. 186 verso : «îndemnările şi 'ntrarmăturile a z l o b i v e l o r pofte (а ȝлобивелwр пофте), etc.

Cela ce ne interesă însă maĭ cu deosebire în casulŭ de faţă, punêndŭ capĕtŭ discuţiuniĭ, este că deja în secolulŭ XVI paleo-slaviculŭ *zlobivŭ* a căpĕtatŭ la Românĭ pe epenteticulŭ *g*, devenindŭ *zglobivŭ*. Iată pasagiulŭ celŭ decisivŭ din Omiliarulŭ luĭ Coresi dela 1580, quat. XXV f. 5 verso : «n e z g l o b i v u l ŭ dumnezeu ce va slobozi noi de toată năpasté (неȝглwбивѹлъ доумнеȝеѹ че ва слобоȝи нои де тоатѫ нѫпастѣ)....»

Românulŭ pare a simţi atâta dificultate de a pronunţa *zlobiŭ* fără *g*, încâtŭ d. George Sionŭ, în noua ediţiune academică a «Divanuluĭ» luĭ Cantemirŭ, la pag. 236, a cititŭ «zglobivelorŭ» acolo unde în originalŭ nu există nicăirĭ vre-unŭ *g*. Totŭ «zglobivŭ», ba încă şi cu cirilica ȝглобивъ, în locŭ de «zlobivŭ», ȝлобивъ, a pusŭ d-sa în Glosarulŭ la acea ediţiune, pag. 24. O greşélă aşa ḑicêndŭ instinctivă, nevoluntară, din causa uneĭ urechĭ pré-românescĭ, ca în Coresi de altă dată! Pĕcatŭ numaĭ că d. Sionŭ traduce pe acelŭ *zglobivŭ* prin «fórte plăcutŭ», pe cândŭ în Cantemirŭ elŭ însemnéză «neastîmpĕratŭ» şi chiarŭ «desfrînatŭ». O asemenea eróre nu se maĭ scusă nicĭ măcarŭ prin fonetica românéscă.

În etimologia românuluĭ *zglobiŭ* «nebunatecŭ» din slaviculŭ *zlobivŭ* «reutăciosŭ» sunt instructive sub raportulŭ curatŭ linguisticŭ :

1°. Trecerea grupuluĭ iniţialŭ *zl-* în *zgl-* este de acelaşĭ natură cu romaniculŭ generalŭ *Sclavus* din *Slavus*, fr. *esclave*, ital. *schiavo*, provenţ. *esclau*, de unde şi la noĭ *Şchĭaŭ* muĭatŭ din *Sclau*.

2°. Muĭarea luĭ *scl-* în *Şchĭaŭ* faţă cu nemuĭarea luĭ *zgl-* în *zglobiŭ* dovedesce că pe *Sclavus* Româniĭ l'aŭ primitŭ din afară gata, adecă cu guturala deja intercalată, pe cândŭ în *zglobiŭ* intercalarea guturaleĭ se datoresce lorŭ înşile, fiindŭ posterióră primiriĭ luĭ *zlobivŭ* ;

3°. Trecerea sensuluĭ de *zlobivŭ* «reŭ» în *zglobiŭ* «nebunatecŭ» se póte alătura cu trecerea analogă a sensuluĭ în însuşĭ «nebunatecŭ» din «nebunŭ» = «non-bonus».

Orĭ-cumŭ arŭ fi, aşa cumŭ ılŭ avemŭ astă-ḑĭ, ca modificare de formă şi ca nuanţă de sensŭ, cuvîntulŭ *sglobiŭ* e romănescŭ şi curatŭ romănescŭ.

RESPUNSŬ LUĬ MIKLOSICH.

In ultima sa lucrare despre «Fonetica dialectelorŭ române»(Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, Consonantismus. II. Wien 1882), profesorulŭ Miklosich consacră notiţeĭ mele despre *zglobiŭ* doue pagine 62-3, pe carĭ le reproducemŭ acĭ textualmente :

«Hier mag auch *zglobiŭ* schlimm, muthwillig, einfältig erwähnt werden. «Es ist von Herrn B. P. Hasdeŭ in der Columna luĭ Traian 1882. 245 «ausführlich behandelt und mit slav. zlobiv zusammengestellt worden, eine «Ansicht, die auch dann als zweifellos anzusehen wäre, wenn dem *zglobiŭ* «nicht *zglobivŭ* zur Seite stünde. *g* wird als ein Einschub wie *k* in *škiau* «aus slavus erklärt, woraus auch it. schiavo, prov. esclau wird. Diess ist «jedoch eine Deutung, die durch die zahlreichen mit *sl* anlautenden rumun «Wörter *slab, slavę, slad, slejésk* neben *slojésk, slobód, slóvę, s'og, sloj'* «*slon, slúgę, slut, slęnínę* einigermassen zweifelhaft wird. Diese Wörter «machen es wahrscheinlich, dass die Rumunen das fremde slavus in der «Form sclavus aufgenommen haben. Wer diess annimmt, wird sich der An«sicht zuneigen, dass auch *zlobivŭ* in der Form zglobiv in das rumunische «Eingang gefunden hat. Die Gruppe sl ist fremd 1. dem griech. daher «ἐσθ-λός aus ἐσλός (Curtius, Grundzüge 379), daher σθλοβενοί, aslov. slovêne, «σθλοβενικός, slovênĭskŭ, ῥασισθλάβος rasislavŭ usw. Vita S. Clementis 2. «3. 6 : an die Stelle von θ trat in späterer Zeit κ : σκλαβηνοί bei Proco«pius ; 2. dem lat. : Sclaveni bei Jornandes ; sclavi, sclavinia, sclavina, scla«vinica lingua, litterae sclaviniscae (slovêniskŭ) usw. aus dem neunten Jahr«hundert ; 3. dem nhd., das ein sl im Anlaut ebenso wenig kennt wie ein «sm, sn, sw. Indessen wird auch derjenige, der da meint, das rumun. habe «dem Zuge der romanischen Sprachen folgend, in slavus zwischen s und l «den k-Laut eingeschaltet, angesichts der vielen aus dem slavischen stam«menden mit sl anlautenden Wörter sich schwer entschliessen diesen Ein«schub auch bei *zglobiŭ* anzunehmen. Unter diesen Umständen denkt man «unwillkürlich an das altpolnische zglobliwy iniquus, zglobicz se malignari,; «zgloba iniquitas neben zlostny iniquus W. Nehring, Iter florianense 116. «zgloba Sophienbibel; zgloba Linde. Nach Archiv 4. 258. ist in zgloba «aslov. zŭloba, g eingeschaltet. Demnach wäre *zglobiŭ* ein altpoln. «*zglobiwy, zglobliwy. Dieser Annahme scheint jedoch die Sprachgeschichte

«im Wege zu stehen : denn wenn es wahr ist, dass Völker auf einer gewis-
«sen Culturstufe fremde Wörter nur im mündlichen Verkehr sich aneignen,
«so ist die Aufnahme eines poln. *zglobiwy in den volksthümlichen Sprach-
«schatz der Rumunen aus dem Grunde nicht wahrscheinlich, weil diese mit
«Polen nicht in unmittelbarem Verkehre standen : ein slavisches Wort, das
«wie *sglobiŭ* in allen Theilen des rumunischen Sprachgebietes einheimisch
«ist, kann nur aus dem bulgarischen oder dem kleinrussischen stammen :
«unter dem ersteren ist nicht nur die heutige Sprache zu verstehen, sondern
«auch jene ältere Variante derselben, der wie dem dakoslovenischen ѫ und
«ѧ nasale Vocale bezeichneten. Diese Erwägungen bestimmen mich den Mit-
«forschern eine andere Erklärung vorzulegen, der wenigstens die angeführten
«Bedenken nicht entgegenstehen. Bekanntlich bieten einige Wörter im aslov.,
«bulg., serb. und klruss. dz für z, während das poln. in bestimmten Fällen
«nur dz zulässt : aslov. dzvêzda, dzvêrĭ, dzlo neben zvêzda, zvêrĭ, zlo ; bulg.
«dzvêzdă, dzvănéc neben zvêzdă, zvănéc; serb. dzora neben zora ; klruss. dze-
«lenyj neben zelenyj; poln. dźwięk für ein aslov. zvękŭ; nodze für aslov. nozê;
«auch dž besteht neben ž. Ich habe über diese Erscheinung gehandelt in
«Vergl. Grammatik I, 251. und die Ansicht ausgesprochen, dass aus g zu-
«nächst dz und dž entsteht, woraus durch Abfall des d die Laute z und ž
«hervorgehen : noga, aslov. nodzê, nozê, bulg. nodze, noze, poln. nodze, čech.
«strziha, slovak. striga, stridžisko, das čech. strižisko lauten würde. Zu den
«Wörtern mit dz neben z gehört auch zlo : aslov. dzlo, zlo, bulg. ѕло. Bu-
«garski zbornik. Priopćio St. Novaković. Starine VI 33. 50. 57. ѕлое 59·
«ѕле 33. ѕлина, ѕлока 49 : daraus ergibt sich ein bulg. dzlobiv, woraus,
«und hier beginnt das missliche der Hypothese, durch Metathese zdlobiv, das,
«was wieder keinem Bedenken unterliegt, zglobiv wurde. Vergl. jedoch *žgiab*
«aus žlêbŭ.»

Imĭ pare bine că ilustrulŭ slavistŭ recunósce acumŭ că românulŭ *zglobiŭ* se trage «fără îndoélă» (zfeifellos) din slaviculŭ *zlobivŭ*, cela ce 'ĭ scăpase cu totulŭ din vedere pe cândŭ scriea «Elementele slavice în limba română»; îmĭ pare reŭ însă, în acelaşĭ timpŭ, că restulŭ observaţiunilorŭ d-sale se întemeiază purŭ şi simplu pe acea împregiurare că n'a înţelesŭ notiţa mea, darŭ n'a înţeles'o de locŭ; şi iată cumŭ :

1° Eŭ amŭ spusŭ că : «mutarea luĭ *scl-* în *Schiaŭ* faţă cu «nemutarea luĭ *zgl-* în *zglobiŭ* dovedesce că pe *Sclavus* Româniĭ l'aŭ «primitŭ din afară gata, adică cu guturala deja intercalată» ; iarŭ d. Miklosich a înţelesŭ pe dosŭ că eŭ aşŭ fi atribuitŭ Românilorŭ

intercalarea luĭ *k* în *Sclavus* din *Slavus*, şi pornesce apoĭ a demonstra că acelŭ *k* existase maĭ de'nainte, tocmaĭ ceĭa ce amŭ spusŭ şi eŭ.

2⁰ D. Miklosich afirmă că Românii nu puteaŭ să adauge pe *g* în *zglobiŭ* din *zlobivŭ*, de óră ce n'aŭ adausŭ pe *k* în *slabŭ*, *slavă*, *sladŭ*, *sleescŭ*, *slobodŭ*, *slovă*, *slogŭ*, *sloiŭ*, *slonŭ*, *slugă*, *slutŭ*, *slănină;* darŭ afirmândŭ acésta, d-sa uĭtă că :

a) În tóte aceste cuvinte ca *slabŭ-slavă-slugă* etc. este *sl*, nu *zl* ca în *zlobivŭ*, încâtŭ cele doue-spre-ḑecĭ exemple nu aŭ nicĭ o valóre, întru câtŭ se cere măcarŭ unŭ singurŭ specimenŭ cu *zl*, căcĭ grupurile *zgl* şi *skl* nu sunt identice, ci numaĭ analoge ;

b) Chĭarŭ în grupulŭ slavicŭ *sl*, contra afirmaţiuniĭ celeĭ categorice a d-luĭ Miklosich, Românii din Transilvania intercaléză une-orĭ pe *k*, ast-felŭ că lîngă Turda, bună óră, poporulŭ ḑice *sclabŭ* şi *sclănină* în locŭ de *slabŭ* şi *slănină;* dar asemenea *sclabŭ* saŭ *sclănină* nu se móiă nicĭ o dată în *şchĭabŭ* saŭ *şchĭanină*, după cumŭ s'a muĭatŭ *Şchĭaŭ* din *Sclavus*, căcĭ în casulŭ din urmă *scl* ne-a venitŭ nouĕ gata din afară, pe cândŭ în casulŭ de'ntâiŭ elŭ s'a formatŭ deja pe tărîmulŭ românescŭ ;

c) In fine, d. Miklosich n'a băgatŭ în sémă vechile texturĭ, citate în notiţa mea, din carĭ resultă că în secoliĭ XVI şi XVII Românii maĭ întrebuinţaŭ încă de preferinţă, aprópe exclusivamente, forma cea curatŭ slavică *zlobivŭ*, fără *g*, ceĭa ce vĕdesce că sub acéstă formă anume, ĭar nu sub acea de *zglobivŭ*, cuvîntulŭ a trecutŭ dela Slavĭ la Românĭ, intercalarea luĭ *g* fiindŭ dară posterióră.

3⁰. După ce a afirmatŭ o dată, fără nicĭ o umbră de argumentŭ, cumŭ-că Românii vorŭ fi primitŭ dela Slavĭ pe *zglobiŭ* cu epenteticulŭ *g*, d. Miklosich se apucă a explica pe acestŭ *g* prin aceĭa că Bulgariĭ pronunţaŭ *dzlobivŭ* în locŭ de *zlobivŭ*, de unde prin metatesă se putea nasce *zdlobivŭ*, ĭarŭ de aci—trecêndŭ dela Bulgarĭ la Românĭ — alŭ nostru *zglobiŭ;* din nenorocire însă :

a) Forma metatetică *zdlobivŭ*, pe care însuşĭ d. Miklosich o numesce «dubiósă» (das missliche der Hypothese), nu se arétă nicăirĭ să fi existatŭ vre-o-dată la Bulgarĭ ;

b) Ce-va maĭ multŭ, d. Miklosich nu ne dâ vre-unŭ singurŭ e-

xemplu, pentru a proba măcarŭ posibilitatea teoretică a unei metatese ca *zdlobivŭ* din *dzlobivŭ* în dialectulŭ bulgarŭ;

c) Ce-va şi maĭ multŭ, chĭarŭ forma bulgară *dzlobivŭ* e fórte problematică, de vreme ce Bulgariĭ de astădĭ pronunţă *zlo*, nu *dzlo*, ĭar în manuscriptulŭ bulgarŭ din seculolŭ trecutŭ, citatŭ de d. Miklosich, se scrie de o potrivă ʒло şi ѕло, ba chĭarŭ maĭ adesea ʒло, ast-felŭ că ѕ şi ʒ nu exprimă acolo nicĭ o particularitate fonetică.

Ce maĭ remâne dară în piciόre din tóte observaţiunile d-luĭ Miklosich? Remâne numaĭ şi numaĭ vechea formă polonă *zgloba* în locŭ de *zloba*, întocmaĭ ca românesce *zglobivŭ* din *zlobivŭ*. Dar însuşĭ d. Miklosich recunoscêndŭ că Româniĭ n'aŭ putută căpĕta acea formă dela Polonĭ, urmézá dară că la noĭ epentesa luĭ *g* trebue considerată ca ce-va curatŭ indigenŭ, independinte de acelaşĭ fenomenŭ polonezŭ, şi încă — maĭ repetămŭ o dată — ca ce-va care începe a se arĕta într'unŭ modŭ sporadicŭ abia în secolulŭ XVI, deşi ĭute se înrădĕcinézá şi se respândesce.

Dacă d. Miklosich arŭ fi înţelesŭ notiţa mea, elŭ şĭ-arŭ fi scutitŭ ostenéla celorŭ douĕ pagine atâtŭ de ingrate, mulţumindu-se cu faptulŭ intrensecŭ, constatatŭ de mine contra d-luĭ Cihac şi a d-luĭ Schmidt, cum-că românulŭ *zglobiŭ* derivă anume din paleoslaviculŭ *zlobivŭ*, nemicŭ maĭ multŭ şi nemicŭ maĭ puţinŭ.

V

VOĬNICAME ȘI MIȘELAME.

ISTORIA UNUĬ SUFIXŬ ROMANICŬ DESPĂRUTŬ DIN LIMBA ROMÂNĂ.

Incepemŭ prin a reproduce următórea observaţiune a nemuritoruluĭ Diez *(Gramm.* ed. 3 t. 2 p. 3?2*)* :

«Italianiĭ, Spanioliĭ şi Portugesiĭ întrebuinţézǎ sufixulŭ *-amen* «cu unŭ sensŭ colectivalŭ străinŭ limbeĭ latine».

Aşa lătinesce în *aeramen*, *certamen*, *tentamen*, *ligamen*, *velamen*, *vexamen* etc. nu se implică de locŭ ideia de mulţime, pe cândŭ italienesce *velame* «multe vĕlurĭ», *bestiame* «multe vite», *contadiname* «mulţĭ ţĕranĭ», *gentame* «multă glótă», *legname* «multe lemne», *ossame* «multe óse», *saettame* «multe săgeţĭ», saŭ spaniolesce *bestiame* «multe vite», *botamen* «multe buţĭ», *cochambre (= cochamina)* «mulţĭ porcĭ», *osambre (=ossamina)* «multe óse» şi aşa maĭ încolo, sunt nesce expresiunĭ eminamente colectivale.

Sufixulŭ latinŭ propriamente ḑisŭ nu este *-amen*, ci numaĭ *-men*, identicŭ cu latinulŭ *-mon*, cu greculŭ -μον, -μεν, -μιν etc., cu sanscritulŭ *-man*. Iniţialulŭ *a-* în *-amen* este totŭ atâtŭ de extra-sufixalŭ ca şi *i-* în *reg-i-men* saŭ *u* în *ac-u-men*, în carĭ tóte sufixŭ e numaĭ *-men*, întocmaĭ ca în *ger-men*, *ag-men*, *cul-men*, *ver-men* etc. In fondŭ dară, aşa numitele sufixurĭ romanice *-amen*, *-imen*, *-umen*, pe carĭ Diez le pune în deosebĭ, se reducŭ la singurulŭ sufixŭ latinŭ *-men*. Cu atâtŭ şi maĭ interesantŭ arŭ fi de a urmări modalitatea nasceriĭ sensuluĭ colectivalŭ în Occidinte pentru *-amen*, fără ca să-lŭ aĭbă acolo şi *-imen*, dacă nu şi *-umen*, despre carĭ vomŭ vorbi maĭ la vale.

Singurulŭ cuvîntŭ latinŭ cu *-amen*, în care se cuprinde ideia de mulţime, ba încă numaĭ acéstă ideiă, este *examen* «roiŭ de

albine», «glótă de ómenĭ», «grămadă de animale», «mare cătime de lucrurĭ» : *examen juvenum*, *examen muscarum*, *examen piscium*, *examen locustarum*, *examen infantium*, *examen malorum* etc. Puținŭ ne interesă aci, dacă *examen* este saŭ nu o contracțiune din *exagmen*, adică *ex-ag-men*, unde *-a-* aparține cu totulŭ rădĕcineĭ, ĭar nu elementuluĭ formativŭ. Poporulŭ romanŭ cunoscea numaĭ forma *examen*, ca și cândŭ finalulŭ arŭ fi *-amen* precumŭ este în *velamen* saŭ în *ligamen*, unde rădĕcina fiindŭ *vel-* și *lig-*, restulŭ *-amen* constituă elementŭ formativŭ. Tóte graĭurile neo-latine din Occidinte aŭ moștenitŭ pe acestŭ *examen* : ital. *sciame*, span. *enjambre*, portug. *enxame*, catalan. *exam* saŭ *axam*, provenț. *aysam* saŭ *issam*, franc. *essain* etc. N'arŭ fi peste putință, prin urmare, ca acéstă vorbă, deși singură, dar fórte rĕspândită pentru a exprime totŭ felulŭ de m u l ț i m ĭ, să fi concursŭ la popórele romanice a însuși sufixuluĭ *-amen* sensulŭ colectivalŭ, pe care elŭ nu-lŭ avusese în latina propriŭ ḑisă. Eŭ unulŭ nu găsescŭ o altă cale maĭ nemerită pentru a-mĭ explica unŭ asemenea fenomenŭ, afară numaĭ dóră acea împregĭurare că substantiviĭ cu sufixulŭ *-amen* se întrebuințéză în latina vulgară maĭ cu sémă la pluralŭ, ceĭa-ce 'ĭ va fi datŭ cu timpulŭ unŭ sensŭ generalŭ de p l u r a l i t a t e : *generamina*, *linteamina*, *odoramina*, *pinguamina*, *sputamina*, *vitulamina* etc. (cfr. Rönsch, *Itala und Vulgata*, Marburg, 1875, p. 26—27).

Orĭ-cumŭ însă, fenomenulŭ există, și o data existândŭ, întrebarea cea importantă este de a se sci, dacă elŭ e numaĭ occidentalŭ, după cumŭ părea a crede Diez, orĭ dacă e comunŭ tuturorŭ Neo-latinilorŭ.

In Omiliarulŭ luĭ Coresi dela 1580 noĭ găsimŭ de doue orĭ v o ĭ n i c a m e cu înțelesŭ de «mulțĭ voĭnicĭ». Unŭ pasagiŭ, la quatern. XIII fóia 1 verso, sună : «ce-au fostŭ la codrulŭ Eleo«nului, acolo amu îngereștile țării și v o i n i c a m é (воиникамѣ) «arhangghelilorŭ unii nuori cu arepile vănturi aducé.....» Altŭ pasagiŭ, la quatern. XXII f. 1. v. : «acéstâ oasté a lu Dum«nezeu chémâ-se a cerului v o i n i c a m e (воиникаме)....» În

ambele pasage, cuvîntulŭ însemnéză și nu póte să însemneze decâtŭ «oștire», «exercitus».

Voĭnicame este în modulŭ celŭ maĭ necontestabilŭ unŭ derivatŭ dela *voĭnicŭ* prin acelŭ sufixŭ colectivalŭ *-amen*, pe care Diez îlŭ afla numaĭ în Italia și'n Spania. Dar *voĭnicŭ* e din punctŭ în punctŭ slaviculŭ воинικъ, «miles, στρατιώτης» (Mikl. *Lex.* p. 71). Cumŭ dară i s'arŭ fi pututŭ adăuga sufixulŭ exclusivamente romanicŭ *-amen*, dacă acestŭ elementŭ formativŭ nu exista pe atuncĭ la Românĭ în maĭ multe vorbe de proveninţă latină, ast-felŭ că străbuniĭ noștri eraŭ deprinșĭ a-lŭ întrebuinţa și aveaŭ consciinţă de semnificaţiunea luĭ cea colectivală ? Unŭ sufixŭ fiindŭ sufixŭ tocmaĭ prin aceĭa çă nu posedă o viéţă independinte, latinulŭ *-amen* nu putea trăi în limba română singurŭ-singurelŭ, pînă la introducerea cea târdiă a slavismilorŭ; cu alte cuvinte, elŭ trebuia să fi fostŭ acăţatŭ pînă atuncĭ la vr'o câte-va vorbe întregĭ, ba încă la maĭ multe, remase Românilorŭ din moștenirea latină.

Vechile nóstre texturĭ, întru câtŭ sunt cunoscute pînă acumŭ, ne-aŭ conservatŭ în acéstă privinţă unŭ specimenŭ fórte preţiosŭ. In Omiliarulŭ de pe la 1570, probabilmente celŭ de'ntâiŭ tipăritŭ în limba română, pe care noĭ îlŭ cunóscemŭ numaĭ după extractele publicate de d. Cipariŭ (*Analecte* p. 16—29), ne întîmpină de treĭ orĭ vorba *mișelame* cu sensŭ de «sărăcime»; și anume: «Mergŭ oamenii la besérecă, cumŭ acolo «popa să spue cuvîntulŭ lu Dumnezeu sfănta evanghelie în «limba pe caré grăescŭ oamenii, să putemŭ înţelége noĭ m i- «ș e l a m é (мишелαмѣ); ce folosu e lor déca popa grăéște în «limbâ striinâ Rumânilor, sărbéște, de nu înţelegŭ, saŭ pre «altâ limbâ ce nu vor înţelége ascultâtorii ? cumŭ zice Pavelŭ «apostolŭ cătrâ Corinténi 155 zice : așa și voi căndŭ cu limbi «grăiţi, d'unde nu daţi uîn cuvîntŭ adeveratŭ, cumŭ poate în- «ţelége omu ce e grăitŭ? fi-va amu de veţi grâi în văntŭ? «deîn care învăţăturâ să învéţe m i ș e l a m é (мишелαмα) în «ce chipŭ trebuéște a cinsti pre Dumnezeu, și cine e Dumne- «zeu, și noi creștinii slugile lui în ce chipŭ putemŭ face și vié

«după voé și lăsata lui, și în ce putemŭ sfinți numele lui; aicé «trebuéște cumŭ popa să fie științorĭu cărților, așa va puté în-«vǎța pre mișelamé (мишелам̑ѣ)...»

Românulŭ *mișelŭ* fiindŭ latinulŭ *misellus*, vechĭulŭ nostru mișelame corespunde pe deplinŭ unuĭ italianŭ *misellame* «mulțĭ mișeĭ». Sufixulŭ *-amen* are aci, ca și'n voĭnicame, acelŭ sensŭ colectivalŭ de o natură romanică specifică, pe care în deșertŭ ĭlŭ vomŭ căuta la Latinĭ în *miseramen* și'n alte formațiunĭ analóge.

Însă printr'o singură vorbă ca mișelame, fie ea câtŭ de désă în circulațiune, dar în care ideia de «mulțime» nu este cea esențială, sufixulŭ *-amen* n'arŭ fi căpĕtatŭ nicĭ o dată în limba română o misiune colectivală atâtŭ de pronunțată, încâtŭ poporulŭ să'lŭ adauge chiarŭ la slaviculŭ *voĭnicŭ* în voĭnicame. Este învederatŭ dară că Româniĭ, pînă pe la jumătatea secoluluĭ XVI, cată să fi avutŭ unŭ numĕrŭ însemnatŭ de cuvinte cu *-ame*, de ex. : osame «multe óse», vitame «multe vite», țĕrăname «mulțĭ țĕranĭ», porcame «mulțĭ porcĭ» etc., întocmaĭ precumŭ le aŭ Italianiĭ saŭ Spanioliĭ.

Acestŭ interesantŭ sufixŭ, cumŭ óre a ajunsŭ elŭ să dispară cu desăvîrșire din limba română?

Noĭ amŭ spusŭ deja maĭ susŭ, că'n latina finalulŭ *-amen* este acelașĭ sufixŭ ca și finalulŭ *-imen*. In graĭurile romanice din Occidinte, sufixulŭ *-ime* din *-imen* e fórte rarŭ. Numaĭ la Românĭ ĭlŭ vedemŭ multiplicându-se, și anume în două direcțiunĭ diferite : 1⁰ ca sufixŭ abstractŭ, care se acață la adjectivĭ, de ex. *mărime, asprime, lungime, cătime, treime, sutime* etc.; și 2⁰ ca sufixŭ colectivalŭ, care se anină la substantivĭ, precumŭ : *boierime, tinerime, ostășime, țerănime, popime* și altele nenumĕrate. In acéstă din urmă funcțiune, românulŭ *-ime* coincidă din punctŭ în punctŭ cu romaniculŭ *-ame,* astŭ-felŭ că, bună-óră, ceĭa ce figuréză în vechile nóstre texturĭ ca *voĭnicame* și *mișelame* se dice astădĭ *voĭnicime* și *mișelime.*

Intocmaĭ ca latinulŭ *-imen* la Românĭ, se deduplică în Occidinte latinulŭ *-umen*, maĭ alesŭ la Italianĭ, la Spaniolĭ și la

Portugesĭ, asociându-se pe de o parte în sensŭ abstractŭ cu adjectivĭ, precumŭ *asprume* (=rom. *asprime*), *agrume* (=rom. *acrime*), *grassume* (=rom. *grăsime*), *verdume* (=rom. *verḍime*), portug. *negrume* (=rom. *negrime*) etc., pe de altă parte unindu-se cu substantivĭ pentru a le da o nuanță colectivă, de ex. *bottume* «multe buțĭ», *lagume* «multŭ noroiŭ», *salvaggiume* «multŭ vînatŭ», span. *cardume* «mulțĭ pescĭ», portug. *ovelhum* «multe oĭ» etc.

Numaĭ *-amen* este unŭ sufixŭ colectivalŭ comunŭ tuturorŭ Neo-latinilorŭ, de óră ce 'lŭ găsimŭ atâtŭ în Occidinte, precumŭ și 'n vechile texturĭ române. Colectivalulŭ *-umen* fiindŭ exclusivŭ occidentalŭ, ĭar colectivalulŭ *-imen* exclusivŭ românescŭ, resultă că aceste accepțiunĭ ale lorŭ nu sunt romanice generale, ci s'aŭ desfășuratŭ deja maĭ tărḍiŭ, dincolo pentru *-umen*, de'ncóce pentru *-imen*, printr'o usurpațiune a sufixelorŭ abstracte *-umen* și *-imen* asupra terenuluĭ propriŭ alŭ sufixuluĭ adevĕratŭ colectivalŭ *-amen*. La Românĭ, usurpațiunea a reușitŭ pe deplinŭ, astŭfelŭ că *-imen* a înnecatŭ pe *-amen*; în Occidinte, ea s'a opritŭ la o jumătate de cale, așa că alăturĭ cu *-umen* ne maĭ întimpină și *-amen*, une-orĭ chiarŭ în acelașĭ cuvîntŭ, de ex. italianesce în *saettume* «multe săgețĭ» alăturĭ cu *saettame* «multe săgețĭ». Usurpațiunea a fostŭ provocată și înlesnită, parte prin identitatea primitivă latină a celorŭ treĭ sufixurĭ *-amen*, *-imen* și *-umen*, parte prin acea împregĭurare că uniĭ adjectivĭ capĕtă o nuanță colectivală din dată ce se substantivéză, de pildă *negrime* saŭ *verḍime* = ital. *verdume* saŭ portug. *negrume* implică deja «multŭ negru» saŭ «multŭ verde», *grăsime*=ital. *grassume* «multŭ grasŭ», și așa maĭ încolo.

De ce însă la Românĭ victoria luĭ *-imen* asupra luĭ *-amen* a fostŭ completă, pe cândŭ în Occidinte *-amen* și *-umen* se maĭ luptă încă pînă astăḍĭ? Acéstă diferință între resultatele concurențeĭ dintr'o parte și din cea-l'altă trebuĭ să aĭbă o causă românéscă specifică, pe care noĭ vomŭ căuta a o limpeḍi prin doue ipotese.

In cuvîntulŭ *omenime* este învederatŭ că sufixulŭ nu s'a adausŭ la singularulŭ *omŭ*, de unde amŭ avé *omime*, ci la pluralulŭ *ómenĭ*. Totŭ pluralulŭ dară cată să fie şi'n *boerime*, *tinerime* etc. In *voĭnicame* şi *mişelame*, din contra, tulpina este singularulŭ *voĭnicŭ* şi *mişelŭ*. Dacă ne vomŭ aduce acumŭ aminte de spaniolulŭ *leñame* «multe lemne» alăturĭ cu spaniolulŭ *osambre* «multe óse», vomŭ constata că celŭ de'ntâiŭ s'a formatŭ din singularulŭ *ligname* = *lignamen*, pe cândŭ celŭ alŭ doilea nu derivă din singularulŭ *ossame*=*ossamen*, de unde arŭ fi *osame*, ci din pluralulŭ *ossamina* redusŭ la *ossamne*, căcĭ numaĭ din *ossamne*, nicĭ o dată din *ossame*, se póte nasce, după fonetica spaniólă, unŭ *osambre*. De ce óre atuncĭ să nu admitemŭ că la Românĭ sufixulŭ *-amen* se adăoga de o potrivă la pluralŭ şi la singularŭ? Adăogându-se la singularŭ, avemŭ *voĭnicame*=*voĭnic-ame*; adăogându-se la pluralŭ, amŭ avé *voĭniciame*=*voĭnici-ame*, ĭar de aci prin asimilaţiune *voinicime*. Diferinţa între fenomenulŭ spaniolŭ şi acelŭ românŭ este, că într'unulŭ se trage din pluralŭ însuşĭ sufixulŭ, pe cândŭ în celŭ-l'altŭ plurală este numaĭ tulpina; în ambele casurĭ însă ajungemŭ în ultima analisă la o bifurcaţiune analógă a unuĭa şi aceluiaşĭ sufixŭ.

In acestŭ modŭ s'arŭ stabili în cestiunea ce ne preocupă treĭ perióde :

1⁰. O periódă cândŭ Româniĭ, alăturĭ cu sufixulŭ abstractŭ *-ime* pentru adjectivĭ, posedaŭ sufixulŭ colectivalŭ *-ame*, susceptibilŭ de a se adăoga substantivilorŭ la singularŭ şi la pluralŭ;

2⁰. O periódă cândŭ sufixulŭ *-ame* celŭ adausŭ la pluralŭ, adecă *-i-ame*, începe a se confunda cu sufixulŭ *-ime*, conservându-se totuşĭ intactŭ în unire cu singularulŭ, adică precesŭ de o consónă;

3⁰. O periódă cândŭ sufixulŭ *-ime*, asigurându-şĭ unŭ rolŭ colectivalŭ prin completa sa fusiune cu *-i-ame*, înlătură cu încetulŭ de pe scenă sufixulŭ colectivalŭ *-ame*.

Maĭ concretŭ :

1⁰. Perióda cu *mişelame* şi *mişeliame* lîngă *mărime;*
2⁰. Perióda cu *mişelame* şi *mişelime* lîngă *mărime;*
3⁰. Perióda cu *mişelime* lîngă *mărime.*

Scimŭ bine că acăţarea sufixuluĭ *-ame* cătră pluralulŭ românŭ în *-i* s'arŭ puté sgudui prin contestarea pluralităţiĭ luĭ *-i-* în *omenime*, de unde plécă întréga nóstră ipotesă. In adevĕrŭ, Româniĭ parŭ a fi posedatŭ alăturĭ cu *omŭ* = lat. *homo* = ital. *uomo* unŭ singularŭ *omene* = *hominem*, a căruĭ urmă se maĭ regăsesce la Macedo-românĭ în *omnu* şi *ommu* alăturĭ cu *omu* (Miklos., *Rumun. Unters.* II, p. 74) şi care arŭ corespunde spanioluluĭ *hombre* = *homne* şi franceseluĭ *homme* = *homne*. Pe de altă parte, finalulŭ *-mbre* la Spaniolĭ în *osambre* etc., pe care noĭ persistâmŭ a -lŭ trage din pluralulŭ latinŭ *-mina*, maĭ alesŭ cândŭ alăturâmŭ pe spaniolulŭ *lumbre* cu românulŭ *lumină*, ambele din pluralulŭ *lùmina*, deşi forma română e cu scăderea accentuluĭ pe a doua silabă ca în *străĭnŭ* în locŭ de *stràinŭ* din *extràneus*, — finalulŭ *-mbre* e consideratŭ de Schuchardt şi maĭ cu sémă de Ascoli ca unŭ derivatŭ din ablativulŭ singularŭ *-mine* (*Archivio glottologico*, t. 2, p. 429—33).

Iată de ce vomŭ maĭ propune o altă ipotesă, în care purcedemŭ dela cuvinte cu finalulŭ *e*, ca *óste*, *pasere*, *câine*, de unde prin sufixulŭ *-ame* vomŭ avé *oştiame* saŭ *păseriame*, cu toniculŭ *-ia-* expusŭ a trece în *-i-* prin influinţa cuvintelorŭ înzestrate cu sufixulŭ adjectivalŭ abstractŭ *-ime* ca *mulţime* etc., întocmaĭ precumŭ toniculŭ *-ia-* din latinulŭ *christianus* s'a redusŭ la *-i-* în românulŭ *creştinŭ* prin influinţa cuvintelorŭ ca *vecinŭ* şi altele. In acestŭ chipŭ Româniĭ căpĕtaŭ câte-va vorbe în carĭ, ca în *oştime* saŭ în *păserime*, finalulŭ *-ime* represinta în realitate o contracţiune din *-iame*, dar în aparinţă prin *-i-* coincida în acelaşĭ timpŭ cu desininţa plurală *oşt-i* saŭ *păser-i*. O asemenea coincidinţă era de ajunsŭ ca poporulŭ să încépă a preferi pe *-ime* în locŭ de *-ame* pentru a exprime ideia de colectivitate, adecă de pluralitate. Lupta între *-ame* şi *-ime* s'a încinsŭ, şi *-ime* a biruitŭ graţiă asemĕnăriĭ sale parţiale cu pluralulŭ *-i*. In scurtŭ, *voĭ-*

nicime pentru *voĭnicame* saŭ *mişelime* pentru *mişelame* s'arŭ da-tori unuĭ felŭ de etimologiă poporană, înlesnită prin contracţiunea preliminară a unorŭ cuvinte ca *oştiame* saŭ *păseriame* în *oştime* şi *păserime*.

Acéstă a doua ipotesă nu presintă nicĭ una din dificultăţile celeĭ de 'ntâiŭ; şi totuşĭ, preferindŭ din parte-ne pe cea-l'altă, noĭ le dămŭ pe ambele numaĭ ca ipotese, fiindu-ne de ajunsŭ faptulŭ positivŭ, dar positivŭ de totŭ, cumcă la noĭ sufixulŭ *-ime* a înlocuitŭ pe *-ame*, după cumŭ în Occidinte se încércă a-lŭ înlocui sufixulŭ *-ume*.

Prin urmare, vechĭulŭ romanicŭ colectivalŭ *-ame* n'a peritŭ la Românĭ, ci s'a pitulatŭ numaĭ în colectivalulŭ *-ime*, pe care trebuĭ să'lŭ deosebimŭ de abstractulŭ *-ime*. In *măr-ime* e sufixulŭ latinŭ *-imen;* în *mişel-ime* însă e sufixulŭ romanicŭ *-amen*, trecutŭ foneticesce în *-imen*, dar maĭ păstrândŭ funcţiunea luĭ *-amen*.

Fără cele doue exemple de *voĭnicame* şi cele treĭ exemple de *mişelame*, noĭ amŭ fi siliţĭ a crede luĭ Diez că sufixulŭ colectivalŭ *-amen* este o proprietate exclusivă a latinităţiĭ occidentale, pe cândŭ în faptŭ elŭ aparţine întregeĭ romanităţĭ; şi nicĭ o dată n'amŭ fi în stare de a ne da sémă, pentru ce unulŭ şi acelaşĭ finalŭ abstractivéză în *mărime* pe adjectivulŭ *mare*, ĭarŭ în *boierime* colectivéză pe substantivulŭ *boierŭ*....

VI.

DOMNAME și TURCAME.

SUFIXULŬ ROMANICŬ -*AME* LA MACEDO-ROMÂNĬ.

In studiulŭ de maĭ susŭ, noĭ amŭ atinsŭ originea sufixuluĭ colectivalŭ *-ame* în limbile romanice occidentale și amŭ arĕtatŭ vicisitudinile luĭ în dialectulŭ daco-românŭ, unde elŭ s'a confundatŭ pe deplinŭ cu sufixulŭ *-ime*, astŭ-felŭ că abia îlŭ maĭ găsimŭ în cele douĕ cuvinte *mișelame* și *voĭnicame* în texturĭ din secolulŭ XVI.

N'amŭ vorbitŭ nemicŭ despre dialectulŭ macedo-românŭ, căcĭ acolo, întru cătŭ îlŭ cunóscemŭ după materialulŭ lexicograficŭ adunatŭ de Kavalliotis și de Daniilŭ, nu ni s'a oferitŭ nicĭ o urmă de colectivalulŭ *-ame*, pe care nu l'amŭ găsitŭ nicĭ în gramatica macedo-română a luĭ Bojadschi.

In acestŭ momentŭ apare însă la lumină partea a doua din *Mostre de dialectulŭ macedo-românŭ* (Bucur. 1882, pag. 160 în-8), unde d. «Vangeliŭ Petrescu (Crușovean)» ne dă specimene nu numaĭ de basme, dar încă și de «poesiĭ populare». Aci, într'o elegiă la pag. 48 figuréză următorulŭ finalŭ :

luă șiiacŭ dela orfaniie,
se duse Pîrlep la o duviane
și se aștirnă la croiére,
tea șĭ 'lŭ cósă cuparane,
tea șĭ 'lŭ vindă ti Bairame,
pe la Turcĭ și la d o m n a m e
tea șĭ plătéscă la orfaniie;

ceĭa ce se traduce :

luă postavŭ de omŭ săracŭ,
se duse 'n Pârlepŭ la prăvăliă

şi se puse la croire,
ca să 'lŭ facă ghebă,
ca să 'lŭ vîndă la Bairame,
pe la Turcĭ şi la d o m n ĭ,
ca să plătéscă la sărăciă...

Iată dară d o m n a m e, fórte lămuritŭ, cu sensulŭ colectivalŭ de d o m n ĭ.

În aceĭaşĭ colecţiune, la pag. 120—21, găsimŭ unŭ pasagiŭ din balada nóstră despre «meşterulŭ Manole» :

Ca să 'mĭ rădicaţĭ
Aicĭ să 'mĭ duraţĭ
Mănăstire naltă
Cumŭ n'a maĭ fostŭ altă,
Că v'oiŭ da averĭ,
V'oiŭ face b o ĭ e r ĭ...

tradusŭ macedonesce în următorulŭ modŭ :

Ťea să 'nĭ anălţaţĭ
Aóţe să 'nĭ adăraţĭ
Monastirŭ analtu
Cumŭ nu maĭ fu altu,
Că va să vĕ daŭ averĭ,
Va să vĕ facŭ d o m n a m e....

Apoĭ în nota dela pag. 153 meritosulŭ colectorŭ ne spune că : «d o m n a m e însemnéză domniĭ, domnitorĭ străinĭ, boeriĭ turcescĭ».

Cu acéstă ocasiune, revĕḑêndŭ mica, dar fórte interesanta colecţiune de cântece poporane macedo-române, publicată de de-multŭ de amiculŭ meŭ Caragiani, amŭ găsitŭ într'una din ele următorulŭ versŭ :

C'unŭ căpitanŭ se se marită,
Şi-unŭ muşatŭ gione cu elŭ s'amintă,
Şi armatle ameale acelŭ s'le lia
Şi pri T u r c a m e tutŭ se da .,

ceia ce este tradusŭ acolo prin :

Cu unŭ căpitanŭ să se mărite,
Și unŭ frumosŭ june cu elŭ să facă,
Și armele mele acela să le iea
Și în contra Turcilorŭ mereŭ să dea...

(Caragiani, *Românii din Macedonia*, în *Conv. liter.* 1863 p. 387).

Adecă macedo-românulŭ Turcame corespunde din punctŭ în punctŭ actualuluĭ daco-românŭ Turcime.

Ore nu cumŭ-va acestŭ sufixŭ colectivalŭ *-ame* se va maĭ fi conservândŭ la Macedo-românĭ pe icĭ pe colea numaĭ în poesia poporană, după ce se va fi perdutŭ în graiŭlŭ de tóte dilele?

Nu scimŭ.

Domname și *turcame* sunt singurele cunoscute noue cuvinte macedo-române, în carĭ se păstréză, dar se păstréză cu perfecțiune, romaniculŭ *-ame.*

Și ce e nu maĭ puținŭ importantŭ, este că acolo elŭ nu s'a înlocuitŭ ca la noĭ prin *-ime,* care în morfologia macedo-română îșĭ ține rolulŭ restrînsŭ de sufixŭ adjectivalŭ abstractŭ. Așa în Kavalliotis și în Daniilŭ noĭ aflâmŭ *lărgime* (λάρτζῆμε) dela *largu*, *lungime* (λουνντζῆμε) dela *lungu*, *gresime* (γκρεσῆμε) dela *grasu, arăcime* (αρατζῆμε) dela *rece*; dar nicăirĭ ce-va ca *oștime, țĕrănime, popime* etc. Nicĭ chiarŭ *mulțime* nu există la Daniilŭ și Kavalliotis, ci numaĭ *multéță* (μουλτιάτζα), deși la Bojadschi (ed. 1813 p. 202) se află: «*mulcime* dĭ oameni». Să observâmŭ în parentesĭ, că românuluĭ *mulțime* îĭ corespunde, la capĕtulŭ opusŭ alŭ lumiĭ latine, spaniolulŭ *muchedumbre*, o formațiune fórte curiósă, în care sufixulŭ *-ume*, paralelŭ luĭ *-ime* alŭ nostru, s'a adausŭ cătră latinulŭ *multitudo*, căcĭ *muchedumbre* represintă unŭ prototipŭ *multitudumina.*

In orĭ-ce casŭ, domname și turcame ajungŭ pentru a constata atâtŭ existința primitivă a colectivaluluĭ *-ame* la toțĭ Românii, fie de de'ncolo, fie de de'ncóce de Dunăre, precumŭ

și caracterulŭ seŭ romanicŭ generalŭ, iar nu occidentalŭ exclusivŭ, după cumŭ se credea pînă acuma.

Terminândŭ, dacă vomŭ alătura sórtea luĭ *-ame* în cele două marĭ dialecte române, resultatulŭ comparațiuniĭ este dintre cele maĭ instructive. In dialectulŭ daco-românŭ, acestŭ sufixŭ trece printr'o filieră perfectamente paralelă cu trecerea luĭ în limbile romanice occidentale. De 'ntâiŭ, se pune în luptă cu unŭ altŭ sufixŭ înruditŭ : la noĭ *-ime*, în Occidinte *-ume*. După aceia, sufixulŭ celŭ antagonistŭ îșĭ altoesce treptatŭ sensulŭ colectivalŭ, astŭ-felŭ că *-ume* în Occidinte și *-ime* în daco-româna încetéză de a maĭ fi nesce sufixe curatŭ adjectivale abstracte. In fine, cândŭ altoirea e completă, *-ume* începe a goni pe *-ame* în Occidinte, iar *-ime* reușesce pe deplinŭ a-lŭ înlocui la noĭ. Acestŭ paralelismŭ dovedesce că procesulŭ se face pe o cale normală, limbile ce 'lŭ îndură, daco-româna și graiurile occidentale, desvoltându-se fie-care, secolŭ după secolŭ, în cuĭbulŭ seŭ propriŭ printr'unŭ impulsŭ organicŭ, liniștitŭ, constantŭ. Cu totulŭ altŭ-felŭ este în dialectulŭ macedo-românŭ, unde sufixulŭ *-ame*, cu excepțiunea a vr'o două specimene, dispare fără a se fi luptatŭ cu *-ime*, care remâne acolo pînă astădĭ numaĭ adjectivalŭ abstractŭ. Tragă de aci o consecință aceĭ ce pretindŭ că noĭ ăștia, după o lungă vagabundare, amŭ revenitŭ în Dacia luĭ Traianŭ abia pe la finea véculuĭ de mijlocŭ! Dialectulŭ macedo-românŭ, nu alŭ nostru, resimte în tóte particularitățile sale, maĭ cu sémă fonetice și morfologice, urmele uneĭ puternice sguduirĭ. Plecândŭ dela daco-româna, linguistulŭ îșĭ póte explica pe macedo-româna; plecândŭ dela macedo-româna, din contra, daco-româna va fi o eternă enigmă.

A se maĭ vedé cele spuse maĭ susŭ în studiulŭ «Doĭna restórnă pe Rösler».

VII.

CRESCETŬ și URȚICA.

ETIMOLOGIA POPORANĂ DIN EPOCA FORMAȚIUNIĬ LIMBEĬ ROMÂNE.

Lexiconulŭ Budanŭ (pag 146) explică vorba «*crescetu* vel *creştetu*» prin «vertex capitis, Wirbel», şi o derivă celŭ de'ntâiŭ din latinulŭ *crista*, de unde noĭ avemŭ deja *créstă*.

D-luĭ Cihac (*Dict.* I. 62) plăcêndu-ĭ acéstă etimologiă, d-sa o maĭ completéză prin ipotesa unuĭ prototipŭ latinŭ *cristetum*.

D. Miklosich (*Beitr. z. Lautl. d. rumun. Dial. Conson.* II. p. 83) apróbă derivaţiunea luĭ *crescetŭ* din *crista*, maĭ adăogândŭ că *ş* în locŭ de *s* nu se póte explica decâtŭ prin influinţa formeĭ albanese *kreştă* «créstă» : «*şt* ist nur aus dem Albanischen zu erklären» (cfr. Miklosich, *Rumun. Untersuchungen*, II, p. 21).

In fine, d. dr. Gaster (*Revista pentru istoriă*, I pag. 31) se acaţă la rîndulŭ seŭ de acelaşĭ etimologiă, desvoltând'o în următorulŭ modŭ: «Dela lat. *crista* avemŭ româneşte: *crea*«*stă*; de aci însă nu se poate deriva directŭ *creştetŭ* cu *ş* pa«latalŭ, pentru care nu există nicĭ o causă fonologică; pentru «terminaţiunea -*et* propune Cihac ca etimon latinescŭ *cristetum*, «dar nicĭ aşa *ş* palatalŭ nu este explicatŭ. Numaĭ dacă «priimimŭ mijlocirea albanesuluĭ *kreştă* pu«temŭ ajunge la rom. *creştetŭ*.»

Pentru d. Gaster, a căruĭa tendinţă maĭ multŭ decâtŭ rösleriană noĭ amŭ indicat'o deja în *Columna luĭ Traianŭ* (III p. 528), acésta arŭ fi încă o dovadă, totŭ aşa de solidă ca tóte pe câte le aduce, cumcă Românii aŭ venitŭ aci din prejmetele Epiruluĭ abia în véculŭ de mijlocŭ.

Din fatalitate pentru o asemenea teoriă, alŭ nostru *crescetŭ* are a face nu numaĭ cu *créstă*, dar încă şi cu «a *cresce*», măcarŭ că nu se trage d'a-dreptulŭ din «a *cresce*», după cumŭ o credea d. Raoul de Pontbriant (*Dict.* p. 163) şi reposaţiĭ Laurianŭ-Massimŭ (*Dicţ.* ad. voc.), aceştĭ din urmă maĭ punêndu-lŭ în paralelă cu italianulŭ *crescita*, de totŭ diferitŭ prin origine, prin formă şi prin sensŭ.

Sub numele de «etimologiă poporană», nemţesce *Volksetymologie*, este cunoscutŭ în Linguistică unŭ fenomenŭ fórte interesantŭ, pe care pe la 1850 l'a studiatŭ pentru prima óră maĭ de aprópe profesorulŭ Förstemann şi care consistă în tendinţa poporuluĭ de a modifica forma unuĭ cuvîntŭ isolatŭ saŭ rarŭ, fie elŭ străinŭ orĭ pămînténŭ, după calapodulŭ altorŭ cuvinte maĭ respândite, maĭ clare, maĭ avute în derivate.

Din cele scrise pînă acumŭ asupra acestuĭ importantŭ fenomenŭ, vomŭ indica aci:

Förstemann, *Ueber deutsche Volksetymologie*, în Kuhn's *Zeitschr.* t. 1 (1852) p. 1—25 şi t. 23 (1877) p. 375—84;

Schuchardt, *Der Vokalismus des Vulgärlateins*, t. 3 p. 344—51;

Andresen, *Ueber deutsche Volksetymologie*, ed. 2, Heilbronn, 1887, in-8;

Dossius, *Einige Beispiele der Volksetymologie im Neugriechischen*, în Bezzenberger's *Beiträge*, t. 2 (1878) p. 338—40 şi t. 3 p. 87;

Weise, *Volksetymologische Studien*, ibid. t. 4 (1879) p. 68—94;

Malinowski, *Zur Volksetymologie*, în Kuhn's *Beiträge*, t. 6 (1870) p. 300—305;

Karlowicz, *Słoworód ludowy*, Kraków, 1878, în-8;

Kruszewski, *Ob analogiĭ i narodnoĭ etimologii*, în Kolosow, *Russkiĭ filologiczeskiĭ vĭestnik*, t. 2 (1889) p. 109—20;

Appel, *K slavĭanskomu narodnomu slovoproizvodstvu*, ibid. t. 3 (1880) p. 86—90 şi t. 4 (1880) p. 63—6;

Caix, *Studi di etimologia italiana e romanza*, Firenze, 1878, p. 191—6; etc.

Aşa Italianulŭ din *veletta*, deminutivŭ dela *vela*=lat. *vigilia* «strajă», a făcutŭ *vedetta*, ca şi cândŭ s'arŭ trage din *vedere*, de vreme ce o sentinelă, în adevěrŭ, trebuĭ să v é d̦ ă bine; ĭară Spaniolulŭ din lat. *vagabundus* a făcutŭ *vagamundo*, ca şi cândŭ arŭ însemna «retăcitorŭ prin l u m e».

Eĭ bine, totŭ de o asemenea origine ca *d* pentru *l* în *vedetta* din *veletta*, saŭ ca *m* pentru *b* în *vagamundo* din *vagabundo*, este și trecerea luĭ *s* în *ş* în românulŭ *creştetŭ* în locŭ de *crestetŭ*.

Dacă vomŭ admite unŭ prototipŭ latinŭ *cristetum*, propusŭ de d. Cihac, deși elŭ nu ne mulţumesce, atuncĭ Românulŭ trebuĭa să formeze maĭ întâiŭ *crestetŭ*, de unde însă se simţĭa vrêndŭ-nevrêndŭ împinsŭ la *crescetŭ* prin etimologia poporană dela *crescere*, de óră ce o *créstă* nicĭ nu este alt-ceva decâtŭ o «excrescenţă»: «crête, une excroissance», după definiţiunea luĭ Littré (*Dict.* p. 893).

Amŭ spusŭ că prototipulŭ *cristetum* nu ne place. In adevĕrŭ, dintr'unŭ *cristetum* s'arŭ fi făcutŭ românesce *crestetŭ* cu accentulŭ pe ultima silabă, fiindŭ că sufixulŭ latinŭ *-etum* era totŭ-d'a-una accentatŭ pe *-e-*. E multŭ maĭ probabilŭ că Româniĭ d'a-dreptulŭ din *créstă* aŭ formatŭ *créstătŭ* după analogia luĭ *capătŭ* dela *capŭ*, prin urmare deja într'o epocă post-latină.

In orĭ-ce casŭ, fie plecândŭ dela dubiosulŭ latinŭ *cristetum*, fie dela o formaţiune românéscă analogică *créstătŭ*, totŭ încă noĭ nu putemŭ ajunge la *crescetŭ* decâtŭ numaĭ prin etimologia poporană dela *crescere*.

Este influinţa fonetică a unuĭ cuvîntŭ românescŭ asupra unuĭ altŭ cuvîntŭ românescŭ, înlesnită prin asemĕnarea materială a ambelorŭ și provocată prin asociaţiunea lorŭ ideologică. Totŭ așa în Meso-latinulŭ *moriment* dintr'o înscripţiune (Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-halbinsel*, Wien, 1882, pag. 55) și'n alŭ nostru *mormîntŭ*, sonulŭ *n* din latinulŭ *monumentum* arŭ fi resistatŭ de a trece în *r*, dacă destinaţiunea funerară a monumentelorŭ nu făcea să se nască o etimologiă poporană dela *morior* saŭ *mortuus*. În tóte acestea — nemicŭ albanesŭ!

Crescetŭ, ca resultatŭ alŭ etimologieĭ poporane, se formuléză dară în următorulŭ modŭ:

crescetŭ = *créstătŭ* (*créstă* + [cap]*ătŭ*)+*cresce*[re]

Dacă nu dateză chĭarŭ din fasa cea de'ntâiŭ a limbeĭ nóstre,

în ori-ce casŭ elŭ este fórte vechiu, de oră ce'lŭ găsimŭ și 'n dialectulŭ macedo-românŭ sub forma *créștedu,* la Kavalliotis κριάσστιντου «κορυφή, cacumen» (ap. Thunmann p. 203), în care finalulŭ *-d* pentru *-t* merită o deosebită atențiune. Din latinulŭ *languidus* Macedo-românii aŭ făcutŭ *lăngetu* (Petrescu, *Mostre de dialectul macedo-român,* II p. 156), în care media *(g)*+media *(d)* s'aŭ dissimilatŭ în mediă *(g)* + tenue *(t)*. Acelașĭ fenomenŭ de dissimilațiune fonetică ne întimpină în macedo-românulŭ *créștedu,* în care tenuia *(șt)* + tenuia *(t)* se înlocuescŭ prin tenuiă *(șt)* + mediă *(d)*. Forma *créștetu,* alŭ nostru *crescetŭ,* este dară cea primitivă.

Ori-câtŭ de vechiu arŭ fi la noi *crescetŭ,* totușĭ și maĭ venerabilŭ, de astă dată chiarŭ din epoca formațiunii limbeĭ române, este unŭ altŭ productŭ alŭ etimologieĭ poporane, care aruncă în acelașĭ timpŭ o lumină asupra viețeĭ intime a străbunilorŭ noștri.

Din latinulŭ *urtica* «urdică» s'aŭ născutŭ ital. *ortica,* sardulŭ *ortigga* și *ortija,* span. și portug. *ortiga,* provenț. *urtica* saŭ *ortiga,* franc. *ortie,* vallon. *ourtèie,* reto-rom. *urtia* etc.

In tóte aceste forme romanice s'a conservatŭ sonulŭ *t,* și chiarŭ întréga silabă accentată *-ti-* din prototipulŭ latinŭ *urtica.*

Există numaĭ două excepțiunĭ, datorite ambele etimologieĭ poporane : siciliano-neapolitanulŭ *ardica* saŭ *ardicula* și românulŭ *urdică.*

Pe neapolitanulŭ *ardica* și sicilianulŭ *ardicula* deja Schuchardt (*Vokal.* t. 1 p. 184, t. 3 p. 97,344) le-a explicatŭ fórte bine ca derivândŭ din *urtica* prin etimologia poporană dela *ardere.* Se scie că însușĭ latinulŭ *urtica* are o filiațiune logică identică dela *uro* «ardŭ» (Corssen, *Ueb. Aussprache,* ed. 2 t. 1 p. 349). Cu tóte acestea, pentru ca *urtica* să se fi transformatŭ în *ardica,* printr'o schimbare nu numaĭ consonantică, dar încă și vocalică, noĭ credemŭ că, pe lîngă etimologia poporană dela *ardere,* ba chiarŭ pe prima liniă, a trebuitŭ să concurgă o influință elenică, fórte naturală în acea parte a Italieĭ care se numia «Magna Graecia» și unde elementulŭ grecŭ nicĭ o dată

n'a despărutŭ cu desăvîrşire. Unulŭ dintre numile elene ale «urḑiceĭ» este ἀδίκη (Henr. Stephanus, ad voc.). În acestŭ modŭ, pentru excepţiunea sudico-italiană din nomenclatura romanică a acesteĭ plante vomŭ avé formula :

ardica = lat. *urtica* + grec. ἀδίκη + lat. *ard*[ere].

Inainte de a trece la românulŭ *urḑică*, să observâmŭ în parentesĭ o scăpare de condeĭu a d-neĭ Carolina Michaëlis, unica linguistă contimpurană şi care ocupă acumŭ cu dreptŭ cuvîntŭ unŭ locŭ de distincţiune între romaniştĭ. Găsindŭ în Schuchardt (t. 3 p. 344) pe *ardica* între «romanische (mlat. alban.) Formen», unde «alban.» se referă la cuvintele albanese *buză*, *şkĭetulă* etc., d-na Michaëlis a creḑutŭ că şi *ardica* e albanesă, încâtŭ o vedemŭ pe neaşteptate ḑicêndŭ : «albanesisch *ardica* für *urtica*» (Michaëlis, *Stud. z. roman. Wortschöpfung*, p. 104). Nu cumŭ-va d. Gaster să se ĭea după acéstă greşélă pentru a albanisa apoĭ pe a nóstră *urḑică* după cumŭ a albanisatŭ pe *crescetŭ*. Albanesce «urḑică» se chiamă *hithet*, *hinsăl* saŭ *hinthăs*.

Excepţiunea siciliano-neapolitană îşĭ are dară raţiunea sa de a fi. Ce să facemŭ însă cu anomalia română? In locŭ de corectulŭ *urţică* saŭ *urţîcă*, care singurŭ arŭ corespunde latinuluĭ *urtica*, toţĭ Româniĭ aŭ pe ꙋрѕнкъ saŭ ꙋрѕикъ, moldovenesce *urdzîcă*, macedonesce ουρντζήκα.

Simţindŭ dificultatea, Miklosich (*Beitr. z. Lautl. Consonant.* I p. 69) observă că: «macedo-rom. ουρντζήκα urtica (Kav. 230), «daco-rom. *urzîkă*, arŭ trebui să fie *urtsikă*; compară pe nea-«pol. *ardica* (Wentrup 8), sicil. *ardicula* (ibid. 17, Schu-«chardt I. 184).»

După Miklosich, prin urmare, forma siciliano-neapolitană arŭ fi pututŭ să influinţeze asupra formeĭ române, de vreme ce ambele sunt alăturate. Dar cumŭ şi'n ce modŭ? Româniĭ n'aŭ eĭ *ardere*, din care aŭ şi trasŭ pe *ardeĭu* «poivre rouge», dacă arŭ fi vrutŭ să apropie de acolo pe latinulŭ *urtica*? Ş'apoĭ, în acestŭ casŭ, se schimba maĭ întâiŭ de tóte *u* în

a, ca în sudulŭ Italieĭ. In fine, saltulŭ geograficŭ din Neapole la Dunăre, fără nicĭ unŭ intermediŭ în drumŭ, arŭ fi elŭ singurŭ de ajunsŭ pentru a opri pe ilustrulŭ slavistŭ de a risca asemenĭ «comparaţiunĭ». Dacă însă Miklosich a alăturatŭ pe *urḑică* de *ardica* numaĭ pentru a arăta că ambele, prin diverse căĭ, se datorescŭ de o potrivă etimologieĭ poporane, atuncĭ îĭ ceremŭ scuse, mărginindu-ne a regreta că a datŭ intenţiuniĭ sale o expresiune pré-îndoiósă.

Precumŭ latinulŭ *urtica* s'a întâlnitŭ în regiunea meridională a Italieĭ cu greculŭ ἀδίκη, totŭ aşa în Dacia elŭ a datŭ peste unŭ nume indigenŭ alŭ acesteĭ plante cu sonulŭ *d*. Azardulŭ a voitŭ ca anticitatea să ni'lŭ transmită în nomenclatura botanică din Dioscoride : «Ῥωμαῖοι οὐρτίκα, Δάκοι δύν». Dăcesce dară «urḑică» se numĭa *dyn*, cuvîntŭ despre care aŭ scrisŭ :

J. Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, p. 211 ;
Leo, în Kuhn's *Zeitschr*. t. 3 (1854) p. 192 ;
Ellias, *The armenian origin of the Etruscans*, London, 1861, p. 76 ;
Diefenbach, *Origines Europeae. Die alten Völker Europas*, Frankf. a. M., 1861, p. 329—30 ;
Hehn, *Kulturpflanzen und Hausthiere in ihrem Übergang aus Asien*, ed. 3, Berlin, 1877, p. 523 ;
Rösler, în *Zeitschr. f. österr. Gymnasien*, 1873, p. 115 ;
Pictet, *Les origines indo-européennes*, ed. 2, Paris, 1878, t. 1 p. 400;
Tocilescu, *Dacia înainte de Romanĭ*, Buc. 1880, p. 205—6, etc.

Forma dacică *dyn* arŭ fi provocatŭ d'a-dreptulŭ la Românĭ trecerea luĭ *t* în *d* din latinulŭ *urtica* numaĭ atuncĭ cândŭ între ambele cuvinte arŭ fi o maĭ mare asemĕnare. Casulŭ aci e cu totulŭ altŭ-felŭ decâtŭ între sud-ital. *ardica* şi elenulŭ ἀδίκη, carĭ diferă abia prin *r*. Cată dară, fără a renunţa la influinţa daciculuĭ δύν, s'o punemŭ pe unŭ planŭ secundarŭ şi să urmărimŭ pe aĭurĭ *causam causantem* a luĭ *d* pentru *t* în românulŭ u r ḑ i c ă.

Maĭ întâiŭ vomŭ consulta pe naturaliştĭ asupra unorŭ proprietăţĭ ale acesteĭ plante, în privinţa cărora filologulŭ trebuĭ să mérgă în şcólă la botanicŭ.

Weddell, scriitorulŭ celŭ maĭ competinte în privinţa urtica-

telorŭ în genere, ne spune : «Au point de vue industriel, les «Urticées méritent particulièrement de fixer l'attention ; en «effet, grâce à l'extrême ténacité de leurs fibres corticales, la «plupart des espèces vivaces peuvent être regardées comme «les émules du Chanvre, et plusieurs d'entre elles fournissent «déjà au commerce des produits d'une haute importance. Les «Urticées dans lesquelles la propriété en question a d'abord «été reconnue sont les espèces vivaces des climats tempérés «des deux mondes, telles que l'*Urtica dioica,* l'*U. cannabina* «et le *Laportea canadensis;* ces deux dernières ont même été «soumises, comme le Chanvre, à une culture régulière. Les «peuples du nord de l'Europe et de l'Asie en particulier, se «servent depuis longtemps des fibres de l'Ortie, souvent à «l'exclusion de toutes autres, pour en confectionner leurs fi- «lets etc.» (*De la famille des Urticées*, în Decaisne, *Annales des sciences naturelles, Botanique*, sér. 4, t. 7, 1857, p. 347-8).

N'amŭ avé trebuinţă de a lămuri, că «Urtica dioica», despre care vorbesce Weddell, este urḑica cea propriă ḑisă saŭ aşa numita «urḑică-mare», prin oposiţiune cu «urḑică-mică», în nomenclatura botanică «Urtica urens» (cfr. Brândză în *Col. Tr.* III. p. 395).

In Sueḑia se face pînă astăḑĭ pânză din fibrele acesteĭ urḑice, ceĭa ce a provocatŭ nu de-multŭ şi'n Francia o încercare fórte instructivă : «Ses tiges (de l'Ortie), coupées au «milieu de l'été et rouies, donnent une filasse qui n'est que «peu inférieure à celle du Chanvre ou du Lin. On les emploie «sous ce rapport en Suède, et la Société d'agriculture d'Angers «a fait différents essais qui constatent combien il serait inté- «ressant de le faire aussi en France. La toile qui en a été fa- «briquée a été trouvée de la meilleure qualité, et reconnue «prendre le blanc avec plus de facilité que toute autre. Les a- «vantages de la culture de cette plante, dit cette Société d'a- «griculture, sont bien sensibles, puisqu'elle n'exige ni culture, «ni engrais, ni terrain particulier, ni presque aucune dépense. «Il n'est point de propriétaire qui ne puisse cultiver dans,

«les lieux inutiles de sa ferme, assez d'orties pour se fournir «du linge nécessaire à son usage etc. «(*Section d'agriculture de l'Institut de France*, *Nouveau cours complet d'agriculture,* s. a., t. XI p. 92).

Decĭ urḑică este o plantă din care se póte «urḑi pânză», aprópe totŭ aşa ca din inŭ saŭ din cânepă. Expresiunea «a *urḑi*» în privinţa pânzeĭ ne-a remasŭ noue din moştenirea romană: «telam *ordiri*», de unde fr. *ourdir*, provenţ. *ordir*, it. *ordire*, sp. *urdir* etc., în texturĭ medio-latine: «*orditorium* ad *ordiendum* telam», «*orditura* = textura» şi altele (Du Cange, *Gloss. med. lat.* ad voc.). In scurtŭ, *t* din latinulŭ *urtica* s'a prefăcutŭ la noĭ în *d* prin etimologia poporană dela *urḑire*, ajutată de numele dacicŭ alŭ «urḑiceĭ» δόν.

Dar acestŭ procesŭ ideologicŭ nu este o proprietate exclusivă a Romănilorŭ. Să auḑimŭ pe Pictet: «On sait que l'Ortie «fournit une filasse qui a été utilisée dans le nord de l'Europe «et chez quelques peuplades de l'Asie septentrionale; mais «cet emploi n'a jamais pris d'extension en présence de la su«périorité du chanvre et du lin. On trouve cependant, dans «les langues germaniques et celtiques, quelques indications «qui paraissent témoigner d'une haute antiquité de cet em«ploi de l'Ortie, bien qu'on ne puisse le faire remonter avec «sûreté jusqu'à l'époque arienne. En anc. allemand, l'Ortie «s'appelle *nazza*, *nezzila*, en ang. saxon *netele*, en scand. *nötr*, «d'où sans doute le lithuanien *nuotere* (anc. prus. *noatis*, lett. «*nahtres*). L'analogie avec le nom du filet, en goth. *nati,* ang. «sax. et scand. *net,* anc. allem. *nezzi, nezzili*, est évidente, et «l'origine de ces termes doit être la même, etc.» Maĭ departe, vorbindŭ despre vechĭulŭ irlandesŭ *snathe* «firŭ, aţă», Pictet observă: «A la même racine *nadh*, avec réduplication, «se rattache l'anc. irl. *nenaid* Ortie, devenu plus tard *neuntog*, «*neantog*» (*Les origines*, t. 1, ed. 2, p. 398—400).

A se vedé de asemenea Hehn (*Kulturpflanzen*, ed. 3 p. 522-3) şi Angelo de Gubernatis (*La Mythologie des plantes*, t. 2,

1882, p. 272—3), ïar dintre ceï vechï pe Nemnich (*Polyglotten-Lexicon der Natur-geschichte*, Hamburg, 1793, p. 1534).

La Românï între *urḑică* și *urḑire* legătura e și maï evidinte decâtŭ la Germanï între *Nessel* «urḑică» și *Netz* «rețea». Este interesantŭ că, precumŭ în a nóstră *urḑică* s'aŭ amalgamatŭ latinulŭ *uro* «ardŭ» și *ordior* «urḑescŭ», totŭ așa termenulŭ germanŭ modernŭ maï obicïnuitŭ *Brennessel*, adecă *brennnessel*, însemnéză propriamente în compoșițiune «arḑĕtóre-urḑitóre», întrunindŭ ast-felŭ ambele trăsure principale din caracteristica poporană a acesteï plante. Slaviï posedă chiarŭ o duplă nomenclatură a «urḑiceï» : în unele dialecte dela жиг- «ardere»; în altele копрнва cu derivatele eï, de aceïașï origine, diferindŭ numaï prin sufixŭ, cu paleo-slaviculŭ копрнна «metasă» (Mikl., *Lexic.* ad voc.). Exemplulŭ din urmă nu e tocmaï sigurŭ, de vreme ce *koprina* cu sensulŭ de «metasă» nu se găsesce nicăirï în dialectele slavice dela nordŭ, încâtŭ arŭ puté să fie vre-unŭ cuvîntŭ străinŭ slavisatŭ de câtră Serbï și Bulgarï (cfr. Matzenauer, *Cizí slova ve slovanskych recech*, Brn, 1870, p. 213); dar și'n acestŭ casŭ, numele neslavicŭ alŭ uneï stofe fiindŭ modelatŭ după numele slavicŭ alŭ urḑiceï, amŭ avé ïarășï o etimologiă poporană prin care s'arŭ proba relațiunea ideologică în limbile cele maï diverse între «urḑică» și «urḑire». Orï-cumŭ, tradițiunea despre antica aplicare a urḑiceï la urḑitŭ trăesce pînă astăḑï chïarŭ la Slaviï dela nordŭ : la Rusaliï, țĕrancele din Rusia-albă, printr'unŭ usŭ devenitŭ simbolicŭ, ïeaŭ câte unŭ mănunchiŭ de urḑice și simuléză a tórce (Sobotka, *Rostlinstvo a jeho vyznam v národnich pisnich*, Praha, 1879, p. 323).

Așa dară *d* pentru *t* în numele românŭ alŭ acesteï plante ne duce la etimologia poporană curatŭ indigenă :

urḑică=lat. *urtică*+lat. *ordi*[ri]=dac. δό[ν]

care n'are de locŭ a face cu *d* pentru *t* în etimologia poporană sudico-italiană :

ardica=lat. *urtica*+gr. ἀδίκη+lat *ard*[ere].

Dar pentru ca în Dacia să se fi pututŭ nasce o asemenea etimologiă poporană, urméză ca în epoca formațiunii limbei române «urtica dioica» să se fi întrebuințatŭ la străbunii noștri pentru urḑire, după cumŭ totŭ prin Linguistică se constată întrebuințarea eĭ analógă într'o epocă primordială la Germanĭ, la Celțĭ, la Slavĭ, pe cândŭ în Suedia și'n unele regiunĭ din Asia acéstă industriă există *de facto* pînă 'n ḑilele nóstre...

VIII.

ȘUGUBĔȚŬ ȘI ȘUGUBINĂ.

UNŬ RESTŬ DIN INFLUINȚA JURIDICĂ A SLAVILORŬ ASUPRA LIMBEĬ ROMÂNE

Maĭ susŭ, în studiulŭ nostru despre «Zglobiŭ», noĭ amŭ vĕḑutŭ deja că d. Cihac, slavisândŭ cu toptanulŭ vorbele cele maĭ neslavice ale limbeĭ române, nu scie totușĭ să nemerescă originea cuvintelorŭ celorŭ adevĕratŭ slavice.

Aci vomŭ da unŭ alŭ doilea specimenŭ dintre cele multe.

In tomulŭ II pag. 119 alŭ «Dicționaruluĭ» seŭ, d. Cihac pune cuvîntulŭ *șugubeț*, pe care'lŭ traduce prin «double (fig.), à double sens, équivoque, malicieux, plaisant, drôle (plutôt en mauvais sens).» Aci «double» și «à double sens», ca și «équivoque», sunt inventate într'adinsŭ pentru a puté trage pe *șugubĕțŭ* din slaviculŭ «*sugubŭ*, duplex, *sugubiti*, duplicare, flectere etc.» In orĭ-ce casŭ, ceĭa ce citéză d. Cihac din d. Odobescu: «veverițele ș u g u b e-ț e», nu póte să însemneze: «les écureils doubles», nicĭ «les écureils à double sens», nicĭ «les écureils équivoques». *Șugubĕțŭ* este «malin» și «mauvais plaisant», ĭată totŭ. Apoĭ o dată înarmatŭ cu îndemănateculŭ «double», din acelea-șĭ vorbe slavice d. Cihac, la pag. 395, derivă *șugubina*, pe care nu scimŭ de ce o masculinisézä sub forma de *șugub* și *șugubin*, explicând'o prin «d o u b l e péché»; ĭar ca probă citéză din «Uricarulŭ» d-luĭ Teodorŭ Codrescu (t. 4 p. 404): «când vor afla femeĭ saŭ fete cu pricini de *șugubini*», ceĭa ce traduce: «des femmes ou des filles qui avaient commis un d o u b l e p é c h é.»

Să deschidemŭ maĭ întâiŭ «Uricarulŭ», pentru a examina acolo întregulŭ pasagĭu, din care d. Cihac extrage abia o liniă. Écĕ-lŭ: «Slugile vorniceștĭ, unde vor afla femeĭ saŭ fete «cu pricinĭ de ș u g u b i n ĭ, să nu fie volnicĭ a lua ce-va, atât «dela fată cât și dela bărbat, fără gĭudecata Ispravniculuĭ de «ținut, și pe vorbe omeneștĭ fără dovadă să nu vinuéscă pe «vre-o femee saŭ fată, să le ocărască.» Unde óre va fi vĕḑêndŭ aci d. Cihac «un d o u b l e péché»? Ș'apoĭ ce'ĭ aceĭa «un d o u b l e péché»? Şi'n sfîrșitŭ, ca ce felŭ de națiune arŭ fi Românii, cândŭ numaĭ și numaĭ la dînșiĭ s'arŭ găsi o categoriă specială de «d o u b l e s péchés»?

Dacă e ce-va d u b l u, este falsificarea, căcĭ d. Cihac falsifică sensulŭ și forma în acelașĭ timpŭ. In «pricinĭ de șugubinĭ», pluralulŭ *șugubinĭ* vine din singularulŭ *șugubină* întocmaĭ precumŭ pluralulŭ *pricinĭ* vine din singularulŭ *pricină*. Masculinulŭ «șugubin» este o creațiune a d-luĭ Cihac, ca și masculinulŭ «șugub», pe care d-sa îlŭ pescuesce cu naivitate într'o eróre de tiparŭ.

Pasagĭulŭ de maĭ susŭ e extrasŭ dintr'unŭ «Așeḑămîntŭ» moldovenescŭ alŭ luĭ Constantinŭ Mavrocordatŭ dela 1741. Din elŭ se vede că ș u g u b i n ă se numĭa pe atuncĭ o relațiune nelegitimă între unŭ bărbatŭ și o femeiă saŭ fétă, pe carĭ Statulŭ îĭ pedepsĭa printr'o amendă; ĭar prin urmare ș u g u b ĕ ț ŭ era unŭ felŭ de *Don Juan*. Cu strîngerea amendelorŭ de acestŭ soiŭ eraŭ însărcinațĭ nesce funcționarĭ numițĭ *șugubinarĭ*, «personne chargé de juger ces délits»,—ḑice d. Cihac, aducêndŭ treĭ pasage totŭ din «Uricarulŭ» d-luĭ Codrescu.

Maĭ întâiŭ, care este forma cea veche a acestorŭ cuvinte?

Intr'unŭ actŭ slavonŭ dela Ieremia Movilă din 1603 se citesce: «протож и ви старосте да не имаете валѹват въ того селѹ ни «глобници а ни дешѹгѹбинарі», adecă: «de aceĭa nicĭ voĭ, «starostiĭ, să nu supĕrațĭ acelŭ satŭ, nicĭ globniciĭ, nicĭ d e- «ș u g u b i n a r i ĭ» (*Archiva istor*. t. 1 p. 117). Intr'unŭ așeḑămîntŭ fórte prețiosŭ dela Mironŭ Barnovski din 1628, scrisŭ românesce, citimŭ: «îmblă d i ș u g u b i n a r i ĭ în tótă vrémea

«de facŭ năpăștĭ a femeĭ și a fete de ómenĭ bunĭ și a sărace «de facŭ pradă și'ĭ bagă în fieră»; apoĭ tolŭ acolo maĭ departe: «deșugubinariĭ ca să n'aĭbă a umbla pentru deșu-«gubinele numaĭ într'o lună pentru anŭ în luna luĭ Septem-«vrie» (*Arch. ist.* I p. 175—6). Este învederatŭ dară că pe la începutulŭ seculuĭ XVII *deșugubină* și *deșugubinarŭ* însemnaŭ în legislațiunea română, celŭ puținŭ acea din Moldova, întocmaĭ ceĭa ce peste o sută de anĭ era *șugubină* și *șugubinarŭ*.

Cuvîntufŭ a fostŭ însă cunoscutŭ și 'n Ţéra-Românéscă, unde ne întimpină, sub forma luĭ cea corectă, deja în crisóve dela Mircea celŭ Mare, bună óră: «глока ли са щегь сътворити или доушегоубина», adecă: «de se va întâmpla glóbă saŭ dușegubină» (Venelin, Влахо Болгарскія грамоты, Petersb. 1840, p. 27).

Eĭ bine, în limba paleo-slavică доушегоубина vrea să dică literalmente «perdere de sufletŭ», доушегоубьць «perdĕtorŭ de sufletŭ», serbesce дѹшогѹбац «perditor animae» (Karadžič, *Lex.* ad voc.), dela доуша «anima» și гоубити «perdere». Publicândŭ în *Archiva istorică* aședămîntulŭ luĭ Mironŭ Barnovski despre «deșugubine», eŭ amŭ indicatŭ acéstă etimologiă, atâtŭ de simplă, deja la 1865; ĭar eruditulŭ episcopŭ Melchisedecŭ a repetat'o apoĭ la 1869 (*Chronica Hușilorŭ,* p. 64). D. Cihac însă a preferitŭ a se întemeĭa numaĭ pe «Uricarulŭ» d-luĭ Codrescu.

Cu sufixulŭ *-stvo* în locŭ de *-ina*, «dușegubina» figuréză într'unŭ crisovŭ dela Ștefanŭ celŭ Mare din 1472: ««да имают «наши глобници оуꙁѧти нам наш глобоу ѿт дѹшегѹбство и ѿт «волоченїе дивкоу», ceĭa ce eŭ traduseĭ altă dată, luându-mĕ strictŭ după Miklosich (*Lex.* p. 182: доушегоубьство homicidium), prin: «ca să ĭea globașiĭ noștri pentru noĭ glóba «ce ni se cuvine pentru morțĭ de omŭ și pentru răpirĭ de «fete» (*Arch. ist.* I p. 124), dar unde vĕdŭ astădĭ că *dușegubstvo,* chĭarŭ prin punerea sa lîngă «răpirĭ de fete», póte să nu fie «morțĭ de omŭ», ci maĭ curândŭ *deșugubină* din Mironŭ Barnovski și Constantinŭ Mavrocordatŭ, adecă orĭ-ce rela-

țiune nelegitimă între bărbatŭ și femeiă, considerată ca «perdere de sufletŭ» din punctulŭ de vedere alŭ canónelorŭ bisericescĭ.

In ce anume consista *dușegubina,* nĭ-o spune și maĭ lămuritŭ unŭ actŭ dela episcopulŭ Mitrofanŭ alŭ Hușilorŭ din 1617, pe care multŭ veneratulŭ meŭ amicŭ episcopulŭ Melchisedecŭ îlŭ traduce din slavonesce așa : «Scriemŭ și dămŭ «scire cu acéstă a nóstră scrisóre pentru viele panuluĭ Dimi«trie Goia, marele dvornicŭ alŭ țěreĭ de josŭ, din tîrgulŭ Hu«șiĭ, ce de d-luĭ s'aŭ cumperatŭ, éră altele pentru *deșugu«bine ce aŭ datŭ ómeniĭ de bună voĭa lorŭ pentru greșelele lorŭ.* «O viiă la Dricŭ, ce o a cumpĕratŭ d-luĭ cu drepțiĭ seĭ banĭ «dela fiĭulŭ reposatuluĭ Bărboĭu, ce a fostŭ mare dvornicŭ de «țéra de josŭ, și o viiă de asemenea la Dricŭ, ce ĭ-a dat'o fe«cĭorulŭ luĭ Pătrașco croitorulŭ pentru *o deșugubină ce a «făcutŭ cu o femeiă,* și de asemenea o viiă dela Horjea, ce a «fostŭ vornicŭ de Hușĭ, care viiă a fostŭ luată de Horjea dela «nesce făcĕtorĭ de rele, carĭ făcuse multe prădăciunĭ și aŭ plă«titŭ capetele sale cu acea viiă, după aceĭa *Horjea a căḑutŭ «cu o muĭere și a făcut'o borțósă, și nu s'a pututŭ îndrepta, ci a «plătitŭ deșugubina sa cu acea viiă; însă acea viiă era pre«țuită maĭ multŭ decâtŭ deșugubina,* ci Dimitrie Goia marele «dvornicŭ s'a sculatŭ și a pusŭ ómenĭ bunĭ de aŭ prețuitŭ «acea viă *cu câtŭ aŭ găsitŭ ómeniĭ bunĭ că trece peste acea deșu«gubină,* ĭară dvorniculŭ ĭ-a datŭ luĭ baniĭ... galbenĭ gata; «și de asemenea o viiă dela Ionașcu cĭobotarulŭ, *érăși pentru «vină de deșugubină pentru o femeiă,* și o viiă dela Malinŭ «pentru o mórte de copilŭ, etc.» *(Chronica Hușilorŭ,* p. 65-6).

Este dară maĭ pe susŭ de orĭ-ce îndoélă, că *deșugubina* în vechea legislațiune română avea înțelesulŭ bine determinatŭ de «liaison sexuelle illicite».

Poporulŭ însă, neavêndŭ nevoe de a conserva acestŭ sensŭ strictamente juridicŭ alŭ cuvîntuluĭ, care nicĭ nu se constată pentru *dușegubețŭ,* ci numaĭ pentru *dușegubină,* a fostŭ totŭ-o-dată condusŭ pe nesimțite a suprime prima silabă. Vomŭ

începe prin acéstă supresiune. Din primitivulŭ *duşegubină*, deja pe la începutulŭ secoluluĭ XVII, precumŭ amŭ vĕḑutŭ, s'a făcutŭ prin metatesă *deşugubină*. Inițialulŭ *de* confundându-se cu prepositiunea *de*, ca și cândŭ arŭ fi vorba «de şugubină», a fostŭ menitŭ să dispară. Confusiunea din partea poporuluĭ era aci cu atâtŭ maĭ firéscă, cu câtŭ însuşĭ d. Cihac cade în ea pe nesciute cândŭ citéză după «Uricarŭ» (t. 5 p. 270): «ori pârcălabi, ori globnici, ori de şugubinari», în locŭ de: «deşugubinari», fiindŭ-că inițialulŭ *de-* i se păruse a fi o preposițiune. Totŭ aşa din turculŭ *dimişkî*, neogr. διμίσκιον «satin de Damas», părinţiĭ noștri făceaŭ *muşki*, luândŭ pe *di-* dreptŭ preposițiunea *de* (Hasdeŭ, *Cuvente den bătrâni*, t. 1 p. 224). In acestŭ chipŭ s'a născutŭ *şugubină* și *şugubĕțŭ*, din carĭ acestŭ din urmă ne întimpină nu o dată în vechile tipăriture din Moldova, astŭ-felŭ că lesne putemŭ să urmărimŭ acuma sensulŭ poporanŭ alŭ *şugubĕțuluĭ*, după ce constatarămŭ maĭ susŭ sensulŭ celŭ juridicŭ alŭ *şugubineĭ*.

Exemplele abundă în operele mitropolituluĭ Dosofteĭu, cea maĭ sigură oglindă a graĭuluĭ moldovenescŭ de pe la finea secoluluĭ XVII.

Aşa în «Sinaxarulŭ» dela 1683, t. 2 f. 43 v.: «odînîoarâ «unŭ neguțătorĭu cu aur multŭ trecîndŭ pre-acolé, l'aŭ ucisŭ «un şugubățŭ (ѡ҆дѫнѫѡарѫ оу҆нꙋ негꙋцьторю кꙋ ӑꙋр мꙋлть «трекѫндь прѣкола̀, лаꙋ оу҆чись оу҆н шꙋгꙋбъ́ць). Totŭ acolo, t. 1 f. 98 r., ne întimpină forma *şigubĕțŭ* în locŭ de *şugubĕțŭ*, dar cu acelaşĭ sensŭ de «criminalŭ»: «ѡ҆ръ шигꙋбъ́цꙋль сѫ «тꙋрбꙋра̀ ши̇ сѫ ѫнспъймѫ̀...»

In «Parimiile» din acelaşĭ anŭ 1683, partea I. f. 124 v., voindŭ să arate că la păgânĭ «criminaliĭ» invocaŭ pe Saturnŭ, Dosofteĭu ḑice: «Şugubețiĭ avé pre Cronŭ, lătinéşte 'l «chema Saturnusŭ (шꙋгꙋбе́цїи̇ а҆ве̇ прѣ Кръ́нь, лѫтинѫ̀щеѫ кема́ «Са́тꙋрнꙋсь).» Şi acolo de asemenea, afară de *şugubĕțĭ* maĭ găsimŭ forma cu *i*, fără schimbarea sensuluĭ, part. 1 f. 4 v.: «cetaté cé credută Sionulŭ, plinâ de gĭudețŭ, întru caré dereptaté

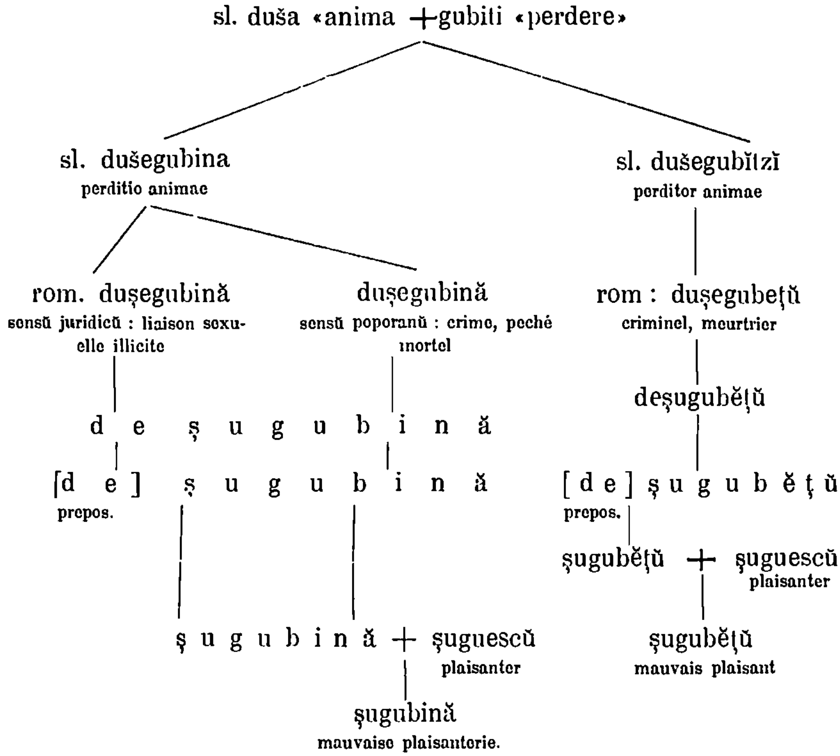
«aŭ adormitŭ într'însâ, ĭară acmu'sŭ șigubețŭ (ꙗ̓рѣ ӑкꙋмсь «шигꙋбе́ць)».

In fine, în «Psaltirea» slavo-română dela 1680, Dosofteĭu ne dă chĭarŭ verbulŭ «a *șugubeți*» cu sensŭ de «a ucide», anume în psalmulŭ 105, f. 139 r. : «și să'nșugubeți «pămîntul lor în sînge (шѝ сѣ'ншꙋгꙋбецѝ пѫмѫ́нтꙋл лѡр ꙟ сѫнџе)», slavonesce : «и ѡ҄ѵбїе́на бысть земла...», lătinesce: «et interfecta est terra...», grecesce : «καὶ ἐφονοκτονήθη ἡ γῆ...»

Acuma ce maĭ face d. Cihac cu etimologia d-sale dela *sugubŭ* «duplu», care l'a dusŭ fatalmente la *șugubĕț* «à double sens» și *șugubin* «double péché? Celŭ puținŭ, arŭ fi trebuitŭ să consulte «Vocabularulŭ» luĭ Costinescu, în care la pag. 578 arŭ fi aflatŭ o definițiune excelentă, care probéză că la Munteniĭ, dacă nu s'a conservatŭ *șugubĕțŭ*, încaĭ *șugubină* păstréză pînă astăḑĭ pe alocurĭ sensulŭ celŭ primitivŭ : «*șugubină*, crimă capitală, pĕcatŭ de mórte, crime, péché mortel». În Moldova, ca și 'n unele părțĭ din Țéra-Românéscă, *șugubină* a scăḑutŭ astăḑĭ maĭ multŭ la sensŭ de «mauvaise plaisanterie», ceĭa ce corespunde la Moldovenĭ luĭ «*șugubĕțŭ*» ca «mauvais plaisant».

Acestŭ sensŭ îșĭ are și elŭ rațiunea sa de a fi, datorindu-se anume întâlniriĭ ambelorŭ cuvinte pe terenulŭ românescŭ cu vorba *șuguescŭ* «plaisanter», pe care Miklosich (*Die slav. Elem. im Rumun.* p. 53, cfr. *Lex. palaeosl.* p. 1139) o crede — lucrulŭ nu e încă sigurŭ—a fi de origine slavică. Puse alăturĭ în gura poporuluĭ, cuvintele *șugu-bină* saŭ *șugu-bĕțŭ* și *șugu-escŭ* nu puteaŭ să nu se influințeze reciprocamente, avêndŭ tótă aparința de a fi înrudite, ca și cândŭ arŭ diferi numaĭ în sufixurĭ. In acestŭ modŭ, prin acea etimologiă poporană despre care noĭ amŭ vorbitŭ pe largŭ în studiulŭ despre «Crescetŭ și urḑică», sensulŭ de «plaisant», propriŭ numaĭ vorbeĭ *șuguescŭ*, s'a altoitŭ luĭ *șugubĕțŭ*, de unde a trebuitŭ să tréçă și la *șugubină*. Să observâmŭ că *șuguescŭ* și *șugubĕțŭ* sunt de o potrivă pré-puținŭ respândite în afară din Moldova.

Iată dară genealogia :

Decĭ, prin influinţa dreptuluĭ canonicŭ serbo-bulgarŭ, paleo-slaviculŭ *dušegubina* «perdere de sufletŭ» şi *dušegubĭtzĭ* «perḑĕtorŭ de sufletŭ» s'aŭ întrodusŭ în limba română, unde însă nu s'aŭ înrădĕcinatŭ decâtŭ după o relacere totală curatŭ românéscă în sensŭ şi'n formă : printr'o cĭocnire fonetică cu preposiţiunea *de* şi printr'o cĭocnire ideologică cu vorba *şuguescŭ*, astŭ-felŭ că pe ale nóstre *şugubĕţŭ* şi *şugubină* numaĭ studiulŭ texturilorŭ din secolŭ în secolŭ le maĭ póte readuce astăḑĭ la protolipulŭ lorŭ străinŭ.

Acuma, doue observaţiunĭ finale :

1°. Să nu créḑă cine-va că legăturele sexuale nelegitime vorŭ fi ajunsŭ numaĭ la noĭ a procura unŭ venitŭ fiscalŭ, ba încă destulŭ de importantŭ, maĭ cu sémă în Moldova, unde—ḑice cronicarulŭ Urechĭa (*Letopis.* ed. I t. 1 p. 104; ed. 2 t. 1

p. 138) — ceĭ doĭ vornicĭ marĭ judecaŭ «de morţĭ de omŭ şi deşugubinĭ», avêndŭ sub autoritatea lorŭ o întrégă dróiă de funcţionarĭ specialĭ, meniţĭ a adulmeca aceste «perderĭ de sufletŭ». Întocmaĭ aşa documentele spaniόle din evulŭ mediŭ menţionéză adesea globa «pro homicidio et pro fornicio» (Du Cange, *Gloss. med. lat.* ed. Carpent. t. 3 p. 371; cfr. Cibrario, *Econ. politica del medio evo,* t. 1 p. 345). Fisculŭ profita de pĕcatele bieţilorŭ ştrengarĭ, după cumŭ profită mediciĭ de bólele omeniriĭ!

2°. Ca şi *zglobiŭ* şi atâtea alte vorbe române de provenință slavică, *şugubină* şi maĭ alesŭ *şugubĕţŭ* aŭ aerulŭ de a fi fórte vechĭ la noĭ şi de a fi căpĕtate printr'unŭ contactŭ immediatŭ cu Slaviĭ, pe cândŭ în realitate ele datéză celŭ multŭ din secolulŭ XIV şi se datorescŭ exclusivamente limbeĭ oficiale a Bisericeĭ. Nu suntemŭ siguri, dacă există măcarŭ ḑece cuvinte peste totŭ în graĭulŭ nostru poporanŭ, carĭ să ne fi venitŭ prin vre-unŭ felŭ de înrudire saŭ celŭ puţinŭ de intimitate etnică între elementulŭ slavicŭ şi elementulŭ românŭ. Slavismiĭ la noĭ sunt ca arabismiĭ la Turcĭ saŭ ca latinismiĭ la Polonĭ...

IX.

GHIÓGĂ.

O PAGINĂ DIN ISTORIA ARMATUREĬ ROMÂNE.

O fóiă din capitală a publicatŭ ḑilele trecute o scrisóre dela unŭ d. I. Cristea din comuna Florescĭ în districtulŭ Tutova, care se începe așa :

«Arendașulŭ moșieĭ, Iancu Constandachi, supranumitŭ «Iancu *Ghioagă după instrumentulŭ cu care ne omóră*, a maĭ «omorîtŭ și acuma în bătaiă pe unŭ locuitorŭ etc.» *(România liberă* dela 29 oct. No. 1606).

Nu scimŭ, dacă d. Constandachi merită saŭ nu porecla pe care o pórtă, dar' ceĭa ce scimŭ este că porecla d-sale merită de a fi studiată.

Maĭ întâiŭ, ea nĭ-a adusŭ a-minte o baladă a luĭ Alexandri. întitulată «Ghioaga luĭ Briarŭ» :

In mijloculŭ câmpieĭ întinsă, ce se perde
Sub zarea albăstrie cu-a eĭ comóră verde,
Culcatŭ pe spate șede voĭniculŭ bivolarŭ
Briarŭ, ce n'are 'n lume decâtŭ *unŭ grosŭ stejarŭ,*
Unŭ bunŭ și scumpŭ tovarășŭ de lupte crâncenite,
Cioplitŭ în chipŭ de ghiógă cu faliĭ oțelite....
(*Conv. Liter.* 1876 p. 369)

In poesia nóstră poporană, pe Toma Alimoșŭ îlŭ ataca :

. . . Manea celŭ spetosŭ,
Cu cojocŭ mare, mițosŭ,
Cu cojocŭ întorsŭ pe dosŭ,

Şi *cu g h ĭ ó g ă nestrujită,*
Numaĭ din toporŭ cĭoplită ....

Intr'unŭ altŭ cântecŭ bătrânescŭ, veteranulŭ Burcelŭ spune luĭ Stefanŭ celŭ Mare :

Dómne, punŭ mâna pe peptŭ
Şi mĕ jurŭ să'ţĭ spunŭ cu dreptŭ!
Pîn'a n'ajunge plugarŭ,
Aveamŭ falnicŭ harmăsarŭ
Şi *o g h ĭ ó g ă nestrujită,*
Cu piróne ţintuită,
Care cândŭ o învîrtĭamŭ
Próşcă prin duşmanĭ făceamŭ :
Câte optŭ pe locŭ turtĭamŭ!...

D. Cihac este singurulŭ, întru câtŭ scimŭ noĭ, care s'a încercatŭ *(Dict.* II p. 120) a găsi originea cuvîntuluĭ g h i ó g ă, și o află anume în planta *ghiorghinŭ* «crataegus oxyacantha, aubépine», adecă ceĭa-ce, cu unŭ termenŭ botanicŭ maĭ cunoscutŭ, se chĭamă românesce «păducelŭ».

Pentru a ajunge la acéstă etimologiă, d-sa începe prin a cita versulŭ poporanŭ :

Nicĭ n'amŭ ghiógă din pădure,

după care versŭ, fiindŭ elŭ isolatŭ, arŭ puté cine-va să-şĭ închipuéscă, în adevĕrŭ, cumŭ-că se vorbesce despre unŭ arbustŭ saŭ o flóre. Acelŭ versŭ însă, legatŭ cu celŭ ce-ĭ precede și cu cele ce'ĭ urméză, ĭată cumŭ sună în doĭna de unde l'a pĕscuitŭ d. Cihac :

Eŭ n'amŭ flintă, n'amŭ secure,
Nicĭ amŭ ghĭógă din pădure,
Dar' câţĭ dinţĭ eŭ amŭ în gură,
Îs făcuţĭ pe muşcătură.
(Alex., *Poesiĭ pop.* ed. 2 p. 319)

E vorba dară nu de o mărăcină, ci de o a r m ă o f e n s i v ă paralelă cu *flinta*, cu *securea*, cu «dinţĭ facuţĭ pe mușcătură».

Iată ce-ĭ *ghĭóga!*

Plecândŭ dela o cilaţiune într'adinsŭ trunchiată, d. Cihac

ajunge la definiţiunea de o vĕdită rea credinţă, cumŭ-că *ghĭóga* arŭ fi unŭ «rondin d'aubépine», adecă «cĭomagŭ de păducelŭ».

O dată nemeritŭ aci, d-sa conchide că cuvîntulŭ e slavicŭ, căcĭ planta în cestiune se chĭamă în limba paleo-slavică *glogŭ*, bohemesce *hlohovka* «bâton d'aubépine», serbesce *glogovina* «bois d'aubépine», unguresce *galagonya* etc., de unde, printr'o procedură pe care d. Cihac nu nĭ-o lămuresce şi care nu este nicĭ măcarŭ discutabilă, s'aŭ născutŭ în acelaşĭ timpŭ *ghiorghinŭ* şi *ghĭógă*, ba încă — maĭ ḑice d-luĭ— totŭ-o-dată şi numirile proprie *Glogova*, *Glogovénu*, *Glogovĭ*.

Săracă «ghĭóga luĭ Briarŭ», pe care Alexandri o credea «unŭ grosŭ stejarŭ», era retezată din modestulŭ păducelŭ; şi totŭ cu faĭmosulŭ păducelŭ vitejiĭ luĭ Stefanŭ celŭ Mare :

Câte optŭ pe locŭ turtĭa!

unde par'că auḑĭ pe Virgiliŭ :

... sternentes agmina clava.
(Virg. *Aen.* X, 308)

Faptulŭ este că ghĭógă n'are a face nicĭ cu *crataegus oxyacantha*, adecă cu păducelŭ, saŭ fie şi cu «ghiorghinŭ» dacă-ĭ place maĭ bine d-luĭ Cihac, nicĭ cu vre-o altă speciă de mărăcină, bună numaĭ dóră pentru aşa numitele gardurĭ viue. Chĭarŭ la Slavĭ ghĭóga nu se cĭoplĭa din acestŭ arbustŭ, ci din stejarŭ : dovédă rusulŭ *dubina* «ghiógă» dela *dub* «stejarŭ».

Din slaviculŭ *glogŭ* «păducelŭ» derivă — aci d. Cihac are dreptate—numirile proprie ca *Glogova* saŭ *Glogovénu*, în carĭ *gl* s'a conservatŭ intactŭ ca în tóte cuvintele române de o proveninţă adevĕratŭ slavică : *glasŭ*, *gléznă*, *oglindă*, *glóbă*, *glótă*, *glodŭ*, *glumă* etc. Din acelŭ *glogŭ*, saŭ chĭarŭ din forma serbéscă *glogovina*, anevoe s'arŭ puté trage românulŭ *ghiorghinŭ*, care sună maĭ multŭ grecesce; dar se trage fără îndoélă unŭ altŭ cuvîntŭ românescŭ, pe care d. Cihac nicĭ nu-lŭ cunósce : «*golgotina*, das Unkraut» (Clemens, *Walach. Wörterb.* Hermannstadt, 1823, p. 31), pronunţatŭ de poporŭ şi *bolbo-*

tina. Câtŭ se atinge însă de g h i ó g ă, apoĭ nemicŭ nu póte fi maĭ latinŭ.

Singurulŭ dicționarŭ neetimologicŭ, în care noĭ amŭ găsitŭ definițiunea acestuĭ cuvîntŭ, este «Vocabularulŭ» luĭ Ionŭ Costinescu, la pag. 484 : «g h i ó g ă, măcĭucă, bîsdógă, bâtă «scurtă și grósă, *goudin, gourdin*».

Latinesce *ghĭóga* se traduce prin *clava.*

Precumŭ pe lîngă *clavus* «cuĭu» latina avea forme vulgare *clovus* și *clobus*, în carĭ *o* din *a* se datoresce influințeĭ labiale a consóneĭ ce urméză și de unde derivă la Italianĭ *chiovo* și *chiodo;* totŭ așa, din aceĭașĭ causă, pe lîngă latinulŭ *clava* trebuĭa să fi existatŭ forme vulgare *clova* și *cloba*, de unde pare a fi imprumutatŭ vechĭulŭ germanŭ *cholbo*, actualulŭ *Kolbe,* englesulŭ *club* «măcĭucă», pe lîngă carĭ a nu se uĭta celto-cimriculŭ *cwlbren*, adecă *cwlb-pren* «măciucă de lemnŭ», ĭarășĭ cu vocala labială.

Dar fie *clova* saŭ *cloba* în latina, fonetica română ne duce de acolo la unulŭ și acelașĭ resultatŭ. Din latinulŭ *naevus* Românĭĭ aŭ făcutŭ *negŭ*, pe care d. Cihac l'a nesocotitŭ de totŭ în Dicționarulŭ seŭ. Din latinulŭ *favus* cu deminutivulŭ *favulus* Românĭĭ aŭ făcutŭ *fagŭ* și *fagurŭ*, ceĭa-ce scie și d. Cihac (*Dict.* I p. 86). Din latinulŭ *nebula* Românĭĭ aŭ facutŭ *negură*, ĭar din latinulŭ *rubus—rugŭ*, italianesce *rovo* și *rogo* (Cihac, I p. 178, 235). In acelașĭ modŭ din latinulŭ *clova* saŭ *cloba*, trecêndŭ *cl-* în *chi-* ca în *chĭarŭ=clarus*, *chiemŭ=clamo*, *chiaie=clavis* etc., s'a născutŭ la Românĭ *chiógă* «măcĭucă», de unde apoĭ *ghiógă* prin asimilațiune cu silaba finală, deși scăderea inițialuluĭ *c* la *g* se putea întâmpla și fără acțiune asimilativă, celŭ puținŭ d. Cihac o admite în *ghiócă* «écale, écaille, conque, «coquille, du latin *cochlea*, *coclea* (κοχλίας) transposée en *cleoca*» (*Dict.* I p. 109).

Prin urmare, sub raportulŭ foneticŭ ca și sub celŭ ideologicŭ, românulŭ *ghiógă* representă perfectamente pe latinulŭ *clava* «măcĭucă».

«Glosariulŭ» reposațilorŭ Laurianŭ-Massimŭ (pag. 266)

a mestecă într'unŭ chipŭ de totŭ ciudatŭ pe *ghiógă* «măciucă» nu numaĭ cu *ghiócă* «cójă de nucă saŭ de oŭ», dar încă și cu flórea *ghiocelŭ=glaucellum*, despre care noĭ amŭ vorbitŭ deja într'unŭ altŭ studiŭ. Este interesantŭ însă că, afară de semnificațiunea de «măciucă, bâtă etc.», autoriĭ afirmă că *ghiógă* maĭ însemnéză românesce «gămăliă, căpĕțînă, capĕtŭ de acŭ saŭ de altŭ lucru». Dacă acestŭ sensŭ s'arŭ dovedi ca existândŭ în realitate la poporŭ, atuncĭ, pe lîngă *ghiógă* din latinulŭ *clava* «măciucă», noĭ amŭ maĭ avé o altă *ghiógă* din latinulŭ *clavus* «cuĭu», carĭ ambele se vorŭ fi confundatŭ apoĭ într'o singură formă feminină, după cumŭ și latinesce se confundaŭ une-orĭ *clava* și *clavus*. Germanulŭ *Kolbe*, de asemenea, întrunesce ambele ințelesurĭ de «măciucă» și de «gămăliă», ĭar rusesce din *bulava* «măciucă» s'a născutŭ deminutivulŭ *bulavka* «acŭ cu gămăliă».

Așa dară, de'mpreună cu *arcŭ=arcus, săgétă=sagitta, fustŭ =fustis, buciumŭ=buccina, flamură=flammula, scutŭ=scutum, armă=arma* etc., străbuniĭ noștri din Italia aŭ adusŭ străbunilorŭ noștri din Dacia și pe *ghiógă=clava*, care era generalmente din stejarŭ, cu nodurĭ în vîrfŭ, «trinodis clava» în Ovidiŭ, și «cĭoplită numaĭ din toporŭ» saŭ «nestrujită» după expresiunea poporană, adecă «nerasă», «inrasa», întocmaĭ ca în versulŭ din Silius Italicus :

Ille et pugnacis laudavit tela Salerni
Falcatos enses, et quae Buxentia pubes
Aptabat dextris i n r a s a e r o b o r a c l a v a e...
(Sil. *Punic.* VIII, 582-5)

Astă-dĭ însă, dispărêndŭ treptatŭ pînă și suvenirea vecheĭ tactice ostășescĭ, «ghĭóga» a începutŭ și ea a se perde la noĭ, remânêndŭ maĭ multŭ în limba poetică. Dicționarele din Transilvania : celŭ Budanŭ, alŭ luĭ Sava Barcianu, alŭ luĭ Iser, alŭ luĭ Clemens etc., n'o aŭ de locŭ. La Macedo-românĭ, de se va maĭ fi conservândŭ unde-va, arŭ trebui să aĭbă forma de *clĭógă* saŭ *glĭógă*...

Acuma, dreptŭ post-scriptum, una din minunățiele limbeĭ

umane. Amŭ vědutŭ maĭ susŭ că Româniĭ aŭ moștenitŭ pe *ghiógă* din latinulŭ *clava* «măciucă», ĭar Germaniĭ aŭ împrumutatŭ aceĭașĭ vorbă latină, de unde, între cele-l'alte, englesulŭ *club* «măciucă». In epoca luĭ Cromwell, cândŭ se începuse lupta între puritanĭ și regaliștĭ, ceĭ de'ntâiŭ organisară nesce adunărĭ menite a pregăti strivirea adversaruluĭ, cărora de aceĭa le-aŭ și datŭ numele de *club*'urĭ, adecă «măciuce». De aci originea clubur ilorŭ de astădĭ. Pe cândŭ românulŭ *ghĭógă*, eredele dreptŭ alŭ latinuluĭ *clava*, se face din ce în ce maĭ nevědutŭ, englesulŭ *club*, fratele seŭ maĭ micŭ și nelegitimŭ, transformându-se prin civilisațiune în «une maison splendide tenue au nom d'une association de personnes riches» (Littré, p. 649), se lățesce falnicŭ pe suprafața Româniеĭ. Cine óre arŭ crede că așa disele «clubulŭ liberalŭ» saŭ «clubulŭ conservatorŭ» nu sunt, din punctulŭ de vedere alŭ genealogieĭ linguistice, altŭ ce-va decâtŭ «ghiógă liberală» și «ghiógă conservatóre» !

X.

NU E IN TÓTE ḌILELE PASCILE.

ORIGINEA CREȘTINISMULUĬ LA ROMÂNĬ.

Cândŭ și cumŭ s'a întrodusŭ creștinismulŭ la Românĭ? étă o întrebare, la care texturile curatŭ istorice nu ne respundŭ maĭ nemicŭ saŭ abia ne respundŭ în douĭ perĭ, dar pe care o póte lumina pe deplinŭ studiulŭ comparativŭ alŭ graĭuluĭ nostru.

Scumpulŭ meŭ amicŭ George Chițu, în notele sale filologice despre «Cuvintele creștine în limba română» (*Col. l. Tr.* III p. 452 etc.) sfâșiă cu multŭ spiritŭ și cu o remarcabilă agerime de cugetare aserțiunea d-luĭ Cihac, cumŭ-că străbuniĭ noștri aŭ fostŭ creștinațĭ prin uceniciĭ faĭmoșilorŭ Cirilŭ și Metodiŭ. Eŭ din parte'mĭ mĕ voĭu mărgini a scăpĕra o singură scânteiă, cu care sperŭ, dacă nu a reduce în cenușă, celŭ puținŭ a pîrli apostolatulŭ Slavilorŭ între Latiniĭ dela Dunăre.

D. Baronzi (*Limba română*, p. 55), d. Hințescu (*Proverbele Românilorŭ*, p. 141) și Dicționarulŭ Laurianŭ-Massimŭ (ad voc. *Pasca*) citéză pe «Nu e totŭ-d'a-una Pascĭ» saŭ «Nu e în tóte ḑilele Pasce» fără nicĭ o altă explicațiune.

Acéstă explicațiune însă ni se oferă dela sine în acele texturĭ, în carĭ proverbulŭ nostru se află pusŭ în descrierea uneĭ situațiunĭ.

Așa la Ispirescu (*Legende* I. ed. 1882, p. 269):

«Pasă-mi-te ouĕle astea eraŭ de diamantŭ, care făcea de ḑece orĭ

«atâtŭ câtŭ ĭĭ da luĭ pe ele neguțitorulŭ. Elŭ însă era bunŭ bucurosŭ «că lua și atâtŭ, căcĭ scăpa de sărăciă, elŭ și cu toțĭ aĭ luĭ. Cumpĕrâ «de astă dată haĭne pentru copiĭ, căcĭ eraŭ goĭ. Maĭ luâ nesce unelte «și dichisurĭ de ale luĭ pentru muncă și pentru casă, că *nu* credea «că o să fie *întóte ḑilele Pasce* să totŭ găséscă la «ouĕ d'astea scumpele...»

Apoĭ în capŭ-d'opera reposatuluĭ Filimonŭ (*Cioroiĭ vechĭ și nouĭ*, p. 242) conversațiunea între doĭ peșecherĭ:

«— Cocóne Dinule, facemŭ vre-o trebșóră astăḑĭ?
«— Mĕ maĭ întrebĭ? dór n'oĭu fi venitŭ aci de florile măruluĭ.
«— Așa credŭ și eŭ; dar voĭamŭ să sciŭ, căcĭ maĭ amŭ și alte trebĭ «de făcutŭ.
«— Eĭ bine, ĭa spunemĭ, ce o să'mĭ cerĭ ca să'mĭ cumperĭ moșiile «stăpânuluĭ meŭ?
«—Cincĭ la pungă, după învoéla cea veche.
«— Te-aĭ dedulcitŭ de la moșia Resucita, dar *nu «este în tóte ḑilele Pascĭ...»*

In fine, Antonŭ Pann (*Povestea vorbeĭ*, ed. 1 t. 3 p. 71, ed. 2 p. 58) aduce pe: «*Nu e totŭ-d'a-una Pascile*» alăturĭ cu: «Cuĭ nu'ĭ place să trăéscă ca găina la móră!» dându-ne a înțelege că arŭ plăcé orĭ-și-cuĭ, dar nu în tóte ḑilele se întâmplă unŭ astŭ-felŭ de berechetŭ.

Să observâmŭ maĭ întâiŭ ca singularulŭ *Pască*, care corespunde latinuluĭ *Pascha*=gr. Πάσχα=paleosl. Пасха etc., nu se aude maĭ nicăirĭ și maĭ nicĭ o dată la poporulŭ românŭ, ci numaĭ pluralulŭ *Pascĭ*. Acestŭ pluralŭ însă, tocmaĭ prin aceĭa că este de o întrebuințare aprópe exclusivă, a devenitŭ la noĭ singularŭ. Chĭarŭ în proverbulŭ ce ne preocupă se ḑice: «e Pascĭ», «e Pasce», «e Pascile», ĭar nu: «sunt Pascĭ». «Nu-*su* in tóte dillele Pasce» din Dicționarulŭ Laurianŭ-Massimŭ (t. 2 p. 295) este o corecțiune gramaticală, de care poporulŭ nu vrea să scie, preferindŭ pe negramaticalulŭ: «nu *e* în tóte ḑilele Pascĭ». Fenomenulŭ póte să fie de origine romanică, judecândŭ după pluralulŭ francesŭ *Pâques*, întrebuințatŭ de asemenea ca singularŭ: «à Pâques prochain», «quand Pâques sera venu», «on dit Pâques est haut quand il est tard» (Littré). Acéstă

coincidinţă româno-francesă e cu atâtŭ maĭ interesantă, cu câtŭ nu ne întimpină la ceĭ-l'alţĭ Neo-latinĭ: sp. *pascua*, ital. *pasqua*, portug. *pascoa* etc.

D. Cihac pune pe alŭ nostru *Pascĭ* cândŭ între elemente latine, cândŭ între cele slavice, cândŭ între cele grecescĭ, şi totŭ aşa l'arŭ maĭ fi pututŭ băga între cele ebraice. Filiaţiunea cea corectă este, că acéstă vorbă dela Evreĭ a trecutŭ la Grecĭ, dela Grecĭ s'a întrodusŭ în latina, din latina a venitŭ la Românĭ. Câtŭ pentru Slavĭ, carĭ îlŭ datoréză Bizantinilorŭ, cuvîntulŭ *Pascha*, afară numaĭ dóră de Ruşĭ, este chïarŭ astăḑĭ préputinŭ respânditŭ în gura poporuluĭ, fiindŭ înlocuitŭ prin termenĭ indigenĭ ca *wielkanoc* «mare-nópte» la Polonĭ, *hody* «serbătorĭ» la Bohemĭ, *vaskrs* «înviuare» la Serbĭ, *velikdenĭ* «mare-ḑi» la Bulgarĭ etc. In acéstă privinţă dară d. Cihac póte fi fórte liniştitŭ.

D. profesorŭ G. D. Teodorescu, în «Încercărĭ critice asupra unorŭ credinţe, datine şi moravurĭ ale poporuluĭ românŭ» (Buc. 1874, p. 10 etc.), cândŭ urmăresce în alŭ nostru *Crăcïunŭ* pe latinulŭ *Saturnalia*, are dreptate maĭ multŭ numaĭ sub raportulŭ cronologicŭ. Crăcïunulŭ se serbéză pe la finea luĭ decembre, şi totŭ pe la finea luĭ decembre se serbaŭ Saturnaliele. Aşa este. Insă cele doue trăsure caracteristice ale Saturnalielorŭ la vechiĭ Romanĭ: prânḑurĭ pline de veşeliă şi emanciparea sclavilorŭ, nu aparţinŭ Crăcïunuluĭ, ci anume Pascilorŭ. Pascile era ḑiua cea de frunte a voioşieĭ, «dominica gaudii» după cumŭ o numïaŭ uniĭ. In evulŭ mediŭ, cu sensŭ de «a bancheta» saŭ «a face chefŭ» se ḑicea «a fi în Pascĭ», «*esse in Pascha*=epulari» (Du Cange, *Gl. med. Lat.* ed. Carp. t. 5 p. 117). Pe de altă parte, la Pascĭ împĕraţiĭ deschideaŭ temniţele, graţiândŭ pe ceĭ osândiţĭ, după cumŭ ne-o spunŭ St. Ambrosiŭ, St. Gregoriŭ de Nissa, St. Iónŭ Chrisostomŭ şi alţiĭ. «Les particuliers—ḑice abatele Martigny—imitaient la li«béralité des souverains en rendant la liberté à leurs esclaves, «et bien que la juridiction des tribunaux fût suspendue pen«dant les solennités pascales, elle avait néanmoins son cours

«pour tout ce qui concernait la manumission des esclaves» (*Dict. des antiqu. chrétiennes*, p. 505).

Prin voe bună și prin frăția între toți, prin fericirea generală, Saturnaliele re'nviaŭ la Romanĭ «véculŭ de aurŭ» alŭ luĭ Saturnŭ; dar o re'nviuare scurtă, care ținea abia câte-va ḑile, urmată apoĭ de felŭ de felŭ de grijĭ de peste anŭ. Cine se înșela a crede că totŭ așa va să petrécă fără încetare, poporulŭ romanŭ îĭ aducea a-minte cu ironiă că : *Non semper erunt Saturnalia*, «proverbium quo significatur, non semper prosperis rebus uti licere» (Forcellini, t. 4 p. 36).

Faţă cu acésta, trebue óre să maĭ arătâmŭ cu degetulŭ originea românuluĭ : «Nu e totŭ-d'a-una Pascile» ?

Străbunulŭ proverbŭ latinŭ, ni l'a conservatŭ Seneca. Descriêndŭ întristarea și desperarea advocaților la închipuita înmormîntare a împĕratuluĭ Claudiŭ, sub care dînșiĭ trăiaŭ atâtŭ de bine, elŭ ḑice : «Jurisconsulti e tenebris procedebant, «pallidi, graciles, vix habentes animam, tanquam qui quum «maxime reviviscerent. Ex his unus quum vidisset capita con«ferentes et fortunas suas deplorantes causidicos, accedit, et «ait : dicebam vobis, non semper Saturnalia e«runt» (Sen. *Apokolok.* XII).

Tradusŭ curatŭ românesce în stilulŭ țeranuluĭ, acésta însémnă :

«Vechiliĭ eșiaŭ de prin vizuinele lorŭ, sarbeḑĭ, șubreḑĭ, abia «avêndŭ sufletŭ, ca și cândŭ acumŭ s'arŭ fi sculatŭ din grópă. «Unulŭ din eĭ, veḑêndŭ pe cărcotașĭ cu capetele plecate și «văitându-șĭ norócele, se apropiă și le ḑice : óre nu vĕ spu«neamŭ eŭ că n'o să fie totŭ-d'a-una Pascile?»

Proverbulŭ celŭ saturnalicŭ alŭ vechilorŭ Romanĭ, din punctŭ în punctŭ cu aceia-șĭ schimbare a serbăriĭ pagane în festivitatea pascală, s'a păstratŭ intactŭ nu numaĭ la Românĭ, dar încă departe, fórte departe de noĭ, tocmaĭ pe cea mare insulă dintre Italia și Spania. In limba sardă se ḑice pînă astăḑĭ : Ogni die non est Pascha, ceĭa ce vrea să ḑică—adaugă Spano—«non continuamente si hanno gli

stessi favori e fortuna» *(Proverbios sardos*, Kalaris, 1852, p. 65).

În «Principie de Linguistică», noĭ amŭ urmăritŭ modulŭ, în care unŭ graiŭ se póte nasce din fusiunea altorŭ doue graĭurĭ. Eĭ bine, doue religiunĭ se amestecă într'o singură religiune pe aceĭașĭ cale pe care doue limbĭ se transformă într'o singură limbă : cele doue religiunĭ, ca și cele doue limbĭ, trebue să trăéscă multŭ timpŭ pe acelașĭ teritoriŭ. In Dacia dară, ca și pe aiurĭ în lumea latină, Romanĭ paganĭ și Romanĭ creștinĭ cată să fi viețuitŭ unŭ lungŭ șirŭ de anĭ în aceleașĭ orașe și sate, une-orĭ în aceĭașĭ familiă. Romanulŭ, cândŭ suspina după bucuriĭ trecute, era deprinsŭ din moșĭ și strămoșĭ a ḑice: «non semper Saturnalia erunt». Dar o dată creștinatŭ, nu-ĭ maĭ era permisŭ a invoca pe Saturnŭ, și totușĭ nu putea să uĭte proverbulŭ, cu care crescuse din légănŭ. Atuncĭ dintre tóte serbătorile creștine elŭ căuta să-șĭ alégă pe aceĭa care, prin voióse prânḑurĭ și prin scuturarea lanțurilorŭ robieĭ, să se apropie maĭ multŭ de trăsurele cele caracteristice ale Saturnalielorŭ. Era Pascile. Iată cheia enigmeĭ. De aci, precedura fiindŭ identică, acelașĭ fenomenŭ în limba nóstră și'n limba sardă. Româniĭ însă parŭ a fi și maĭ credincĭoșĭ amănuntelorŭ tradițiuniĭ latine, dacă amŭ admite că pluralulŭ P a s c ĭ în locŭ de singularulŭ «Pască» se va fi furișatŭ după norma pluraluluĭ S a t u r n a l i a.

Va ḑice óre d. Cihac, că Bulgariĭ aŭ întrodusŭ creștinismulŭ și'n Corsica? Dacă nu d. Cihac, o va susține, póte, d. Gaster, de óră ce d-sa—vomŭ aduce în parentesĭ o coincidință corso-română—nu se sfiesce a crede *(Revista pentru istoriă*, I p. 22), între multe altele, cumcă românulŭ *bocetŭ* «nu este altŭ ceva «decâtŭ slaviculŭ боучити, care însemnéză lamentare întocmaĭ «ca și cuvîntulŭ românŭ, întrebuințatŭ pe câtŭ sciŭ numaĭ «sub formă de *bocetŭ*, *boacetŭ*, pl. *boacete*, și ca verbŭ : a *boci*, «dar nicĭ o dată simplulŭ *boace.*» Dec ! Maĭ întâiŭ, d-sa uĭtă că există și simplulŭ *boace*, anume macedo-românulŭ μποάτζε «vox» (Mikl. *Rumun. Unters.* II p. 26). Alŭ doilea, d-sa uĭtă că

slavonesce nu se află кочити, dar коучати, care nu însemnéză «a lamenta», ci numaĭ «a mugi»; ĭar serbulŭ кочити «a face gură», «a se certa», este unŭ împrumutŭ dela Românĭ. Alŭ treilea, în fine, d-sa uĭtă că *bocetulŭ* nostru, cu unŭ altŭ sufixŭ, dar totŭ din latinulŭ *vocem*, se găsesce sub forma de *vocero* și'n Corsica, unde așa se chiamă «cântecŭ de jale la o înmormîntare». Orĭ-ce arŭ ḑice d. Gaster, Românii *bocescŭ* atâtŭ de lătinesce, încâtŭ îĭ audŭ tocmaĭ Corsicaniĭ, alăturĭ cu aceĭ Sarḑĭ carĭ aŭ conservatŭ împreună cu noĭ pe «Ogni die non est Pascha» = «In tóte ḑilele nu e Pascile» = «Non semper erunt Saturnalia».

Să ne'nțelegemŭ dară bine. Slaviĭ aŭ fostŭ ceĭ de'ntâĭu a propaga la noĭ ortodoxia. Da. Grațiă acesteĭ propagande, limba slavică așa ḑisă bisericéscă ni s'a impusŭ de pe la finea evuluĭ mediŭ ca limbă oficială, a căriĭ urme se recunoscŭ și se vorŭ recunósce totŭ-d'a-una în graĭulŭ românŭ, jucândŭ la Latiniĭ din Dacia acelașĭ rolŭ ca urmele limbeĭ oficiale latine la Bohemĭ saŭ la Polonĭ. Nu Slaviĭ însă, nu și nu, aŭ activatŭ prima nóstră cunoscință cu creștinismulŭ. Sublima doctrină a Evangeliuluĭ aŭ străbătutŭ la Dunăre o-dată cu legiunile Romeĭ, sub a cărorŭ aquilă se luptaŭ brațŭ la brațŭ Romanĭ paganĭ și Romanĭ creștinĭ, uniĭ cu *Joie*, cu *Mercuriŭ*, cu *Venere*, cu *Saturnaliele* etc., ceĭ-l'alțĭ cu *Cristŭ*, cu *ângerĭ*, cu *sânțĭ*, cu *Sâmbăta*, cu *Duminica*, cu *Pascile* și așa maĭ încolo, pînă ce, după o seculară acțiune și reacțiune, ambele credințe s'aŭ amalgamatŭ într'unŭ singurŭ totŭ, în care însă pentru ochiĭ istoricului chiarŭ astăḑĭ maĭ trăescŭ ambele....

OPERELE D-LUI B. PETRICEICU-HASDEU

1. *Viéța și scrierile luĭ Luca Stroicĭ*; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
2. *Filosofia portretuluĭ luĭ Țepeșŭ*; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
3. *Analise literare externe*; *Wolf, Raicevicĭ, Eutropius, Palauzow* etc. Bucurescĭ, 1864, în 16 *Epuisé.*
4. *Micuța*, o nuvelă satirică; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
5. *Ión Vodă celŭ cumplitŭ*; cu unŭ portretŭ și 10 gravure; Bucurescĭ, 1865, în-8. pagine 246. *Epuisé.*
6. *Schylock, Gobseck și Moise*; studiŭ literarŭ; Bucurescĭ, 1866, în-8.
7. *Talmud*; studiŭ filosoficŭ; Bucurescĭ, 1866, în 8.
8. *Industria națională față cu principiulŭ concurenței*; studiŭ politico-economicŭ; Bucurescĭ, 1866, în-8.
9. *Răsvan-Vodă*; dramă istorică în 5 acte în versurĭ; Bucurescĭ, 1868, în 8.
10. *Istoria toleranței religióse în România: protestanțĭ, catolicĭ, mahometanĭ, lipovenĭ și jidanĭ*, edițiunea 2, Bucurescĭ, 1865, în 8. — Prețulŭ 2 francĭ; pe hârtiă velină — 3 francĭ.
11. *Satirulŭ*, diarŭ umoristicŭ; Bucurescĭ, 1866, in-fol. *Epuisé.*
12. *Archiva istorică a Românieĭ*; Bucurescĭ, 1865—1867, în 4, 4 tomurĭ marĭ; prețulŭ 40 francĭ.
13. *Poesiĭ*; Bucurescĭ, 1873, în 8.
14. *Istoria critică a Românilorŭ*; tomulŭ 1-iŭ, a 2-a edițiune. Tomulŭ II sub presă. In-4 mare în-2 colóne fără linie. Prețulŭ tomuluĭ I — 24 francĭ.
15. *Principie de filologia comparativă.* Cursŭ ținutŭ la Facultatea de Litere din Bucurescĭ. Aŭ eșit numaĭ patru lecțiunĭ, pag. 108. — 4 francĭ. Pe hârtiă velină 6 francĭ.
16. *Fragmente pentru istoria limbeĭ române. Elemente Dacice. I. Ghiuj.* — Bucurescĭ, 1876, în-8, pe hârtiă velină, tipăritŭ în 100 exemplare, 3 francĭ.
17. *Fragmente pentru istoria limbeĭ române. Elemente Dacice II. Ghiob.* — Bucurescĭ, 1876, în-8, pe hârtiă velină, tipăritŭ în 100 exemplare. — 3 francĭ.
18. *Baudouin de Courtenay și dialectulŭ slavo-turanicŭ din Italia — Cum s'aŭ introdusŭ slavismele în limba română?* — Notiță linguistică. — Bucurescĭ, 1876 în-8, pe hârtiă velină, tipăritŭ în 100 exemplare — 2 francĭ.
19. *Dina Filma. Goții și Gepidiĭ în Dacia.* — Studiŭ istorico-linguisticŭ. Bucurescĭ 1877. in-8, pe hârtiă velină, tipăritŭ in 100 exemplare. — 2 francĭ.
20. *Columna luĭ Traian.* Revista mensuală pentru istoriă, linguistică și psicologia poporană. 7 tomurĭ.
21. *Treĭ craĭ dela Resăritŭ*; comediă în 2 acte. Bucurescĭ, 1879, in-16 2 francĭ.
22. *Originile Craioveĭ* 1230—1400. Bucurescĭ, 1878, in-8. 4 francĭ.
23. *Cuvente den bătrâni.* Tom. I. Limba română vorbită între 1550-1600. Studiŭ paleografico-linguisticŭ; 448 pag. in 8 maj.
24. *Cuvente den bătrâni.* Tom. II. Cărțile poporane ale Românilorŭ în secolulŭ XVI, Studiŭ de filologiă comparativă. Pagine XLVI și 768 in-8 maj.
25. *Cuvente den bătrâni.* Suplementŭ la tomulŭ I. Controverse. Pagine *a—u* și CX in 8 maj.
26. *Cuvente den bătrâni.* Tom. III. Istoria limbeĭ române. Fasc. I, pag. XVI, 160.